

Plan upravljanja okolišem i društvom (ESMP)

Procedure upravljanja radom (LMP) i

Plan uključenja zainteresovanih strana (SEP)

za

Pripremne radove (izvlačenje opreme – široko čelo)

na zatvaranju jame Raspotočje RMU Zenica

u sklopu projekta

Pravedna tranzicija u odabranim regijama bogatim ugljem

u Bosni i Hercegovini

April 2025.godine

1. Pozadina projekta

Cilj projekta koji se finansira od strane Svjetske banke (WB) u Bosni i Hercegovini (BiH) je pružanje podrške Pravednoj tranziciji u odabranim regijama bogatim ugljem u BiH.

Projektne lokacije su rudnici uglja u Federaciji Bosne i Hercegovine, te se pored rudnika Banovići planira i pravedna tranzicija zatvaranja pogona Raspotočje, koji je sastavni dio Rudnika mrkog uglja (RMU) Zenica.

OPIS AKTIVNOSTI IZVLAČENJA OPREME

Aktivnosti na izvlačenju elektro mašinske i druge opreme iz jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica precizno su definisani u odobrenoj projektno tehničkoj dokumentaciji po nazivom:

„Dopunski rudarski projekat izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica – rudarsko – mašinski dio- i elektro dio. Rudarski radovi na izvlačenju opreme, a potom zatvaranju jame „Raspotočje“ izvoditi će se po fazama kako je to definisano u gore navedenom projektom rješenju.

I Faza

Trenutni položaj fronte napredovanja širokočelnog otkopa u otkopnom polju OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ nalazi se u transportnom hodniku TH-121 na koti -122,42 metra, a dok je u vjetrenom hodniku VH-122 na koti -93,81 metar.

U narednih 30 metara napredovanja širokog čela po transportnom hodniku i 43 metra napredovanja po vjetrenom hodniku, opremu širokočelnog otkopa potrebno je dovesti u stanje da se može izvlačiti iz otkopa i transportovati prema demontažnoj komori.

Nakon izvlačenja i transportovanja SHP (samohodne hidraulične podgrade) i ostale pripadajuće opreme iz širokočelnog otkopa te elektro mašinske opreme smještene u prostorijama TH-121 i VH-122 ispred projektovanih lokacija muljnih čepova, pristupit će se zatvaranju starog rada otkopnog polja OP-5 sa muljnim čepovima M.Č.-1-Z i M.Č.-2-Z.

II Faza

Odmah nakon izvlačenja opreme širokog čela i zatvaranja starog rada otkopnog polja OP-5 pristupit će se demontaži i izvlačenju preostale elektro mašinske opreme iz protočno provjetranih prostorija otkopnog polja OP-5 i otkopnog polja OP-4, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“.

Nakon što se izvrši demontaža i izvlačenje preostale opreme iz otkopnih polja OP-5 i OP-4 pristupit će se izolacionom zatvaranju prostorija TH-119 i VH-120.

III faza

Nakon što se izvuče oprema i izvrši izolaciono zatvaranje otkopnih polja zapadnog dijela jame VIII-e tektonske terase jama „Raspotočje“ sa izolacionim pregradama u prostorijama TH-119 i VH-120 pristupit će se pripremi, a zatim i izvlačenju preostale opreme iz protočno provjetravnih transportnih i ventilacionih prostorija u VIII-e tektonske terase istočnog dijela jame „Raspotočje“(Prostorije: TN115,VN-116 i ventilacione veze između ove dvije prostorije).

Prije nego se počne sa povlačenjem opreme iz ovog dijela jame potrebno je obezbjediti el. napajanje pumpnih postrojenja na koti -94 metra sa viših kota, a sve u cilju efikasnijeg povlačenja pumpnih postrojenja i ostale opreme u vremenu dok postoji uredno protočno provjetranje u ovom dijelu jame. Dakle pumpna postrojenja i uređaji za mjerenje ventilaciono gasnih parametara će se povlačiti tek nakon što se izvuče sva ostala oprema osim opreme koja služi zapraćenje ventilaciono gasnih parametara i odvodnjavanje ovog dijela jame.

Prije nego se prekine sistem odvodnjavanja potrebno je maksimalno otpumpati vodu na ovoj lokaciji, a sve u cilju da se pumpna postrojenja i ostala oprema izvuku prije poremećaja protočnog provjetranja u ovom dijelu jame. Za ovu fazu radova tehnički rukovodilac pogona će napraviti posebno uputstvo u kome će biti precizno definisane mjere i radnje koje se imaju poduzeti u cilju sigurnog povlačenja opreme iz ovog dijela jame, a koje će proći odobrenje po već ustaljenoj praksi u RMU „Zenica“ d.o.o.Zenica.

Nakon što se izvuče oprema iz ovog dijela jame pristupit će se izradi izolacionih pregrada na ulazu u prostoriju TN-115 i na ulazu u prostoriju GVP-ID1.

IV Faza

Nakon što se izvuče elektro mašinska oprema iz prostorija urađenih u II podinskom sloju VIII-e tektonske terase jame „Raspotočje“ i izolaciono zatvori ovaj dio jame pristupit će se povlačenju preostale opreme iz protočno provjetravnih prostorija koje su urađene u II podinskom ugljenom sloju VII-e tektonske terase istočnog dijela jame „Raspotočje“ i to sve do nivoa glavnog transportnog prekopa. Dalje će se povlačiti preostala oprema iz nivoa glavnog transportnog prekopa sve do geološkog uskopa i oprema koja se nalazi u protočno provjetravnim prostorijama urađenim u glavnom ugljenom sloju VII-e tektonske terase jame „Raspotočje“ i to sve do križišta VTN-114 sa VV-2.

Prije nego se pristupi izolacionom zatvaranju ovog dijela jame potrebno je sve dotoke voda iz viših dijelova jame preusmjeriti u dubinski dio jame prema prostorijama urađenim u II podinskom ugljenom sloju.

Nakon što se izvrši usmjerenje svih dotoka vode prema dubinskom dijelu jame pristupit će se izolacionom zatvaranju aktivnog dijela jame i to sa izradom muljnog čepa M.Č-3-Z u nivou glavnog transportnog prekopa na koti 1,79 metara (posle križišta GTP sa Geološkim uskopom).

Paralelno ovim radovima izvršiti će se izolaciono zatvaranje VTN-114 ispod križišta sa VV-2 na koti 81,68 metara sa muljnim čepom M.Č-4-Z.

V Faza

Prije nego se pristupi izolacionom zatvaranju ogranka svježe zračne struje (kratkog spoja izvoznog okna i kote +180 metara) potrebno je obezbjediti sljedeće:

- Preko ventilacionih pregrada VP-1,2,3 i ventilacionih pregrada u glavnim ventilacionim uskopima obezbjediti potrebnu količinu zraka na VS-1A, 21A i 21 tako da se sadržaj jamskih plinova u zračnoj struji nalazi u propisno dozvoljenim granicama.
- Obezbjediti gravitaciono odvodnjavanje kote 180 prema dubinskom dijelu jame sa ostavljanjem mogućnosti da se, posle izrade muljnog čepa MČ—5-Z, voda sa kote 180 ispušta slobodnim padom kroz profil izvoznog okna prema navozištu. Ova mjera se poduzima u cilju obezbjeđenja sigurnog zatrpavanja izvoznog okna te bolje homogenizacije nasutog materijala.
- Dovedi u vannaponsko stanje sva elektro postrojenja i uređaje na koti +180 metara i izvući van jame svu preostalu opremu, osim uređaja kojima se mjere ventilaciono gasni parametri, a prije toga sanirati prostoriju i obezbjediti sistem transporta donjom šinom od vodosabirnika i TS“A“ prema kratkom spoju na koti +180 metara.
- **Izvući van jame svu preostalu elektro i mašinsku opremu koja se planira izvući u skladu s predmetnim projektnim rješenjem.**

Nakon gore navedenih faza pristupit će se poslovima na zatvaranju glavnog ulaza (izvoznog okna) i glavnih izlaznih prostorija jame „Raspotočje“ te demontaža pripadajuće opreme izvoznog okna, glavnog ventilatorskog postrojenja i vanjskog transporta, a sve u skladu s odobrenim „Dopunskim rudarskim projektom izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica“ – rudarsko – mašinski dio- i elektro dio.

Kako se po procedurama Svjetske banke, konkretno Okvira za okolinsko i društveno upravljanje rizicima (ESF) aktivnosti na izvlačenju opreme smatraju direktno povezanim sa cjelokupnim planom zatvaranja rudnika, samim tim ove aktivnosti se tretiraju kao jedan dio projekta. Prema procedurama ESF, potrebno je za aktivnost izvlačenja opreme iz pogona Raspotočje da se naprave sljedeći planovi:

- Plan okolinskog i društvenog upravljanja (ESMP)
- Plan upravljanje radnom snagom (LMP)
- Plan uključivanja zainteresovanih strana (SEP).

Uzimajući u obzir da izvlačenje opreme, tj. izvlačenje širokog čela iz pogona Raspotočje, predstavlja aktivnost koja je više puta rađena na samoj lokaciji, te da nema odstupanja od redovnih radova unutar samog pogona, uz činjenicu da će se na izvlačenju širokog čela koristiti postojeća radna snaga pogona Raspotočje, ova aktivnost je procijenjena da ima **srednji** okolinski i socijalni rizik, te su gorenavedeni planovi adekvatni da se identificiraju svi relevantni uticaji i predlože adekvatne mjere ublažavanja istih.

Aktivnosti predložene na izvlačenju širokog čela u pogonu Raspotočje imaju okolinske i socijalne uticaje koji ne izlaze van granica samog pogona, te se mogu lako ublažiti primjenjujući mjere ublažavanja, tj. procedure koje su sastavni dio svakodnevnog rada u pogonu.

Dalje aktivnosti zatvaranja rudnika, a tiču se sigurnosti istog, adekvatnog upravljanje zatvorenom jamom, upravljanje podzemnim vodama, monitoringom i upravljanjem plinovima unutar jame te svih ostalih elemenata koji se podrazumjevaju pod konceptom *Pravedne tranzicije* bit će predmetom šire studije Procjene uticaja na okoliš i društvo (PUOD). Ova studija će se provoditi u sklopu implementacije samog projekta, te će se temeljiti na dodatnim tehničkim studijama i podršci koja će biti pružena kroz projekat.

Cilj ovog Plana (ESMP)

Cilj ovog Plana je da predstavi sve potencijalne rizike vezane za aktivnosti predložene na izvlačenju širokog čela u pogonu Raspotočje, a u skladu sa dokumentacijom: *Dopunski rudarski projekat izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica“ –rudarsko – mašinski dio (DRP).*

Sami ESMP je u skladu sa *Okvirom okolišnog i socijalnog upravljanja (ESMF)* pripremljenog za potrebe projekta Svjetske banke, koji je objavljen na web stranici Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije i koji je bio podlozan javnoj raspravi održanoj u Sarajevu dana 10.10.2024. godine.

ESMP je također urađen u skladu sa svim relevantnim Okolinskim i socijalnim standardima Svjetske banke (navedeni u tablici ispod) te Smjernicama za okoliš, društvo, zdravlje i sigurnost Svjetske Banke (EHS Guidelines).

E&S standardi		Relevantnost
ESS 1	Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima i uticajima	Relevantan
ESS 2	Radna snaga i uslovi rada	Relevantan

ESS 3	Efikasnost resursa i sprječavanje i upravljanje zagađenjem	Relevantan
ESS 4	Zdravlje i sigurnost zajednice	Relevantan
ESS 5	Otkup zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i prisilno preseljenje	Relevantan
ESS 6	Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima	Relevantan
ESS 7	Domorodačko stanovništvo	Nije relevantan
ESS 8	Kulturno nasljeđe	Nije relevantan
ESS 9	Financijski posrednici	Nije relevantan
ESS 10	Uključivanje zainteresiranih aktera i objavljivanje informacija	Relevantan

2. Obim radova

U okviru pripremnih radova (izvlačenje opreme – široko čelo) na zatvaranju jame „Raspotočje“ RMU Zenica d.o.o.-Zenica planirane su sljedeće aktivnosti:

2.1. Početak radova i osposobljavanje širokog čela, sanacija proloma i pokretanje širokog čela;

U okviru ove aktivnosti planiran je detaljan pregled opreme širokog čela te otklanjanje svih nedostataka na istoj, osiguranje fronte napredovanja širokog čela (uklanjanje visećih komada u bokovima, bušenje drvenih ankera u fronti širokog čela, osiguranje prurušenog dijela krovine ispred samohodne hidraulične podgrade sa drvenim kulama te drvenim stupcima i čeličnim profilima), osiguranje i podgrađivanje donje i gornje komore u skladu s odobrenim dopunskim rudarskim projektom. Nakon što se provedu sve gore navedene mjere osiguranja nastavit će se radovi u skladu s odobrenim dopunskim rudarskim projektom s ciljem dovođenja SHP (samohodne hidraulične podgrade) u stabilnu zonu odnosno pod krovnu ploču II-og podinskog ugljenog sloja u otkopnom polju OP-5, VIII-e tektonske terase istočnog dijela jame „Raspotočje“ sa visinom kopanja 4 metra i u projektovani položaj fronte napredovanja širokog čela u otkopnom polju OP-5. Ova aktivnost planirano je da traje pola mjeseca.

2.2. Rad sa širokim čelom i dovođenje do planirane linije likvidacije, sa pripremom za izvlačenje

Trenutni položaj fronte napredovanja širokočelnog otkopa u otkopnom polju OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ nalazi se u transportnom hodniku TH-121 na koti -122,42 metra, a dok je u vjetrenom hodniku VH-122 na koti -93,81 metar.

U narednih 30 metara napredovanja širokog čela po transportnom hodniku i 43 metra napredovanja po vjetrenom hodniku, opremu širokočelnog otkopa potrebno je dovesti u stanje da se može izvlačiti iz otkopnog polja OP-5.

Napredovanje širokog čela do likvidacionog uskopa po ovom projektu će se zasnivati na već odobrenim projektima:

- Dopunski rudarski projekat transporta i montaže MHP tipa BW 22/41 POz sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-4 zapadnog dijela VIII-e terase u otkopno polje OP-5 zapadnog dijela VIII-e terase i otkopavanje II podinskog ugljenog sloja u otkopnom polju OP-5 zapadnog dijela VIII-e terase jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.- Zenica -rudarsko-mašinski dio, broj projekta: RJZ-04/22, mart 2022. godine, (odobren Rješenjem FMERI Up/I broj: 06-14-1-334/22 od 15.06.2022. godine), i
- Dopunski rudarski projekat transporta i montaže MHP tipa BW 22/41 POz sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-4 zapadnog dijela VIII-e terase u otkopno polje OP-5 zapadnog dijela VIII-e terase i otkopavanje II podinskog ugljenog sloja u otkopnom polju OP-5 zapadnog dijela VIII-e terase jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.- Zenica -elektro dio, broj projekta: 30-01-01-214/22, Tuzla, mart 2022. godine, (odobren Rješenjem FMERI Up/I broj: 06-14-1-379/22 od 01.07.2022. godine),

U koliko se sa napredovanjem širokog čela obezbjede povoljniji parametri u smislu stabilnije krovine, može se započeti sa radovima pripreme za izvlačenje širokog čela i prije ucrtane lokacije likvidacionog uskopa.

Ukoliko se ipak do planirane linije likvidacije ne stvore uslovi za sigurno izvlačenje opreme širokog čela mora se napredovati sa istim dok se ne stvori uslovi za bezbjedno izvlačenje opreme.

Nakon dovođenja širokočelnog otkopa u stabilnu zonu uradit će se trinaest (13) rezova u toku kojih će se postaviti zaštitna mreža sa ankerima i čeličnim užadima te izvršiti podgrađivanja slobodnog prostora u ukupnoj dužini širokog čela od VH-122 do TH-121, a sve u skladu s odobrenim Dopunskim rudarskim projektom.

Nakon završetka ovih radova stvorit će se uslovi za izvlačenje opreme širokog čela iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase jame „Raspotočje“.

Ova faza radova planirano je da traje jedan mjesec i petnaest dana.

Dakle aktivnosti opisane tačkama 2.1. i 2.2. planirano je da traju dva mjeseca.

3. Pravni i proceduralni okvir

RMU Zenica d.o.o. Zenica, te konkretno jama Raspotočje posluju u skladu sa svim relevantnim rješenjima i pravnim aktima koji su potrebni za ovu djelatnost. Između ostalog oni uključuju:

1. Rješenje kojim se odobrava RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica, Stjepana Radića br.2, obavljanje registriranih djelatnosti u oblasti rudarstva, geologije, energetike i industrije, Up/I broj:09-18-380/99 od 03.03.2000. godine
2. Dopunsko rješenje za obavljanje registriranih djelatnosti u oblasti rudarstva, geologije, energetike i industrije, Upl broj: 07-18-380/99 od 24.12.2002. godine.
3. Rješenje kojim se izdaje dozvola JP Elektroprivreda BiH d.d. Sarajevo, ZD RMU Zenica“ d.o.o.-Zenica za vršenje periodičnih pregleda, mjerenja i ispitivanja oruđa za rad i

- uređaja, fizičkih, hemijskih i bioloških uticaja i izdavanje odgovarajućih isprava u rudarstvu, Up/I broj: 06-18-92/18 od 10.07.2018. godine.
4. Rješenje o izmjenama podataka, u predmetu upisa i sudski registar izdato od općinskog suda u Zenici pod brojem: 043-0-Reg-25-000108 od 07.02.2025. godine.
 5. Rješenje kojim se produžava dozvola za podzemnu eksploataciju mrkog uglja unutar granica eksploatacionog polja "Raspotočje-Drivuša" na području općine Zenica, UP/I broj: 06-18-272/12 od 30. 10. 2012.godine,
 6. Izvod iz posjedovnog lista "Raspotočje" broj: 252/03 od 24.06.2011. godine,
 7. Rješenje o vodnoj dozvoli za pogon "Raspotočje" broj: UP-I/25-3-40-027-3/14 od 14.03.2014.godine,
 8. Rješenje o vodnoj dozvoli za pogon "Raspotočje" broj: UP-I/25-3-40-017-5/19 od 22.04.2019.godine,
 9. Rješenje o vodnoj dozvoli za pogon "Raspotočje" broj: UP-1/21-3-40-532-5/23 od 06.05.2024.godine,
 10. Rješenje o vodnoj saglasnosti pravnom licu, RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica za zatvaranje pogona za eksploataciju mrkog uglja „Raspotočje“ u naselju Raspotočje , grad Zenica, a na osnovu projektne dokumentacije: „Dopunski rudarski projekat izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica“ (rudarsko – mašinski dio), urađen od strane RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica (broj:03/24, avgust 2024. godine.) te revidovan od strane RMU „Abid Lolić“ d.o.o. Travnik- Bila i odobren od Federalnog ministarstva Energije Rudarstva i Industrije Rješenjem Up/I broj: 06-14-1-36/25 od 05.02.2025. godine.
 11. Rješenje o okolišnoj dozvoli za pogon "Raspotočje" broj: UP-I/05-23-48-6/09 SN, Sarajevo, 03.01.2013. godine
 12. Rješenje o obnovljenoj okolišnoj dozvoli za pogon "Raspotočje" broj: UPI 05/2-23-11-2/18 SN, Sarajevo, 08.03.2018. godine
 13. Odgovor od Federalnog Ministarstva Okoliša i Turizma vezano za zatvaranje pogona podzemne eksploatacije uglja „Stara Jama“ i „Raspotočje“ Broj: 05/2-19-5-639/24 od 16.08.2024. godine.
 14. Odgovor od Federalnog Ministarstva Okoliša i Turizma u vezano za dalje postupanje u vezi zatvaranja pogona podzemne eksploatacije uglja „Stara Jama“ i „Raspotočje“ Broj: 05-19-973/24 od 31.12.2024. godine.
 15. Rješenja Federalnog ministarstva Energije Rudarstva i Industrije kojim su izdate dozvole Rudniku mrkog uglja „Zenica“ d.o.o.-Zenica za izvođenje radova po Dopunskim rudarskim projektima i drugoj projektno tehničkoj dokumentaciji jame „Raspotočje“

4. Opis postojećeg stanja okoliša

Opšti podaci o jami

Eksploataciono polje „Raspotočje-Drivuša" nalazi se na području Općine Zenica, te zauzima površinu od 2400 ha. Eksploatacija uglja u jami Raspotočje se vrši podzemno (jamskim putem), Rješenjem Federalnog ministarstva, energije i rudarstva Up/I broj: 06-18-272/12, od 30.10.2012. godine u Mostaru produžena je dozvola za podzemnu eksploataciju mrkog uglja unutar granica eksploatacionog polja „Raspotočje-Drivuša" na području Općine Zenica.

Jama „Raspotočje" kao pogon posluje u sastavu RMU „Zenica" d.o.o. Zenica. Otvorena je 1951. godine sa dva paralelna niskopa do k +182 m, koji danas služe za izvođenje glavne izlazne zračne struje iz jame. Izvozno okno dubine 330 m, urađeno je do k +0,023 m i zajedno sa prekopom na k ±0, pušteno je u rad 1973. godine.

Industrijski krug pogona „Raspotočje", nalazi se južno od grada Zenice u MZ Raspotočje, na udaljenosti od oko 2,0 km od centra grada. Kroz ovaj industrijski krug prolazi regionalni put Doboje - A1 - 5a - Kaonik. Južno od ovog regionalnog puta smještene su upravna zgrada, garderoba i kupatilo, izvozno okno i prateće pogonske zgrade. Ovaj dio industrijskog kruga sa istočne, južne i zapadne strane okružen je individualnim stambenim objektima naselja donje Raspotočje. U sjevernom dijelu industrijskog kruga pogona (sjeverno od regionalnog puta) nalazi se klasirnica i zgrada postrojenja glavnog ventilatora s pratećim objektima (zgrada trafostanice i zgrada degazacije). Sa sjeverne strane industrijskog kruga nalaze se industrijski krugovi preduzeća: AR-EL, PRIM, Brkić Prom i Selekt.

Industrijski krug pogona „Raspotočje" je povezan na vodovodnu, telefonsku i elektro mrežu grada Zenice. Odvod otpadnih voda iz jame „Raspotočje" kao sanitarno - fekalnih voda iz infrastrukturnih objekata vrši se u potok koji protiče uz zapadnu granicu ovog pogona. Ovaj potok se ulijeva u rijeku Bosnu.

Hidrologija

U području Zenice, većina vodotoka pripada slivu rijeke Bosne, koja je i jedini vodotok 1. kategorije i glavni recipijent svih ostalih vodotoka 2. kategorije u području grada. Površina riječnog sliva na teritoriji grada Zenice iznosi približno 4.167 km² ili 4,8% od ukupne površine sliva ove rijeke. Većina njenih pritoka izvire u području grada, a tek manji broj izvan grada. Vodotoci 2. kategorije u području Zenice su: Lašva, Kočeva, Bistričak, Babina rijeka, Ograjina, Bistrička rijeka, Orahovička rijeka, Gračanička rijeka, Nemilska rijeka, Pepelarska rijeka, Bukovačka rijeka, Šerička rijeka, Seočka rijeka, Poščanska rijeka, Stranjanska rijeka, Velika rijeka, Jezeračka rijeka, Mala rijeka, Šagovića rijeka, Potočka rijeka, Vrseljska rijeka, Đulanova rijeka. Samo Lašva spada u veće vodotoke, čije se ušće nalazi na teritoriji Grada Zenice.

Zemljište

Šumski resursi **Grada Zenice** pokrivaju oko 60% teritorije grada. Visoke šume s prirodnom regeneracijom zauzimaju 66,9% šumskog zemljišta, izdanačke šume 27,8%, a 5,3% čine goleti. Šume su uglavnom listopadne, dok na četinjače otpada tek 0,4% šumskog zemljišta. Drvne zalihe ili drvna masa iznosi 4.89.000 m³ ili 159 m³/ha. Površina poljoprivrednog zemljišta u **Gradu Zenici** iznosi 16.615 ha ili 30,2% teritorije grada. U ukupnoj strukturi poljoprivrednog zemljišta, oranice i povrtnjaci čine 38%, voćnjaci 11%, livade 44% i pašnjaci 7%.¹ Samo 47% od ukupne površine oranica i povrtnjaka se obrađuje.

Kvalitet zraka

Prema Strategiji razvoja Zeničko-dobojskog kantona, najveći zagađivači zraka u području Zenice su Arcelor Mittal Zenica, Rudnik Zenica i Mljekara Zenica. U području Zenice ima 5 mjernih stanica i to na lokacijama: Centar, Radakovo, Tetovo, Brist i Vranduk. Iste predstavljaju dio mreže monitoringa kvalitete zraka FBiH.

Upravljanje otpadom

Grad Zenica ima regionalnu sanitarnu deponiju Mošćanica na kojoj se zbrinjava komunalni otpad, dok posebni tokovi otpada se zbrinjavaju putem licenciranih firmi. Upravljanje industrijskim otpadom predstavlja veći izazov, dok će aktivnosti vezane za odlagališta otpada iz Jame Raspotočje biti predmetom naknadnih studija.

Zaštićena područja

Zaštićeni spomenici kulture u području **Grada Zenice** su: Tvrđava Vranduk – srednjovjekovna i otomanska tvrđava s džamijom Sultana Fatiha, džamija Sultana Ahmeda u Zenici, Sejmenska džamija u Zenici, Stara džamija s haremom u Orahovici, pravoslavna crkva Rođenja blažene djevice Marije u Zenici, fabrika papira Papirna u Zenici – arhitektonski kompleks, crkva Svetog Ilije sa Župnim dvorom u Zenici – arhitektonski kompleks, zgrada bivše sinagoge u Zenici.

5. Opis okolinskog monitoringa

¹ Federalni zavod za programiranje razvoja: Socio-ekonomski faktori po općinama, 2022.g.

Po Rješenju izdatom od strane Federalnog ministarstva okoliša i turizma RMU Zenica, Pogon Raspotočje je uredno vršio redovan, dozvolom propisan monitoring parametara propisanih dozvolom. U narednom planskom periodu u domenu zaštite okoliša u RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica planiran je nastavak poslova i u skladu sa propisanim zakonima i pravilnicima iz oblasti zaštite okoliša za pogone:

- „Stara jama“,
- „Raspotočje“

Obzirom da je došlo do promjene Zakona o zaštiti okoliša (Službene novine Federacije BiH broj: 15/21) i Uredbe kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koji moraju imati okolinsku dozvolu (Službene novine Federacije BiH, broj:51/21 i 74/22) RMU Zenica za svoje proizvodne pogone Stara jama i Raspotočje nije obavezan pribavljati okolinske dozvole, osim za predmetne kotlovnice za koje je potrebno dostavljati izvještaj o ukupnoj količini ispuštenih zagađujućih materija-Registar o zagađivanjima.

Agencija za vodno područje rijeke Save izdala je Rješenja o vodnim dozvolama RMU „Zenica“ d.o.o.- Zenica za postrojenja „Stara jama“, „Raspotočje“. U vodnim dozvolama propisan je način tretmana otpadnih tehnoloških i sanitarnih voda kao i mjere zaštite voda koje je potrebno poduzeti do isteka trajanja vodnih dozvola.

VODNE DOZVOLE					
Red.br.	Naziv	Pogon	Datum izdavanja	Rok važenja	Datum podn. zahtjeva za obn. dozvole
1.	Vodna dozvola UP-I/21-3-40-531-5/23	Stara jama i Separacija	07.05.2024.	4 god	2028.
2.	Vodna dozvola UP-I/21-3-40-532-5/23	Raspotočje	06.05.2024.	4 god	2028.

U cilju sprovođenja mjera iz oblasti zaštite okoliša i zaštite voda, u narednom trogodišnjem periodu planirano je sljedeće:

- Godišnji monitoring zagađujućih parametara: (zrak, voda)
- Izrada elaborata o ispitivanju tereta zagađenja otpadnih voda RMU „Zenica“ sa proračunom EBS- Ekvivalentnog broja stanovnika Decembar 2026.godine.
- Sklapanje ugovora sa ovlaštenim operaterom za tretman opasnog otpada
- Obnova ugovora s ovlaštenim komunalnim preduzećem
- Vanjsko uređenje industrijskog kruga pogona RMU „Zenica“ u skladu s odobrenom projektno tehničkom dokumentacijom
- Nabavka spremnika za odlaganje otpada (električni i elektronski, papir i karton, komunalni otpad)

- Godišnje izmirivanje obaveza– naknada za zagađivače (naknada za zagađivače zraka, posebna vodna naknada)

MONITORING EMISIJA

Godišnji monitoring zraka i mjesečni monitoring otpadnih voda vrši ovlaštena institucija sa kojom RMU „Zenica“ ima ugovor. Monitoring zagađujućih materija u zrak se obavlja jednom godišnje (u toku grejne sezone). Monitoring kvaliteta i kvantiteta otpadnih voda ispituje stepen zagađenosti otpadnih voda koje se ispuštaju iz pogona s ciljem definisanja Programa sa brojem ispitivanja u toku jedne godine za svaki pogon. Monitoring tehnoloških otpadnih voda prema Programu obavljanja monitoringa vrši se 12 puta godišnje za pogone „Stara jama i separacija“ i „Raspotočje. Pored toga, svake dvije godine izvodi se ispitivanje tereta zagađenja otpadnih voda RMU „Zenica“ s proračunom EBS – ekvivalentnog broja stanovnika radi preračunavanja ukupnog iznosa posebnih vodnih naknada. Ispitivanje tereta zagađenja otpadnih voda je planirano u decembru 2026. godinu.

PERIODIČNA ISPITIVANJA – MONITORING ZAGAĐUJUĆIH MATERIJA				
Red.br	Parametar	Vrsta ispitivanja	Pogon/RJ	Učestalost ispitivanja
1.	Zrak	Praćenje emisije zagađujućih materija u zrak	Raspotočje	1 x godišnje
2.	Voda	1. Elaborat o ispitivanju kvalitativnih i kvantitativnih karakteristika efluenta sa monitoringom stanja voda i rezultatima	- Stara jama -Raspotočje	-12 x godišnje - 12 x godišnje
		2. Ispitivanje tereta zagađenja otpadnih voda - EBS	-Stara jama -Raspotočje	Svake 2 god.
				Zadnje 2024 Planirano 2026.

Utjecajprojektnarazinu buke

Čišćenje, rušenje i zatvaranje pojedinih objekata, zahtjeva korištenje mehanizacije kojau toku operativnog rada, doprinosi povećanju nivoa buke u okolišu. Utjecaj buke na ljudski organizam zavisi od niza faktora:

- Faktori koji se odnose na buku: intenzitet, frekvencija, vrijeme djelovanja, karakteristike buke (kontinuirana ili sa prekidima),
- Faktori koji se odnose na ljudski organizam: starost, aktivnost, fizičko stanje, individualna osjetljivost,

- Faktori koji se odnose na mjesto djelovanja: veličina prostora, konfiguracija terena i građevinski objekti itd.

Općenito, utjecaji buke zavise od karakteristika i složenosti aktivnosti koje se obavljaju. Izlaganje buci bi moglo izazvati različite vrste refleksnih reakcija, naročito ako je buka neočekivane ili nepoznate prirode. Na ove reakcije reaguje vegetativni nervni sistem, a poznate su kao stresne reakcije. Tokom izvođenja radova na čišćenju, rušenju i zatvaranju, buka na izvoru i u okolnom području ima karakteristike disperzije koje su u skladu sa prirodom i lokacijom opreme.

Mjere ublažavanja negativnih utjecaja nivo buke i vibracije

Tokom izvođenja radova na zatvaranju jame "Raspotočje", evidentno je da će se upotrebom mašina i transportnih sredstava (kamioni) proizvoditi buka povećanog nivoa i preko 90 dB (A). Međutim, ova buka vezana je isključivo za užu lokaciju izvođenja radova. Ipak, u fazi zatvaranja potrebno je poduzimati sljedeće mjere ublažavanja negativnih utjecaja buke i vibracija:

- koristiti opremu i uređaje koji moraju biti atestirani, odnosno konstruisani ili izolovani da u spoljnu sredinu ne emituju buku preko dozvoljenog nivoa,
- radove koji bi proizvodili veliku buku izvoditi u određenim vremenskim intervalima i prema odgovarajućim propisima i standardima,
- gasiti opremu za rad i mehanizaciju koja se ne koristi,
- izbjegavati upotrebu više vrsta radne mehanizacije koja generira buku preko 90 dB (A),
- u slučaju da nivo buke prekorači dozvoljene vrijednosti, zabraniti korištenje mehanizacije koja proizvodi nedozvoljeno veliku buku, odnosno koristiti modernu i ispravnu radnu mehanizaciju, za koju Izvođač radova treba posjedovati upotrebne dozvole.

Zakonom o zaštiti od buke („Sl. novine FBiH“, br. 110/12) utvrđeni su dozvoljeni nivoi buke, mjere zaštite od buke i način mjerenja buke.

6. Socijalna/društvena analiza

4.1. Demografija

Broj stanovnika u entitetima i projektnim općinama BiH bilježi trend smanjenja (Tabela 1).

Tabela 1 Broj stanovnika

Kanton	2013 (popis) ²	2021 (procjena) ³
Zenica	110.663	108.278
FBiH	2.219.220	2.168.602

²Agencija za statistiku BiH: Popis stanovništva, domaćinstava i stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini, 2013.g., Konačni rezultati, 2016.g.

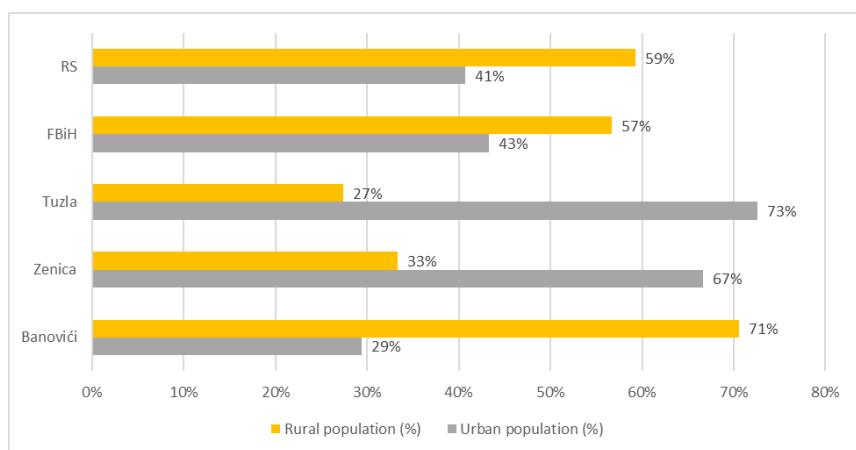
³Zavod za statistiku: Kantoni u brojkama, 2022.g.; Zavod za statistiku RS: Gradovi i općine u RS, Decembar 2022.g.

RS	1.228.423	1.128.309
----	-----------	-----------

Većina stanovništva spada u dobnu grupu 15-64 godine, koja čini 68% ukupnog stanovništva Zenici.⁴

Gustina naseljenosti u 2021.g. je iznosila 83 stanovnika/km² u FBiH i 46 stanovnika/km² u RS. Gustina naseljenosti u Zenici je iznad prosjeka (194 stanovnika /km²),

Prosječan nivo urbanizacije iznosi 46,9% u FBiH i 45,7% u RS (2013., podaci Popisa), uz značajne razlike među općinama. Većina stanovništva Zenice je urbano (Slika 1).

Slika 1 Urbana područja i urbano stanovništvo (2013)⁵

4.2. Lokalna ekonomija

Ekonomija **Grada Zenice** se karakterizira dominacijom rudarstva, energije i prerađivačke industrije (proizvodnja koksa, prerada metala i proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i opreme). U nekim privrednim granama je koncentracija zaposlenosti veća od prosječne koncentracije u tim djelatnostima na nivou FBiH. To su: eksploatacija uglja i kamena, prerađivačka industrija, transport i skladištenje.⁶ Na trgovinu i industriju otpada preko 60% ukupne zaposlenosti i 75% prihoda. Na turizam i ugostiteljstvo, poljoprivredu i ICT zajedno otpada manje od 10% ukupne zaposlenosti. Privredne aktivnosti u Zenici u značajno mjeri zavise od velikih industrijskih i javnih preduzeća. Najveća kompanija u Zenici je željezara ArcelorMittal. Preko 80% od ukupnog izvoza Zenice obezbjeđuje ArcelorMittal. Lokalna mala i srednja preduzeća (SME) ostvaruju 50% prihoda u Zenici, a u ukupnoj zaposlenosti učestvuju s 53,3%.⁷ Bilježi se trend rasta broja SME, a smanjenja broja mikro-preduzeća. Od ukupnog broja SME u Zenici u 2019.g., preko jedne trećine je u sektoru trgovine (34,9%), potom slijede SME u sektoru prerađivačke industrije (16,4%), u sektoru profesionalnih, naučnih i tehničkih djelatnosti (14,2%) i u građevinarstvu (8,1%).⁸ U strukturi SME

⁴Ibid

⁵www.statistika.ba

⁶Strategija razvoja općine Zenica 2012.-2022.g.

⁷GCAP Zenica, 2019.g.

⁸Strategija razvoja SME Grada Zenice za period 2021.-2027.g.

iz prerađivačke industrije, najveći broje SME je u metalo-prerađivačkom sektoru (mašine i oprema nisu uključeni) i u prehrambeno-prerađivačkom sektoru.

4.3. Tržište rada i zaposlenost

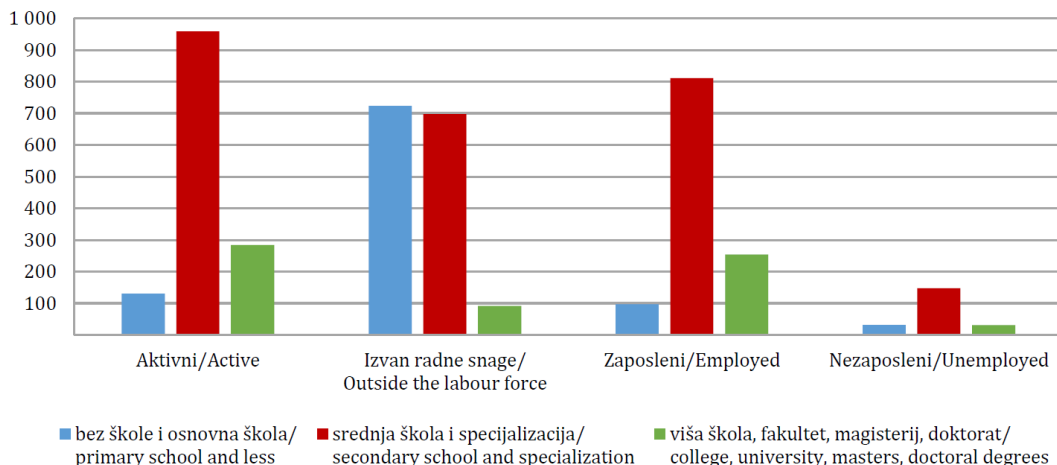
4.3.1. Pregled tržišta rada u BiH

Veliki dio stanovništva radno-aktivne dobi u BiH je neiskorišten, bilo da su nezaposleni ili van tržišta rada. Raniji visoki nivoi nezaposlenosti u zemlji su dosta smanjeni, ali su i dalje ostali značajni.

Tržište rada u BiH je u velikoj mjeri narušeno značajnom zastupljenošću javnog sektora, što dovodi do podjele na dobra radna mjesta u javnom sektoru i loša radna mjesta u privatnom sektoru. Generalno visoke stope nezaposlenosti evidentirane u BiH, prikrivaju značajnu neprijavljenu zaposlenost, u neformalnom sektoru i odražavaju značajnu preferencu za rad u javnom sektoru i spremnost da se radije čeka na posao u javnom sektoru, nego da se prihvati posao u privatnom sektoru. Na javni sektor (uključujući državna preduzeća) još uvijek otpada jedna trećina ukupne zaposlenosti. Muškarci čine tri petine svih zaposlenih u javnom sektoru. Javni sektor privlači veliki i rastući dio najobrazovanijih radnika, prvenstveno zbog boljih plata, ostalih prava i uslova rada. Privatni sektor je u posljednjoj deceniji pokazao određen stepen dinamike otvaranja radnih mjesta, ali uglavnom u nisko-produktivnim djelatnostima. Zaposlenost u privatnom sektoru je većinom u nisko-produktivnim i slabo plaćenim djelatnostima, kao što su poljoprivreda, prerada, transport i veleprodaja i maloprodaja. Privatni sektor je između 2011.g. i 2019.g. otvorio neto oko 44.000 radnih mjesta.

Mladim radnicima je posebno teško da dođu do kvalitetnog, stalnog radnog mjesta i veća je vjerovatnoća da ostaju izvan radne snage ili napuštaju zemlju. Mladima u BiH treba u prosjeku 60 mjeseci da nađu posao nakon završetka školovanja, što predstavlja jako dug period u kojem može doći do osipanja njihovih vještina. Mladima koji prekidaju obrazovanje nakon završetka srednje škole treba još i više vremena da nađu radno mjesto u poređenju s onima koji završe visoko obrazovanje. Uprkos očitom višku mladih koji ulaze na tržište rada u odnosu na raspoloživa radna mjesta, mladi još uvijek odbijaju ponuđeni posao zbog neodgovarajućih uslova, kao što su, između ostalog, mala plata, neprihvatljivo radno vrijeme, radno mjesto koje ne odgovara njihovim kvalifikacijama. Neki se odlučuju na napuštanje zemlje; 30% onih koji su napustili zemlju između 2015.g. i 2020.g. bilo je dobi 18-35 godina.

Zaposleni radnici su bolje obrazovani od nezaposlenih, ali u BiH je generalno nizak nivo stečenog obrazovanja. Obrazovna struktura radne snage pokazuje da je 69,9% radnika završilo srednju školu i specijalizaciju, dok najveći udio onih koji su van radne snage ima završenu ili nepotpunu osnovnu školu - 47,8% (Slika 2).

Slika 2 Nivoi obrazovanja stanovništva radno-aktivne dobi u BiH⁹

Na tržištu rada BiH postoji problem nepodudarnosti postojećih i potrebnih kvalifikacija radnika. Do toga je dijelom doveo odlazak radnika iz zemlje. Ljudi svih nivoa obrazovanja napuštaju zemlju, uključujući visoko obrazovane; svaki šesti doktor obrazovan u BiH sada radi u Njemačkoj. Neusklađenost nastavnih programa s potrebama poslodavaca također doprinosi nepodudarnosti postojećih i potrebnih kvalifikacija radnika. Skoro dvije trećine učenika srednjih škola pohađa tehničke i stručne škole (tehničko i strukovno obrazovanje i obuka, (eng. TVET)), bez obzira na neusklađenost onoga što škole nude i onoga što tržištu rada treba. Mnogi TVET programi su zastarjeli i/ili neadekvatno opremljeni da bi mogli pružiti vještine koje su poslodavcima potrebne. Najveća neusklađenost se zapaža kod tehničkih i srodnih zanimanja (npr. građevinci, mehaničari, električari), gdje tek 24% radnika ima odgovarajući nivo obrazovanja u skladu klasifikacijom Međunarodnog organizacije rada (ILO), dok ih 76% ima neodgovarajuće formalno obrazovanje.¹⁰ Prema tim mjerenjima, tri četvrtine radnika u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu i tri petine zanatskih radnika je također nedovoljno obrazovano, dok istovremeno postoji velik broj radnika koji su previše obrazovani za posao koji rade u radničkim zanimanjima, kao što su operateri pogona i mašina i neka jednostavna zanimanja.

Niska stopa učestvovanja u radnoj snazi, velika emigracija, velika nezaposlenost, značajna nepodudarnost ponude i potražnje kvalifikacija, sve su to simptomi neefikasnog iskorištavanja ljudskog kapitala. To ima za posljedicu ishode manje od optimalnih jer se ne iskorištava potencijal produktivnosti radnika, dok to s druge strane otežava ekonomski razvoj i istovremeno ograničava prihod i dobrostanje radnika.

4.3.2. Zaposlenost, nezaposlenost i plate u Zenici

Prema Saopćenju Federalnog zavoda za statistiku broj 8.4. od 28.02.2025. godine, u Zeničko dobojskom kantonu je u 2024. godini bilo ukupno 83.239 zaposlenih, a od toga 35.713 žena.

⁹Agencija za statistiku BiH: Anketa radne snage 2022.g.

¹⁰Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, decembar 2022.g.

Prosječna neto plata u ZDK je 1.184 KM, dok je prosječna bruto plata u ZDK 1832 KM. Broj zaposlenih u Zeničko-dobojskom kantonu prema područjima djelatnosti KD BIH 2010, za djelatnost B. Vađenje i ruda i kamena je 3.397 zaposlenih, a od toga je 342 žene. Prosječna neto plaća u ovoj djelatnosti u ZDK je 1728 KM, dok je prosječna bruto plaća 2691 KM.

U Gradu Zenica je prema Saopćenju Federalnog zavoda za statistiku broj 8.4. od 28.02.2025. godine, u 2024. godini bilo ukupno 27.248 zaposlenih, a od toga 11.778 žena. Prosječna Neto plaća u Gradu Zenica je 1.326 KM, dok je prosječna bruto plaća 2066 KM.

Prema područjima djelatnosti KD BIH 2010, za djelatnost B. Vađenje i ruda i kamena je u Gradu Zenica 597 zaposlenih, a od toga je 26 žena. Prosječna neto plaća u ovoj djelatnosti u ZDK je 1728 KM, dok je prosječna bruto plaća 2691 KM.

4.3.3. Zaposlenost u sektoru uglja

Iako sektor uglja nije najveći poslodavac u sveukupnoj ekonomiji Bosne i Hercegovine (na radna mjesta u rudnicima uglja i proizvodnji energije otpada tek 31% ukupne zaposlenosti u državi u 2019.g.), on može biti značajan faktor na lokanom nivou. To je naročito slučaj u Banovićima, Gacku, Ugljeviku, Brezi i Kaknju. Te su općine osjetljive u smislu ekonomskog pada pri zatvaranju rudnika, i to ne samo zbog njihove velike zavisnosti od sektora uglja, već i zbog već sad prisutne velike nezaposlenosti.

Na kraju 2022.g., u rudnicima uglja i termoelektranama je bilo direktno zaposleno 14,6 hiljada radnika: 9,9 hiljada u FBiH i 4,7 hiljada u RS. Zaposlenost u rudarstvu se kontinuirano smanjivala tokom prethodne decenije: u FBiH, gdje postoje podaci od 2009, zaposlenost je smanjena s 12,8 hiljada radnika u 2009.g. na 10,3 hiljade u 2020.g., i za daljih 1500 radnih mjesta do kraja 2022.g.¹¹ U termoelektranama je manji broj radnih mjesta u odnosu na rudnike, ali ipak značajan (trendovi zaposlenosti za TE nisu na raspolaganju).. **Rudnik uglja Zenica** zapošljava 915¹² radnika, što predstavlja 3,4% od ukupnog broja zaposlenih u Zenici u 2021.g. (26.906)¹³ i pokazuje da rudarstvo nije toliko značajno za ekonomiju Zenice.

Pored radnika direktno zaposlenih u rudnicima i TE, i radnici iz drugih sektora pružaju podršku za proizvodnju uglja i biće pogođeni zatvaranjem rudnika i termoelektrana. Tu su uključeni radnici iz lanca vrijednosti uglja, naročito firme koje su dobavljači repro-materijala za rudnike i TE. **Broj tih radnika je između 1.900-2.400** i njima prijete rizik od gubitka posla u slučaju zatvaranja rudnika i termoelektrana.¹⁴ Ostali radnici koji su indirektno vezani za rad rudnika su oni koji rade u firmama koje pružaju robe i usluge radnicima u sektoru uglja i njihovim porodicama, tj. SME u i oko rudničkih područja. Većina dobavljača i većina vrijednosti ugovora dobavljača je prostorno koncentrirana u blizini lokacija rudnika i TE ili u glavnim urbanim centrima u Bosni i Hercegovini.

¹¹Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, decembar 2022.g.

¹²Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, str. 23, decembar 2022.g.

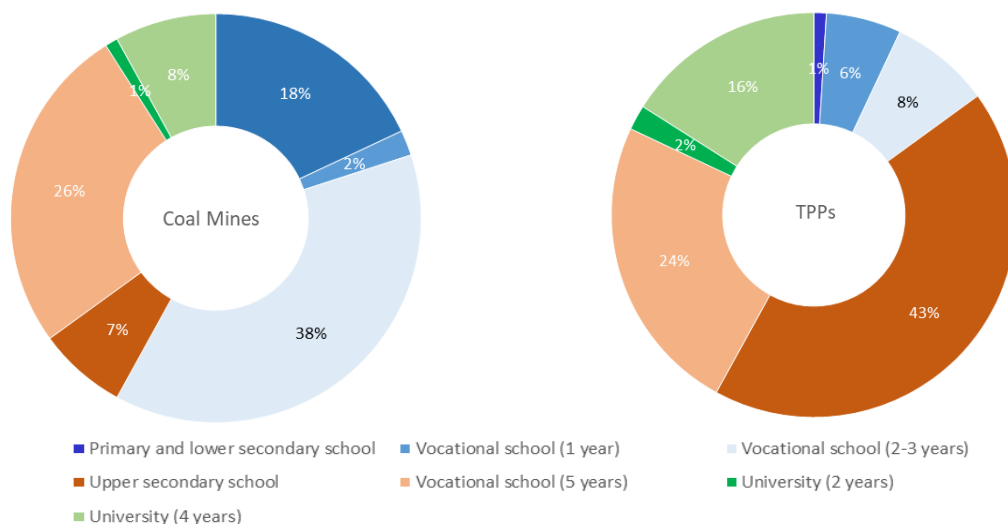
¹³Federalni zavod za statistiku: Kantoni u brojkama, 2022.g.

¹⁴Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, str. 29, decembar 2022.g.

4.3.4. Profil radnika u sektoru uglja

Obrazovanje. Radnici rudnika imaju relativno nizak nivo obrazovanju u poređenju sa zaposlenima u TE i s državnim prosjekom. Polovina zaposlenih u sektoru uglja su u nisko-kvalificiranim zanimanjima, što je mnogo veći udio od državnog prosjeka od 21% i više od prosjeka u drugim industrijskim sektorima, kao što su građevinarstvo (40%) i prerađivačka industrija (33%). 58% radne snage rudnika završava svoje obrazovanje s nižim razredima srednje škole ili prije. Većinu čine PK radnici, koji su završili 2-3 razreda stručne škole. U sektoru uglja rade i obrazovani radnici (kao što su inženjeri i tehničari), koji čine 25% radne snage, što je nešto više od državnog prosjeka (23%) i mnogo više nego u drugim industrijskim sektorima kao što su građevinarstvo (9%) i prerađivačka industrija (15%).¹⁵

Slika 18 pokazuje obrazovnu strukturu radne snage rudnika uglja u poređenju s obrazovnom strukturom radne snage TE.

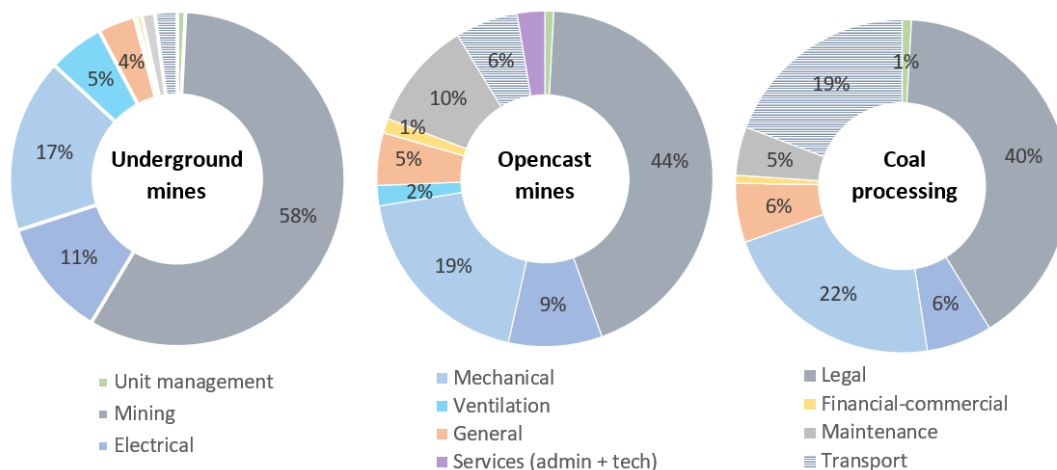
Slika 3 Obrazovni profil radne snage u rudnicima uglja i TE¹⁶

Vještine. Rudari čine najveći dio radnika zaposlenih u rudarskim firmama, naročito u rudnicima s podzemnom eksploatacijom (Slika 4). Podaci iz rudničkih konglomerata pokazuju da su 58% zaposlenih u rudnicima s podzemnom proizvodnjom rudari. Kod površinskih kopova, 44% zaposlenih su rudari. Većina rudara prestaje sa školovanjem nakon završene osnovne škole ili nižeg srednjeg obrazovanja ili nakon 1-3 razreda strukovnog obrazovanja. Drugu po veličini grupu zaposlenih u rudnicima čine tehničari, uključujući elektro-tehničare (10%), mehaničare (18%) i radnike na ventilacionim tunelima (manje od 5%). Ta radna mjesta zahtijevaju više razrede srednjeg općeg ili strukovnog obrazovanja. U rudnicima s podzemnom proizvodnjom ima vrlo malo pomoćnih i uslužnih radnih mjesta, jer većinu takvog posla obavlja centralizirana služba za

¹⁵Ibid

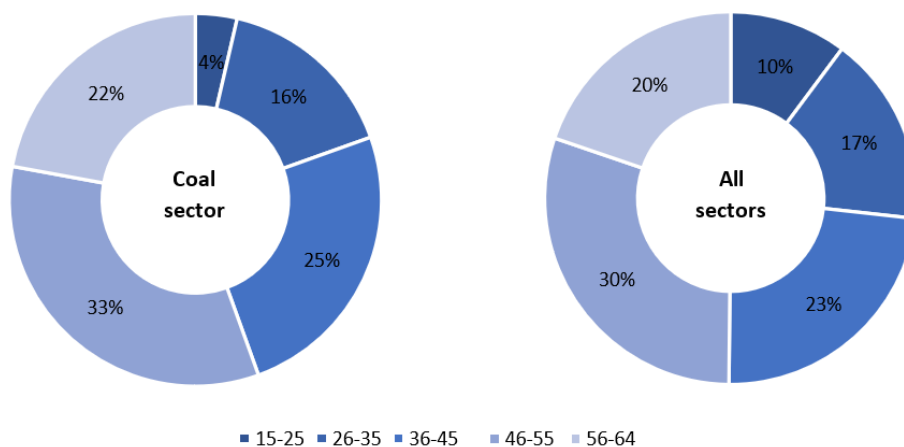
¹⁶Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, decembar 2022.g.

administrativnu podršku koja pokriva više radnih pogona. Na površinskim kopovima ima više zaposlenih na poslovima održavanja i transporta (10%, odnosno 6%).

Slika 4 Profil vještina radne snage u rudnicima uglja¹⁷

Rod i dob. Radnici u sektoru uglja su pretežno muškarci, iz ruralnih područja i najproduktivnije životne dobi. Kao i drugim zemljama, većinu čine muškarci (90%), veći udio muškaraca radi samo u građevinarstvu. 80% radnika iz sektora uglja živi u ruralnim područjima. Slično ostalim tradicionalnim industrijskim sektorima, u sektoru uglja radi veći udio radnika u najproduktivnijoj životnoj dobi od prosjeka: 74% su starosti između 26 i 55 godina, u odnosu na državni prosjek od 70% (Slika 5). U sektoru je manji udio mladih radnika (4% dobi 15–25 godina, nasuprot 10% u ukupnom broju radnika).

Slika 5 Dobni profil zaposlenih u sektoru uglja u poređenju s ostalim sektorima ¹⁸

¹⁷Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, decembar 2022.g.

¹⁸Svjetska banka: Dijagnostika radnih mjesta i implikacije tranzicije uglja u Bosni i Hercegovini, decembar 2022.g.

Naknade. Rudnički radnici s nižim kvalifikacijama su plaćeni u prosjeku 954 KM mjesečno, što je više od državnog prosjeka od 752 KM za nisko-kvalificirane radnike. Visoko-kvalificirani radnici u sektoru uglja zarađuju 17% više (1046 KM) od državnog prosjeka za visoko-kvalificirane radnike (905 KM). U stvari, niže kvalificirani radnici u sektoru uglja su najbolje plaćeni među niže kvalificiranim radnicima u svim sektorima, a visoko-kvalificirani radnici u sektoru uglja su drugi po visini plate za visoko-kvalificirane radnike, nakon javne uprave. To znači da će radnicima iz sektora uglja koji traže posao u drugim sektorima biti teško pronaći posao s uporedivom zaradom.

Obzirom da je većina radnih mjesta u sektoru uglja u javnom sektoru, radnici primaju dobre i druge naknade koje nemaju karakter plate. Iako su generalno radnici dobro pokriveni penzionim osiguranjem (80% radnika je pokriveno), gotovo svi radnici u sektoru uglja su obuhvaćeni penzionim osiguranjem (97%), kao što je slučaj i s ostalim radnicima u javnom sektoru. U sektoru uglja je članstvo u sindikatu izuzetno veliko, a paketi naknada uključuju relativno velike plate, naknadu za prevoz, topli obrok, dodatak za otežane uslove na radu i za ostvareni učinak, invalidnine i otpremninu, kao rezultat kolektivnih ugovora.

4.3.5. Radni uslovi

Udio neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti u Bosni i Hercegovini je relativno velik (14%, ILO 2020).¹⁹ Neformalni rad je najčešći kod mladih, starijih i nekvalificiranih radnika. Pored toga, mnogi samozaposleni rade u neformalnom sektoru. Najčešće kršenje radnih prava uključuje neprijavljeno zapošljavanje, rad bez godišnjeg odmora i nezaključivanje ugovora o radu na neodređeno (odnosno zaključivanje ugovora o radu na određeno).

Međunarodna organizacija rada (ILO) upozorava da je neprijavljeni rad u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope. Prema njihovim podacima, između 150.000 i 200.000 radnika u svim sektorima u BiH radi nelegalno (svaki četvrti), a povećanju tog broja doprinose ekonomska kriza, otpuštanja i teška financijska situacija. Polovina od toga su mladi radnici koji imaju do deset godina radnog iskustva na neprijavljenom poslu, a ni jedan dan evidentiranog radnog staža. Procjenjuje se da je u FBiH 20% svih radnih odnosa bez pravnog osnova, što znači da se rad obavlja bez sklopljenog ugovora o radu.²⁰

Prema godišnjem izvještaju Federalne uprave za inspekcijske poslove iz 2022.g., u toku inspekcijskih nadzora Federalne inspekcije za rad evidentirana su 52 prekršaja iz radnog odnosa i 99 prekršaja iz oblasti zaštite i sigurnosti na radu. Iste godine, na osnovu podataka o nesrećama na radu koje su prikupili kantonalni inspektori u FBiH, evidentirano je 280 povreda na radu, što uključuje 13 smrtnih slučajeva i 270 slučajeva teških povreda. To znači da su u 2020.g. bile 2,43 nesreće s fatalnim ishodom na 100.000 zaposlenih, dok je EU prosjek za 2020.g. 1,77 fatalnih nezgoda na 100.000 zaposlenih. Ipak, treba naglasiti da su ovi podaci relativni, obzirom da neki kantonalni organi ne dostavljaju tražene podatke redovno, a poslodavci, nažalost, ne prijavljuju sve slučajeve nesreća. U oblasti „rudarstvo i tuneli“, evidentirano je 610 povreda, od čega je 51

¹⁹https://www.ilo.org/budapest/countries-covered/bosnia-herzegovina/WCMS_471903/lang--en/index.htm

²⁰Federalni zavod za programiranje razvoja: Izvještaj o razvoju Federacije BiH za 2019.g., 2020.g.

bila ozbiljna, ali bez fatalnih ishoda. Najveći broj povreda na radu je evidentiran u Rudniku uglja Banovići (141) i Rudniku uglja Kakanj (127). Ukupan broj povreda na radu na nivou posmatranih rudnika i izvođača radova na drugim objektima od interesa u FBiH je u kontinuiranom padu tokom posljednjih pet godina (2018.-2022.g.). Federalni rudarski inspektori su u 2022.g. proveli tri istrage nesreća u rudnicima u Brezi i Banovićima, u kojima je ozlijeđeno 10 rudara, 8 lakše i 2 teže (bez fatalnih posljedica). Najveći broj povreda na radu, kao i prethodnom periodu, je zabilježen u oblasti građevinarstva, proizvodnje i prerade metala, a povrede na radu su uglavnom posljedica nepridržavanja propisanih mjera zaštite i sigurnosti na radu, neobučenih radnika, nekorištenja zaštitne opreme, kao i nepridržavanja odredaba tehničkih propisa i standarda.²¹

Prema službenim izvještajima Republičke inspekcije rada, inspektori su u RS u 2022.g. obavili 2.589 inspekcija poslodavaca i u 35% slučajeva utvrdili povredu Zakona o radu. Zatečeno je 200 radnika bez ugovora o radu i bez osiguranja. Kad su u pitanju radni odnosi, vršena je kontrola realizacije prava radnika iz radnog odnosa, prvenstveno u smislu trajanja radnog vremena i ostalih prava iz radnog odnosa, posebno isplate plate za obavljene rad. Za taj period nema podataka o povredama na radu. Najčešće kršenje radnog zakonodavstva se odnosi na obračun i isplatu plata i naknada, raskid radnog odnosa, radno vrijeme, rad bez ugovora o radu i pravo na korištenje odmora. Za taj period nema podataka o povredama na radu.²²

4.4. Transportna infrastruktura

Geografski položaj **Grada Zenice** je povoljan, obzirom da se grad nalazi na najznačajnijim transportnim koridorima u Bosni i Hercegovini, koridor Vc (A1), u smjeru sjever-jug i na koridoru Xe, u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Od značaja je i planirani transportni koridor Orašje-Tuzla-Žepče, s konekcijom putem među-regionalnog priključka u području Žepča na koridor Vc (A1). Autocesta A1 na koridoru Vc prolazi kroz Grad Zenicu u dužini od 3,2 km, kao i dvije magistralne ceste M17 u dužini od 37,2 km i M5 u dužini od 1,6 km, četiri regionalne ceste R413a (10.7 km), R441 (7.7 km), R445 (36.6 km) i R473 (15.6 km), zbog čega je geografska lokacija grada povoljna, u smislu povezanosti unutar Kantona i države, pa i šire. Kroz teritoriju Zenice prolazi i željeznička pruga Šamac-Sarajevo-Ploče, što je od velikog značaja jer predstavlja važan transportni pravac u željezničkom saobraćaju i dio je transportnog koridora Vc.²³

4.5. Vodovodna i kanalizaciona infrastruktura

Vodosnabdijevanje **Grada Zenice** i prigradskih naselja se vrši iz izvorišta Kruščica u susjednoj općini Vitez, iz kojeg se crpi oko 400 l/s, kao i iz vodozahvata Babina Rijeka s oko 150 l/s.²⁴ Javni vodovodni sistem, kojim upravlja JP ViK Zenica, pokriva kompletno urbano područje Zenice i većinu prigradskih naselja, na koji je priključeno oko 90% domaćinstava (potrošača) iz područja obuhvata. Trenutno je na javni vodovodni sistem priključeno oko 76,000 stanovnika, što je oko 54% od ukupnog stanovništva. Priključeno je i oko 2.400 raznih pravnih subjekata. Preostali dio

²¹Prezentacija rezultata rada Federalne uprave za inspeksijske poslove za 2022.g., januar 2023.g.

²²Izvještaj o radu Republičke uprave za inspeksijske poslove za 2022.g., februar 2023.g.

²³Prostorni plan Grada Zenice 2016.-2036.g.

²⁴Lokalni okolišni akcioni plan Zenice 2008/2009.g.

općine (ruralni) koristi vodu iz lokalnih vodovoda. Većina urbanog područja (približno 90%) i dio prigradskih naselja je obuhvaćeno kanalizacionim sistemom. Sistem je mješovitog tipa. Razdvojen kanalizacioni i oborinski sistem postoji samo u naseljima Babina Rijeka i Novo Radakovo. Područje pokrivenosti javnim kanalizacionim sistemom obuhvata ukupno 26 mjesnih zajednica, čiji je ukupan broj stanovnika s 87.100, od kojih je 76% priključeno na javnu kanalizaciju (oko 66.200). Trenutno se 50% otpadne vode iz tog sistema ispušta u industrijski kanalizacioni sistem kompanije ArcelorMittal, dok preostalih 50% ide direktno u rijeku Bosnu. Međutim, i kanalizacioni sistem kompanije AcelorMital završava direktno u rijeci Bosni, tako da sva otpadna voda iz grada završava neprečišćena u Bosni.²⁵

4.6. Informacione i komunikacione tehnologije

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) redovno objavljuje izvještaje o rezultatima godišnjih istraživanja korisnika RAK licenci za pružanje internet usluga u Bosni i Hercegovini. U periodu obuhvaćenom istraživanjem, do 31. decembra 2021.g., u Bosni i Hercegovini je poslovalo ukupno 60 davalaca usluga interneta.

Rezultati istraživanja pokazuju da je na kraju 2021.g. u Bosni i Hercegovini bilo ukupno 797.893 pretplatnika interneta. Agencija procjenjuje da je u istom periodu bilo 3.374.094 korisnika interneta, tj. da je stopa korištenja interneta u BiH u 2021.g. bila 95,55%. Kad je riječ i načinu pristupa internetu, na BiH tržištu nema više evidentiranih dialup pretplatnika s pristupom putem analognog i ISDN modema, a broj pretplatnika s pristupom putem širokopojasne konekcije je jednak ukupnom broj pretplatnika interneta i iznosi 797.893.

Statistika pokazuje da je u 2021.g. dominantan način pristupa internetu bio putem xDSL-a, s 52,14% od ukupnog broja pretplatnika interneta u Bosni i Hercegovini. Drugi po redoslijedu način pristupa je putem kabla, s 33,2% od ukupnog broja pretplatnika interneta.

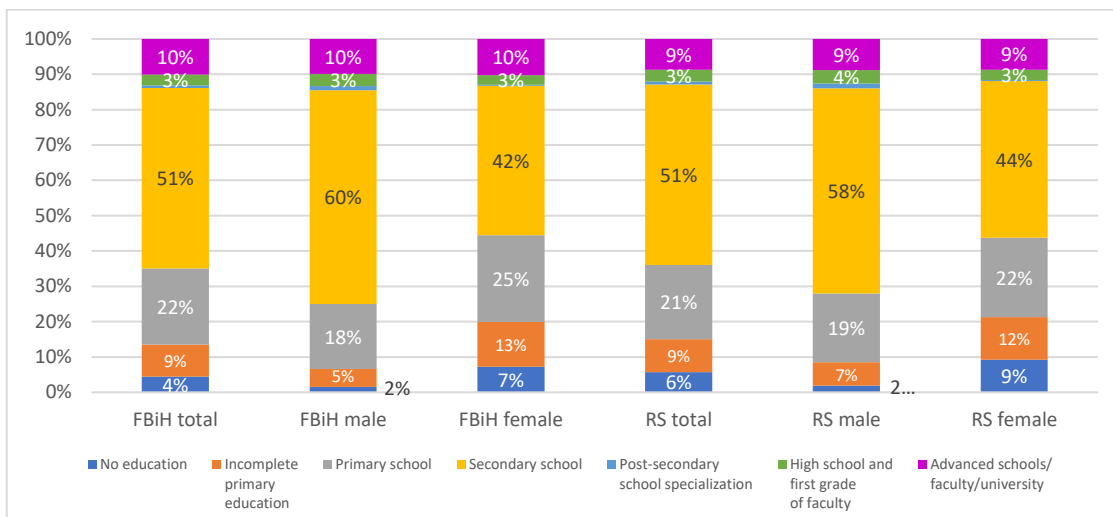
Podaci navedeni u izvještaju pokazuju da je korištenje širokopojasnog interneta u Bosni i Hercegovini u stalnom porastu, što doprinosi unaprjeđenju usluga za krajnje korisnike, što se naročito odražava u ponudi paketa koji uključuju kombinaciju više usluga elektronske komunikacije.

4.7. Obrazovanje

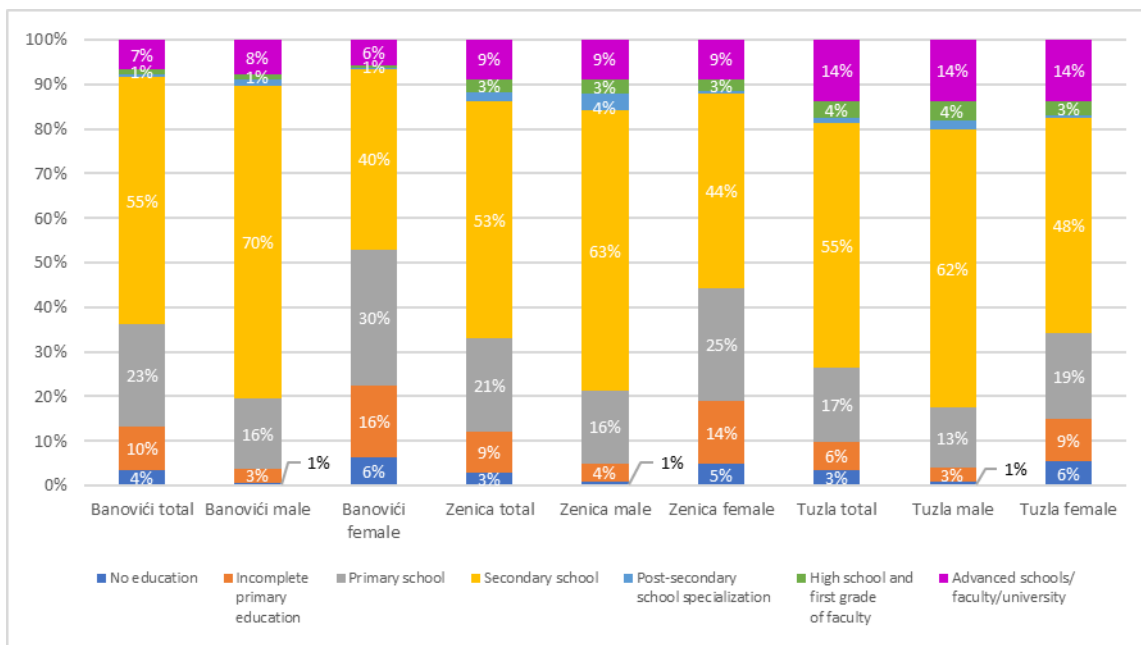
Obrazovna struktura stanovništva dobi 15 i više godina pokazuje da 35% stanovništva FBiH i 36% stanovništva RS ima nizak nivo obrazovanja – završenu ili nezavršenu osnovnu školu. Udio žena u ovoj obrazovnoj grupi je 65% u FBiH i 62% u RS. Većina stanovništva ima srednjoškolsko obrazovanje – po 51% i u FBiH i u RS, dok 14% stanovništva u FBiH i 13% u RS ima visoko obrazovanje (Slika 6). Obrazovna struktura žena u Tuzli je bolja od prosjeka za FBiH, a u Zenici je slična prosjeku za FBiH, dok je obrazovanje žena u Banovićima ispod prosjeka za FBiH. Preko

²⁵Prostorni plan Grada Zenice 2016.-2036.g.

polovine žena u Banovićima ima završeno osnovno obrazovanje ili manje, u odnosu na 20% muškaraca (Slika 7).

Slika 6 Stanovništvo dobi 15 i više godina po najvišem završenom nivou obrazovanja i rodu – FBIH, RS²⁶

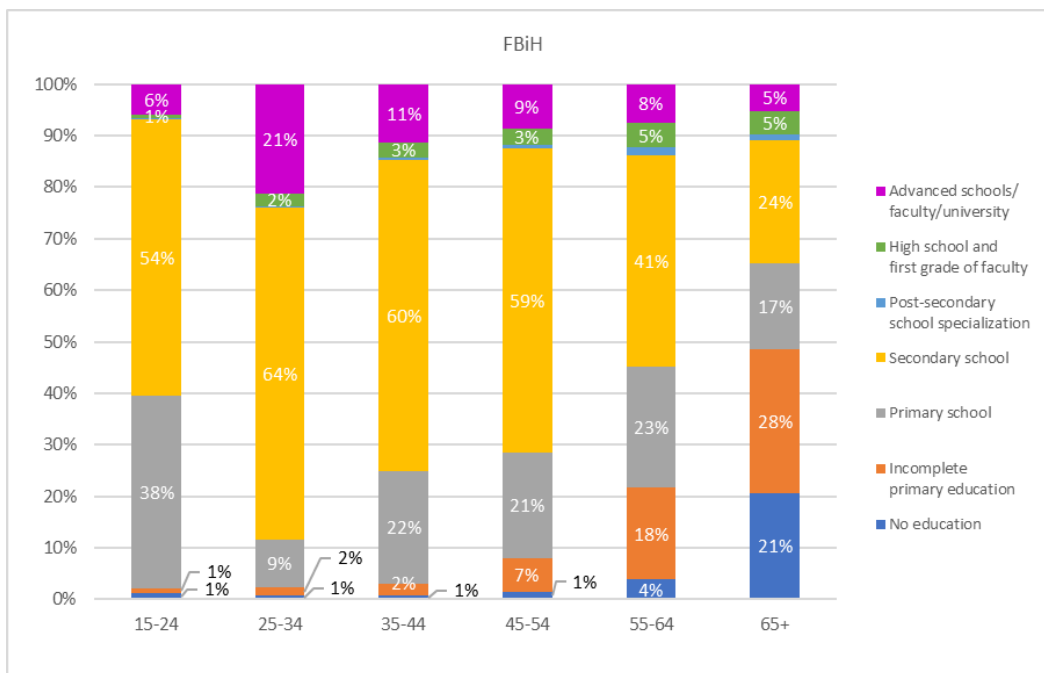

Slika 7 Stanovništvo dobi 15 i više godina po najvišem završenom nivou obrazovanja i rodu – Banovići, Zenica, Tuzla²⁷

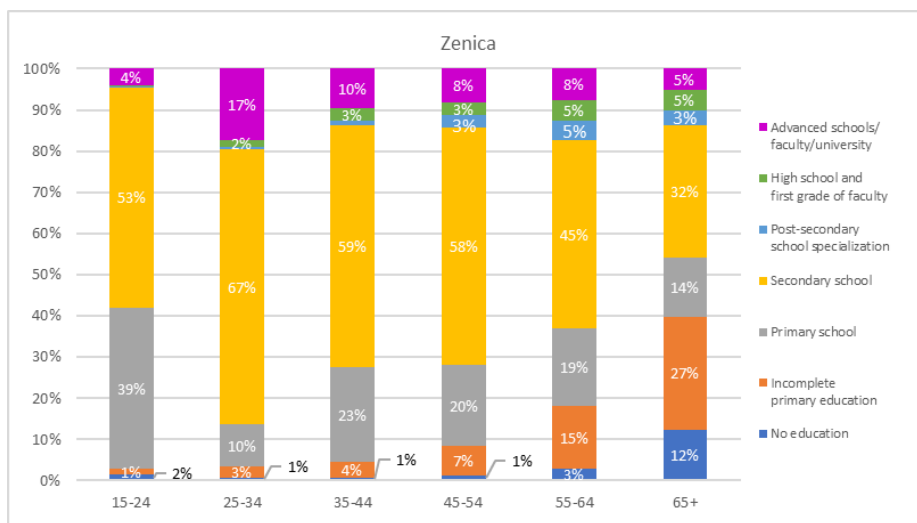
²⁶Agencija za statistiku BiH: Popis 2013.g. – Karakteristike obrazovanja, 2018.g.

²⁷Agencija za statistiku BiH: Popis 2013.g. – Karakteristike obrazovanja, 2018.g.

Većina u svim dobnim grupama je završila srednju školu, u mlađim generacijama je značajan udio s fakultetskom diplomom, dok starije generacije čine većinu onih koji su bez obrazovanja ili s nepotpunim osnovnim obrazovanjem (Slika 8 - Error! Reference source not found.).

Slika 8 Stanovništvo dobi 15 i više godina po najvišem završenom nivou obrazovanja i starosnim grupama u FBiH²⁸

Slika 9 Stanovništvo dobi 15 i više godina po najvišem završenom nivou obrazovanja i starosnim grupama u Zenici²⁹

²⁸Agencija za statistiku BiH: Popis 2013.g. – Karakteristike obrazovanja, 2018.g.

²⁹Agencija za statistiku BiH: Popis 2013.g. – Karakteristike obrazovanja, 2018.g.

Grad Zenica je regionalni obrazovni centar s razvijenom mrežom predškolskog, osnovnog, srednjeg, univerzitetskog dodiplomskog i postdiplomskog obrazovanja. U Zenici postoje 43 osnovne škole i jedna specijalna škola. U 2022/2023 školskoj godini je u osnovnu školu bilo upisano 9,334učenika³⁰ s trendom smanjenja u posljednjih 5 godina. Srednjoškolsko obrazovanje je u Zenici organizirano kroz sljedeće srednje škole: 2 gimnazije, 2 mješovite srednje škole (saobraćajna, građevinarsko-geodetska, elektrotehnička, tekstilno-kožarska i druge), 4 strukovne škole (ekonomska, tehnička, srednja škola za strukovno obrazovanje i obuku, medicinska škola) i jedna muzička škola.³¹ U 2022/2023 školskoj godini je u srednju školu bilo upisano 3.828 učenika³² što je 12,4% manje nego prije 5 godina. Zenica ima status univerzitetskog grada i Univerzitet s 8 fakulteta (Mašinski fakultet, Fakultet metalurgije i materijala, Islamska pedagoška akademija, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet, Zdravstveni fakultet, Pedagoški fakultet i Politehnički fakultet). U sastavu Univerziteta su i Metalurški institut Kemal Kapetanović, Univerzitetska biblioteka i Centar za inovacije i poduzetništvo. Na Univerzitetu u Zenici je u 2022/2023 školskoj godini bilo upisano 2,809 studenata.³³

4.8. Socijalna zaštita

Socijalno osjetljive i marginalizirane grupe stanovništva čine pojedinci, porodice i socijalne grupe koje su uskraćene za mogućnosti ostvarivanja ključnih socijalnih vrijednosti kao što su: pravo na rad, iskorištavanje kreativnog potencijala, materijalno dobrostanje, ljudsko dostojanstvo, socijalna sigurnost i perspektiva budućnosti, itd. Te grupe ljudi predstavljaju najveći dio korisnika javnih sistema koji se bave pitanjima socijalne sigurnosti i socijalne zaštite građana BiH. Kvalitet života socijalno osjetljivih i marginaliziranih grupa često u velikoj mjeri zavisi od efikasnosti javnih sistema zaduženih za planiranje, organizaciju i implementaciju socijalne zaštite i mjera podrške.

Pružanje socijalne zaštite u Federaciji BiH se obavlja putem deset kantonalnih ministarstava nadležnih za socijalnu zaštitu, općinskih centara za socijalni rad, općinskih službi socijalne zaštite, ustanova za zbrinjavanje djece s invaliditetom i ustanova za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. Centri za socijalni rad vode i evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.

Korisnik socijalne zaštite je svaka osoba koja zbog posebnih životnih okolnosti ili posebnog mentalnog ili fizičkog stanja, jednokratno ili u više navrata koristi neki vid i mjere socijalne zaštite i usluge socijalnog rada. Prema službenim statistikama, kategorije korisnika socijalne zaštite u FBiH i RS su sljedeće: korisnici subvencija, osobe s mentalnim ili fizičkim poteškoćama, osobe društveno neprihvatljivog ponašanja, mentalno oboljele osobe, osobe čiji prihod nije dovoljan za

³⁰Federalni zavod za statistiku: Zeničko-dobojski kanton u brojkama, 2023.g.

³¹<https://www.eduinfo.ba/drzavne-srednje-skole>

³²Federalni zavod za statistiku: Zeničko-dobojski kanton u brojkama, 2023g.

³³*Ibid*

izdržavanje, osobe s različitim socijalnim potrebama i potrebama zaštite, i druge osobe koje ne pripadaju specifičnim kategorijama. U 2021.g. je broj odraslih korisnika socijalne zaštite u FBiH iznosio 73.275.³⁴ Međutim, stvarni broj korisnika je sigurno manji, obzirom da ove brojke uključuju ljude koji koriste prava na socijalnu zaštitu po više osnova i u više sistema.

Glavne ustanove za pružanje socijalne zaštite su općinski Centri za socijalni rad, čija je uloga pružanje socijalne pomoći i zaštite, naročito porodicama i ugroženim pojedincima. Usluge koje pruža Centar za socijalni rad uključuju, između ostalog: pružanje materijalne i profesionalne pomoći i podrške pojedincima i porodicama u nepovoljnim životnim okolnostima; obavljanje savjetodavnog rada; pružanje pomoći na rješavanju problema u vezi s nasiljem, zloupotrebom, zanemarivanjem i eksploatacijom djece, kao i nasiljem u porodici; vođenje evidencije i prikupljanje dokumentacije o korisnicima socijalne zaštite, tipovima socijalne pomoći i materijalnim sredstvima. Uobičajni vidovi socijalne pomoći su: financijska i druga materijalna pomoć (jednokratna i stalna novčana pomoć), obuka za život i rad, smještaj u ustanovu socijalne zaštite, privremeni smještaj i zbrinjavanje u prihvatilište, invalidnina, tuđa njega i pomoć, dječji dodatak, itd.

U **Gradu Zenici**, socijalnu zaštitu pružaju JU Centar za socijalni rad, JU Dom i porodica za djecu bez roditeljskog staranja, JU Dom za stare i JU Centar za djecu i odrasle s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona. JU Centar za socijalni rad djeluje kao javna ustanova koja se bavi pitanjima iz oblasti socijalne sigurnosti, socijalne zaštite, zaštite djece i djeluje kao organ starateljstva s javnim ovlastima. U okviru ove JU djeluje i Disciplinski centar za mlade. Prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite preko JU Centar za socijalni rad ostvaruje između 9.000 i 10.000 stanovnika Grada Zenice. U 2017³⁵, prava iz socijalne, dječje i zaštite porodice s djecom je ostvarivalo ukupno 9.767 korisnika, od kojih je 9.461 imalo pravo na novčanu pomoć. Centar je iste godine građanima i korisnicima pružio 20.894 socijalnih i drugih profesionalnih usluga, od čega se preko 1.000 odnosilo na porodicu, školu ili zajednicu. Broj korisnika stalne novčane pomoći, koja se pruža osobama nesposobnim za rad i ostvarivanje zarade i s nedovoljnim prihodom, je bio 634, dok je 377 korisnika ostvarilo pravo na jednokratnu novčanu pomoć. Pravo na ostalu materijalnu pomoć je ostvarilo 7 porodica. Pomoć u vidu obroka iz Javne kuhinje, koja se pruža na deset lokacija u gradu i prigradskim naseljima, su koristila 1.044 korisnika. Smještaj u ustanove socijalne zaštite su koristila 204 lica, a 43 djece je smješteno u hraniteljske porodice. Glavna aktivnosti JU Dom i porodica je smještaj, odgoj, obrazovanje i obuka za samostalan život i rad djece i mladih smještenih u ovu Ustanovu. Glavna djelatnosti JU Dom za stare Zenica je smještaj starih i invalidnih lica sa ili bez minimalnog porodičnog staranja, uz pružanje određenog nivoa zdravstvene zaštite.³⁶

³⁴Federalni zavod za statistiku: Godišnjak FBiH, 2022.g.

³⁵Izveštaj o radu JU Centar za socijalni rad Zenica za 2017.g.; <https://dokumen.tips/documents/javne-ustanove-centar-za-socijalni-rad-zenica-u-2017-o-rad-u-2017pdf-centar.html?page=3>

³⁶Prostorni plan Grada Zenice 2016.-2036.g.

4.9. Zdravstvena zaštita

Stanovnicima **Grada Zenice**, zdravstvenu zaštitu pružaju sljedeće ustanove: Dom zdravlja, Kantonalna bolnica, Zavod za medicinu rada Zeničko-dobojskog kantona, Zavod za bolesti ovisnosti Zeničko-dobojskog kantona i Institut za javno zdravstvo Zeničko-dobojskog kantona. U okviru Doma zdravlja postoji i Centar za mentalno zdravlje. Pored ovih javnih zdravstvenih ustanova, postoje i privatne zdravstvene ustanove, privatne specijalističke ordinacije, privatne stomatološke ordinacije, kao i privatne apoteke.³⁷ Usluge JZU Dom zdravlja se pružaju u centralnoj ustanovi u četiri objekta u Gradu Zenici i 27 ambulanti porodične medicine rasprostranjenih na cijelom području Grada Zenice.³⁸ Trenutni kapacitet Kantonalne bolnice je 912 kreveta, 38 kreveta za hemodijalizu i 8 kreveta u dnevnoj bolnici.³⁹

4.10. Siromaštvo

Siromaštvo se u BiH najčešće mjeri indikatorima vezanim za potrošnju, dok se više-dimenzionalnost siromaštva sagledava kroz zdravlje, obrazovanje, prilike za zapošljavanje i pristup ustanovama socijalne zaštite.

Jedini raspoloživi podaci o siromaštvu u BiH su podaci iz Ankete potrošnje domaćinstava (HBS) iz 2015.g. koju je provela Agencija za statistiku BiH. Prema toj anketi, 16,9% stanovništva je živjelo u relativnom siromaštvu. Siromašni su neproporcionalno više koncentrirani u ruralnim područjima, gdje su stope siromaštva veće nego u urbanim područjima (stopa siromaštva 19% u ruralnim, a 12% u urbanim područjima) i gdje su radna mjesta oskudna, a plate male. Približno 40% siromašnih ruralnih radnika je zaposleno u sektoru poljoprivrede, koji se suočava s niskom produktivnošću i konkurentnošću, koje su i dalje u padu. Kad su u pitanju entiteti, u periodu između 2011.g. i 2015.g. siromaštvo je u RS ostalo stabilno na 14%, dok je FBiH u istom periodu došlo do povećanja s 15% na 17%.⁴⁰

Broj i procenat siromašnih predstavljaju značajne indikatore, ali oni su ipak jednodimenzionalni podaci koji ne daju dovoljan uvid u uslove života, tj. dubinu siromaštva. Ta se informacija dobiva iz indikatora o jazu siromaštva, kojim se mjeri koliko su potrošnja i rashodi siromašnih domaćinstava, u prosjeku, udaljeni od linije siromaštva (Tabela 2).

Tabela 2 Glavni indikatori relativnog siromaštva u BiH (2015)⁴¹

Indikator	2015
Relativna linija siromaštva za jednočlano domaćinstvo (mjesečno)	KM 389
Broj relativno siromašnih domaćinstava	170.619
Broj relativno siromašnih pojedinaca	505.816
Stopa relativnog siromaštva	16,9%

³⁷Strategija razvoja Grada Zenice 2012.- 2022.g.

³⁸<https://dzz.ba/o-nama/>

³⁹<https://www.kbze.ba/index.php/o-nama#>

⁴⁰Svjetska banka: Okvir strategije partnerstva s BiH za period FG2023-27, Juni 2022.g.

⁴¹Agencija za statistiku BiH: Anкета potrošnje domaćinstava u Bosni i Hercegovini 2015.g., 2018.g.

Jaz siromaštva	24,6
----------------	------

4.13. Ugrožene grupe

Pojedinci ili grupe u nepovoljnom položaju/ugroženi su potencijalno neproporcionalno više pogođeni i u manjoj mjeri u mogućnosti da koriste prilike koje pružaju projekti zbog specifičnih poteškoća u smislu pristupa i/ili razumijevanja informacija o projektu i njegovim okolišnim i socijalnim uticajima i strategijama ublažavanja. Veća je vjerovatnost da će te grupe biti isključene iz procesa konsultacije. Tu spadaju i grupe do kojih može biti teško doći zbog barijera u komunikaciji (jezik, pismenost) i zato što nemaju prijavljeno prebivalište ili rade u neformalnom sektoru, kao i oni koji su vrlo siromašni.

Pojedinci ili grupe u nepovoljnom položaju/ugroženi u projektnom području uključuju „domaćinstva s niskim prihodom“; žene; mlade; domaćinstva čiji je nosilac žena; domaćinstva čiji je nosilac starija osoba (\geq dob penzionisanja) bez drugog člana domaćinstva koji ostvaruje prihod; osobe s ograničenom pokretljivošću; Romi. Razne vrste prepreka mogu uticati na mogućnost tih grupa da iznesu svoje bojazni i prioritete u vezi s uticajima projekta.

Posebno je zabrinjavajući uticaj tranzicije na grupe i pojedince koji su već sada siromašni: stopa neformalne zaposlenosti na nivou zemlje iznosi 30% od ukupne zaposlenosti, a preko 16% svih zaposlenih ima ugovore na određeno, a 24% zaposlenih su siromašni radnici. Veća pojava zaposlenih siromašnih je zabilježena među samozaposlenima (36%) i povremenim radnicima (27,8%), radnicima s nepunim radnim vremenom (39,9%) i mladim radnicima (31,4%) dobi 18-24 godine.⁴² Kod žena se bilježi niža stopa zaposlenosti, viša stopa nezaposlenosti i veći nivo neformalne zaposlenosti nego kod muškaraca.

Trendovi ljudskog i ekonomskog razvoja pokazuju osjetljivosti. Smanjenje i starenje stanovništva su od kritičnog značaja. Napuštanje zemlje predstavlja urgentan izazov, jer dovodi do gubitka mladih i obrazovanih radnika od kojih zavisi budući održivi razvoj. Nezaposlenost iznosi visokih 15,7%,⁴³ naročito među mladima (47,3%), ženama, invalidima i Romima.⁴⁴

Pored toga ukupno 2.193 lica, tj. 21,61% od ukupnog broja radnika u svim rudnicima su invalidi, od čega 2.049 invalidi rada, a 144 ratni invalidi. Najveći broj invalida ima rudnik Kreka, 554 lica, što predstavlja 24,79% od ukupnog broja radnika. Invalidni radnici će biti posebno pogođeni procesom tranzicije, pa su za njih potrebne ciljane mjere socijalne zaštite.

Posebno marginalizirana grupa su Romi, koji predstavljaju najbrojniju etničku manjinu koju čini 25.000 – 50.000 ljudi koji žive u, kako to UNICEF opisuje, više-dimenzionalnomhroničnom siromaštvu. Najveći broj njih živi u Tuzlanskom kantonu (15.000 – 17.000), potom u Kantonu

⁴²www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_774439.pdf

⁴³Anketa radne snage, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2019. g.

⁴⁴USDEK Dekarbonizacija stambenog sektora u Bosni i Hercegovini, SIDA, april 2020.g.

Sarajevo i Zeničko-dobojskom kantonu.⁴⁵ Stopa zaposlenosti Roma je manja nego kod drugih, a naročito značajno manja kad su u pitanju Romkinje (30% manja za Romkinje i 16% manja za Rome). Stopa Roma bez ikakvog radnog iskustva je takođe značajno veća nego za ostale. Romi žive u velikom siromaštvu, s polovicom prihoda u odnosu na ostatak stanovništva u zemlji.⁴⁶

Ugrožene grupe u zajednicama pogođenim Projektom će biti dalje potvrđene i obaviće se prilagođene konsultacije, kako bude prikladno. Opis metoda angažmana koji će se provoditi u okviru Projekta je naveden u SEP dokumentu urađenom za ovaj Projekt.

4.14. Sažetak analize osnovnih socijalnih informacija i glavnih socijalnih rizika Projekta

Na osnovu gornje analize, može se zaključiti da će ove općine biti pogođene ekonomskim padom nakon zatvaranja rudnika, ne samo zbog svoje zavisnosti od sektora uglja, već i zbog već postojeće velike nezaposlenosti. Najveća ekonomska i socijalna zavisnost od rudnika je zabilježena u Banovićima, gdje u rudniku radi skoro 54% od ukupnog broja zaposlenih. Zenica i Tuzla ne zavise toliko od rudnika uglja, obzirom da 3%, odnosno 5% od ukupnog broja zaposlenih radi u rudniku u Zenici, odnosno Tuzli. Stope nezaposlenosti u Banovićima i Zenici su već sada iznad FBiH prosjeka, a očekuje se da će biti čak i veće, u slučaju gubitka posla zbog zatvaranja rudnika, naročito u Banovićima.

U scenariju u kojem eventualno dolazi do zatvaranja svih radnih mjesta u sektoru uglja, priliv radnika iz sektora uglja na tržište rada će znatno povećati broj prijavljenih nezaposlenih i vjerovatno dodatno povećati strukturne nepodudarnost ponude i potražnje kvalifikacija na tržištu rada. Kapacitet tržišta rada za apsorpciju radnika iz sektora uglja na alternativna radna mjesta je dosta ograničen, u velikoj mjeri zbog poremećaja uzrokovanih značajnom zastupljenošću javnog sektora, segmentacijom na dobra radna mjesta u javnom sektoru i loša radna mjesta u privatnom sektoru. Većina radnih mjesta u sektoru uglja je u javnom sektoru, s visokim platama i dobrim naknadama koje nemaju karakter plate. To znači da će većini radnika iz sektora uglja – naročito s niskim kvalifikacijama – biti teško naći radno mjesto s uporedivim uslovima u drugim sektorima. Stoga, čak i u slučaju pronalaska radnog mjesta u drugim sektorima, njihova zarada neće odgovarati onome što sada primaju, što će vjerovatno voditi ka socijalnom nezadovoljstvu.

U projektnim općinama su stope nezaposlenosti veće za žene nego za muškarce. Dok žene čine tek manji dio formalne radne snage u sektoru rudarstva, one su prisutne u značajnom broju u neformalnim, zanatskim rudarskim djelatnostima manjeg obima. Bez obzira na veličinu i prirodu djelatnosti vezanih za proizvodnju uglja, žene su generalno slabo plaćene i obično zaposlene na nižim pozicijama, povremenim, neformalnim radnim mjestima ili rade za nadnicu u sektoru uglja. Rodne nejednakosti su ukorijenjene u rodnim ulogama i odnosima u rudarskim zajednicama. Značajna uloga neformalnog rada u ekonomijama oslonjenim na ugalj dodatno povećavaju izazov postizanja rodne ravnopravnosti tokom tranzicije. Umjesto kontinuiteta postojećih rodnih

⁴⁵<https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/110495.pdf>

⁴⁶www.rcc.int/romaintegration2020/files/user/docs/Roma%20Inclusion%20Index%202015.pdf

nejednakosti, tranzicija uglja se treba gledati kao prilika za promjenu postojećih rodnih odnosa, uz stvaranje uslova za veću rodnu jednakost.

Sistemi socijalne pomoći u BiH nisu dovoljno fleksibilni i nedostaje im sredstva da bi se mogli brzo proširiti da obuhvate nove siromašne.

Za potrebe aktivnosti izvlačenja širokog čela iz jame, neće biti nikakvog fizičkog preseljenja, eksproprijacije ili gubitka dohotka vezanog za zemljište. Također, svi socijalni uticaji koji su identifikovani za ovu aktivnost su zanemarivi te se lako mogu ublažiti primjenom mjera iz ovog Plana.

7. Identifikacija rizika i mjere ublažavanja identificiranih rizika

Aktivnosti predložene na izvlačenju širokog čela u pogonu Raspotočje imaju okolinske i socijalne uticaje koji ne izlaze van granica samog pogona, te se mogu lako ublažiti primjenjujući mjere ublažavanja, tj. procedure koje su sastavni dio svakodnevnog rada u pogonu. U tablici ispod su navedeni svi identifikovani rizici koji se tiču predmetne aktivnosti ovog ESMPa, zajedno sa mjerama ublažavanja, procedurama koje se već provode u pogonu Raspotočje, te odgovornostima. Kako će se za potrebe ove aktivnosti koristiti postojeća radna snaga pogona Raspotočje, cjelokupna odgovornost nad provođenjem mjera ublažavanja se veže na RMU Zenica, te odgovarajuće službe unutar istog.

8. Okolinski i društveni plan ublažavanja uticaja

Prilikom izvođenja radova provodiće se ispod navedene mjere ublažavanja prema svakom od identifikovanih uticaja na okoliš I na društvo.

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
Faza prije početka radova			
Zdravstvena zaštita radnika	Svi radnici su dužni obaviti ljekarski pregled te biti ocjenjeni kao zdravi za rad unutar jame	RMU Zenica	
Zaštita radnika	Svi radnici su angažovani putem potpisanog ugovora Svi radnici prihvataju mjere zaštite na radu	RMU Zenica	
Izvođenje radova			
Zaštita na radu i zaštita radnika	Postoji Služba zaštite na radu Postoji Služba spašavanja. Poštuju se sve mjere zaštite predviđene važećim tehničkim propisima i pravilnicima: "Pravilnik o tehničkim normativima za podzemnu eksploataciju uglja", "Pravilnik o tehničkim normativima za električnastrojstva i instalacije u rudnicima sa podzemnom eksploatacijom uglja" (Službeni list SFRJ, broj: 21/88 i 90/91) te Uputstvima za rad izdatih od strane tehničkog rukovodioca jame, pri zatvaranju jame "Raspotočje" potrebno je provoditi i posebne mjere zaštite. • Radni prostor mora biti čist, propisno osvijetljen i sigurno podgrađen.	RMU Zenica sa odgovarajućim službama – Služba zaštite na radu i služba spašavanja	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<ul style="list-style-type: none"> • Radnici moraju zadužiti tehničko uputstvo što evidentira svojim potpisom u knjigu zaduženja tehničkih uputstava pogona. • Radnici moraju biti opremljeni sa odgovarajućim alatom. • Radovi se smiju izvoditi samo sa potpuno ispravnim alatom i pomagalicama. • Radnici moraju posjedovati odgovarajuću HTZ opremu. • Zabranjeno je zadržavanje ostalih lica, osim u slučaju potrebe. • Prije početka radova okupiti na zbornom mjesto sve radnike koji učestvuju u predviđenim radovima, te iste upoznati sa obimom poslova i eventualnim opasnostima koje mogu nastupiti u toku radova. • Nakon upoznavanja izvršiti raspored radnika po ekipama sa tačno određenim vođama ekipa. • U toku izvođenja radova odgovorna lica iz mašinske službe vrše praćenje i sinhronizaciju poslova. • Uočene opasnosti koje se pojave u toku rada odmah prijaviti vođi ekipe ili stručnom licu mašinske službe, kako ne bi ugrozila sigurnost radnika. • Pomagala koja traže odobrenja za izvođenje radova treba koristiti samo uz ovjereno i potpisano odobrenje za navedene radove uz obavezno prisustvo svih lica navedenih u odobrenju. • Ručne lančane dizalice koje se koriste moraju biti ispravne i odgovarajuće za težinu koja se podiže. • Lica koja rukuju lančanim dizalicama moraju se strogo pridržavati uputstva za rukovanje lančanim dizalicama, koja su prethodno zadužila i svojim potpisom evidentirali u knjigu zaduženja tehničkih uputstava pogona. • Na svim poslovima moraju biti raspoređena kvalifikovana lica mašinske službe. • Za svnejasnoću toku radova konsultovati se sa stručnim licima mašinske službe. 		

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<ul style="list-style-type: none"> • Zabranjeno je samovoljno donošenje odluka bez prethodne konsultacije. • Prilikom rada treba voditi računa o zaštiti drugih lica koja se nalaze u neposrednoj blizini izvođenja radova. • Postrojenja moraju biti u vannaponskom stanju sve dok se ne demontiraju. • Lica koja rukuju postrojenjima i koja rade na održavanju istih moraju biti zadužena uputstvom za rad irukovanje i strogo se pridržavati svih navedenih mjera zaštite i rukovanja, a u skladu sa važećim propisima. 		
Upravljanje iskopenim materijalom	Iskopani materijal je uglavnom ugalj koji je rudnik više decenija eksploatisao te će se istim upravljati na način da se ostvari ekonomska dobit kroz sistem separacije cijelog RMU Zenica, čije će zatvaranje biti predmetom PUOD za projekat Zatvaranja jame	RMU Zenica sa odgovarajućim službama	
Rizik od odrona ili rušenja dijelova jame prilikom izvođenja radova	Demontaža čela će se vršiti u demontažnoj komori, cca nekih 30 metara iza sadašnje pozicije. U slučaju nestabilnosti iste, čelo se pomjera dalje dok se ne utvrdi povoljna stabilnost. Planira se praksa zamuljavanja i zaptivanja muljnim čepovima prema potrebama, koje bi osigurale stabilnost zidova jame.	RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama	
Snabdjevanje vodom, komunalne otpadne vode i ostala infrastruktura	RMU Zenica i Jama Raspotočje se nalaze u blizini centra grada Zenica te posjeduje sve infrastrukturne priključke	RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama	
Nabavka repromaterijala mora se vršiti iz licenciranih izvora	Drvena jamska građa, čelična lučna građa, te plin i kisik se nabavlja preko Komercijalne službe RMU Zenica. Filter pepeo za zamuljavanje se nabavlja iz Termoelektrane Kakanj.	RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama (Komercijalna služba)	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
Upravljanje komunalnim otpadom	<p>RMU Zenica upravlja svojim otpadom u skladu sa Planom upravljanja otpadom.</p> <p>RMU Zenica ima ugovor za upravljanje komunalnim otpadom i otpadom koji može proizaći od prisustva radnika u jami i na lokaciji rudnika. Iste prakse će važiti u trajanju ove aktivnosti.</p> <p>U slučaju nastajanja određenih specifičnih vrsta otpada ili opasnog otpada isti će se odvoziti od ovlaštene kompanije za zbrinjavanje ove vrste otpada.</p> <p>Zabranjeno je bilo kakvo spaljivanje otpada na otvorenom.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p> <p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Smanjenje rizika od samozapaljenja uglja te osiguranje sigurnosti radnika sa aspekta zraka u jami (prašina)</p> <p>Rizik od emisija CH4, CO, CO2, SO2</p>	<p>Jama je opremljena protupožarnim sistemom</p> <p>Jama je opremljena dojavljivačima koji kontrolišu koncentracije u zraku</p> <p>Jama je opremljena robusnim sistemom ventilacije tj telemetrijska centrala (sistem za daljinsko praćenje i nadzor gasno ventilacionih parametara)CTT 63/40 koji prati 40 indikatora unutar jame. Sistem je opremljen alarmom u slučaju prekoračenja bilo kojeg od indikatora.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p> <p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Rizici od neadekvatnog miniranja u jami</p>	<p>Miniranje se vrši po procedurama preuzetim iz Tehničkog uputstva za primanje, smještanje, čuvanje, izdavanje, transportovanje i uništavanje eksplozivnih sredstava</p> <p>Koristi se magacin „Drivuša“ za skladištenje dok se eksploziv transportuje registrovanim vozilom. Priručno spremište postoji unutar jame u odvojenom ogranku zračne struje.</p> <p>Radnici koji rade miniranje prolaze redovnu obuku i edukaciju</p> <p>Jama je opremljena službom spašavanja</p> <p>Jama je opremljena komunikacijskim sistemom</p> <p>Transportni sistem je planirano po projektu da bude zaštićen komadima gume kako se ne bi pomjerio ili oštetio prilikom miniranja</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p> <p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<p>Koristiće se adekvatna količina šarže i to one koja je sigurna da se koristi uz prisustvo metana (metanski milisekundni hemijski električni detonator sa bakarnom košuljicom).</p> <p>Otvori u koje se stavlja minska šarža biće sigurnosno začepljen inertnim materijalom</p>		
Rizici od padanja opreme prilikom transporta	<p>Prema Projektu DRP predviđeno je rasklapanje i rezanje opreme po cjelinama, te je napravljen plan osiguravanja stabilnosti iste prilikom transporta van jame.</p> <p>Transport čela će se vršiti korištenjem postojećeg sistema transporta.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p> <p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
Rizik od buke, vibracija prilikom rada	<p>U samom radu mehanizacije treba smanjiti buku na dozvoljeni nivo i izbjegavati rad mehanizacije noću. To uključuje i stalnu kontrolu ispravnosti mehanizacije.</p> <p>Buka redovno mjerena u sklopu monitoringa propisanog okolinskom dozvolom, granične vrijednosti su propisane Zakonom o zaštiti od buke Zeničko dobojskog kantona)02-08)</p> <p>Tokom izvođenja radova na zatvaranju jame "Raspotočje", evidentno je da će se upotrebom mašina i transportnih sredstava (kamioni) proizvoditi buka povećanog nivoa i preko 90 dB (A). Međutim, ova buka vezana je isključivo za užu lokaciju izvođenja radova. Ipak, u fazi zatvaranja potrebno je poduzimati sljedeće mjere ublažavanja negativnih utjecaja buke i vibracija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koristiti opremu i uređaje koji moraju biti atestirani, odnosno konstruisani ili izolovani da u spoljnu sredinu ne emituju buku preko dozvoljenog nivoa, • radove koji bi proizvodili veliku buku izvoditi u određenim vremenskim intervalima i prema odgovarajućim propisima i standardima, • gasiti opremu za rad i mehanizaciju koja se ne koristi, • izbjegavati upotrebu više vrsta radne mehanizacije koja generira buku preko 90 dB (A), 	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p> <p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<ul style="list-style-type: none"> • u slučaju da nivo buke prekorači dozvoljene vrijednosti, zabraniti korištenje mehanizacije koja proizvodi nedozvoljeno veliku buku, odnosno koristiti modernu i ispravnu radnu mehanizaciju, za koju Izvođač radova treba posjedovati upotrebne dozvole. 		
Upravljanje vodama unutar jame	<p>Voda unutar jame prirodno nastaje te se sakuplja kroz sistem za sakupljanje, koji RMU Zenica ispušta u recipijent u skladu sa relevantnim podzakonskim aktima i relevantnim koncentracijama Tehnološke vode su vode koje se sakupljaju u vodosabirnicima jame „Raspotočje“. Prilikom zatvaranja jame potrebno je pridržavati svih tehničkih propisa, a naročito u svom odnosu prema vodi.</p> <p>Zabraniti prosipanje tečnog otpada u tlo i kanalizacioni sistem objekata.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravilno upravljati svim supstancama unutar kruga kako bi se spriječilo akcidentne kontaminacije površinskih i podzemnih vodnih sistema, • pravilno upravljati svim privremeno odloženim otpadnim materijalima kako bi se spriječilo zamućivanje površinskih vodotoka, • pravovremeno vršiti održavanje i pražnjenje septičkih jama koje se nalaze na lokaciji i koji su u funkciji prikupljanja sanitarno-fekalnih otpadnih voda, • ukoliko se javi potreba za održavanjem mehanizacije na gradilištu, ove aktivnosti je potrebno izvoditi sa krajnjom opreznošću, kako bi se izbjegla eventualna kontaminacija okolnog tla te podzemnih i površinskih voda, • poduzeti sve aktivnosti koje imaju potencijal da izazovu kontaminaciju sa predostrožnosti, kao što su: transport tečnih goriva, skladištenje opasnog materijala, parking mjesta za mehanizaciju i vozila, privremeno skladištenje otpada radi isključivanja slučajnih curenja i kontaminacije 	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
<p>Neadekvatno skladištenje ulja i maziva na lokaciji RMU Zenica može dovesti do curenja istih u zemlju te onečišćenja tla</p>	<p>Tečna goriva i ostale tečne materije koje će se koristiti potrebno je čuvati u zatvorenim posudama smještenim na sigurnom mjestu po mogućnosti u nepropusnoj kadi koja je natkrivena. Ukoliko dođe do izlivanja goriva potrebno je imati pri ruci piljevine ili neko drugo upijajuće sredstvo te poduzeti hitnu sanaciju. U slučaju nenamjernog istjecanja kontaminirano tlo treba ili očistiti ili skloniti na adekvatnu deponiju.</p> <p>Sve ulje i mazivo koje se koristi je mineralnog porijekla.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Održavanje opreme unutar jame i moguće curenje ulja i maziva</p>	<ul style="list-style-type: none"> • obezbijediti posude i adsorbente u slučaju slučajne kontaminacije • u slučaju kontaminacije, ukloniti zagađeno zemljište i odložiti ga kao da je opasni otpad. <p>Goriva i druga hemijska sredstva potrebno je skladištiti na zatvorenom i vodonepropusnom skladištu, na kojemu nije omogućen pristupa trećim licima te sa posebnim sigurnosnim rezervoarima tankvanama.</p> <p>Otpadne vode koje će nastati pranjem građevinskih i transportnih vozila potrebno je prikupljati kanalima i pustiti da se čestice zemlje i prašine istalože prije daljeg ispuštanja u prirodni recipijent.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Skladištenje opreme van jame može dovesti do curenja ulja i maziva u tlo</p>	<p>Oprema se planira koristiti u drugim, aktivnim jamama te će se što kraće skladištiti van jame na lokaciji RMU Zenica.</p> <p>U slučaju servisiranja i podmazivanja van jame, osiguraće se nepropusne podloge koje će spriječiti curenje u tlo.</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Sigurnost lokalne zajednice</p>	<p>Ne očekuju se uticaji po lokalnu zajednicu, te je većina rizika svedena na lokaciju jame Raspotočje</p> <p>Lokalna zajednica će biti informisana o radovima, uticajima na saobraćaj van kruga rudnika ako do istih dođe, i toku cijelog procesa zatvaranja rudnika. U ovoj pripremnoj fazi ovaj Plan će</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<p>biti javno objavljen i dostupan svim zainteresovanima uz adekvatne mehanizme žalbi.</p> <p>Koristiti prekrivače za transportna sredstva kako bi se spriječilo rasipanje materijala,</p> <p>Vršiti učestalo vlaženje zemljanih površina.</p>		
<p>Širenje zagađenja van granica RMU Zenica</p>	<p>Očekuje se održavanje vozila koja će napuštati krug RMU Zenica te smanjiti širenje čestica</p>	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	
<p>Sigurnost u slučaju akcidentnih situacija u jami prilikom izvođenja radova</p>	<p>Prema procesima koji se izvode u pogonu Raspotočje nesreće većih razmjera se mogu desiti kao:</p> <ul style="list-style-type: none"> -požar na više lokacija u krugu rudnika -eksplozija u magacinu eksplozivnih sredstava - provala vode u dubinskim dijelovima jame <p>RMU Zenica po zakonu ima Plan odbrane od potencijalnih opasnosti koje bi mogle nastupiti prilikom izvođenja rudarskih radova u jami</p> <p>U slučaju akcidentnih situacija potrebno je pridržavati se uspostavljenim odgovarajućim procedurama za postupanje u ovim situacijama (opisano u LMP dijelu). Najopasniji akcidenti su svakako pojava požara i eksplozija, a pored toga može doći i do poplava, zemljotresa, izlivanja i prosipanja opasnih materijala. U slučaju bilo kojeg akcidentnog događaja (eksplozije, požara, poplave, prosipanja štetnih materija i sl.), mora se postupiti na sljedeći način:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pristupiti brzom intervenciji sanacije nastale pojave, ukoliko je to moguće, • evakuisati zaposlene najbližim putevima evakuacije i organizirano djelovati, 	<p>RMU Zenica sa odgovarajućim službama RMU Zenica sa odgovarajućim službama</p>	

Uticaj	Mjera ublažavanja	Odgovornost	Napomena
	<ul style="list-style-type: none"> • ukazati neophodnu prvu pomoć i pozvati nadležne službe (hitnu pomoć, vatrogasce i dr.), • u slučaju istjecanja opasne supstance u radni prostor ili okoliš, potrebno je istu razrijediti, neutralizirati i apsorbirati. <p>Kao što je navedeno, najčešći mogući akcident, tj. opasnosti su požar i eksplozija. Požar i eksplozija bi doveli do ispuštanja opasnih tvari u atmosferu nakon sagorijevanja, predstavljao rizike za radnike i stanovnike u okolnom području.</p> <p>Po potrebi uključiti u rad i donošenje odluka Štab Službe Spašavanja RMU Zenica. Služba spašavanja je odredila potrebne evakuacione koridore te sprovodi redovne vježbe u sklopu svojih djelatnosti.</p>		
Faza nakon završetka radova			
<p>Nakon završetka radova u ovoj, Pripremnoj fazi, RMU Zenica će vršiti redovne aktivnosti na monitoringu rudnika, ventilaciji istog te kontrola svih rizičnih parametara, a koji su u skladu sa njihovim svakodnevnim aktivnostima. Cjelokupni plan zatvaranja pogona Raspotočje bit će predmetom dodatne studije Procjene uticaja na okoliš i društvo, prema procedurama Svjetske banke a kao sastavni dio projekta <i>Pravedna tranzicija u odabranim regijama bogatim ugljem u Bosni i Hercegovini.</i></p>			

9. Okolinski i društveni plan plan monitoringa

Prilikom izvođenja radova, RMU Zenica će odrediti službu koja će vršiti nadzor nad aktivnostima predviđenim u ovoj fazi. Služba će, pored ostalih parametara koje prate i izvještavaju također da uvrste i slijedeće parametre:

Faza	Šta se prati	Gdje se prati	Kako se prati	Zašto se prati	Cijena	Odgovornost
Prije početka radova	Zdravstveno stanje radnika	Putem kadrovske službe RMU Zenica	Dostavljena odgovarajuća dokumentacija	Utvrđivanje zdravstvenog stanja i sposobnosti za rad	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Poštivanje mjera zaštite na radu	Na lokaciji jama Raspotočje putem Službe zaštite na radu	Inspekcijom unutar rudnika	Osiguravanja zaštite zdravlja i života radnika	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Upravljanje iskopanim materijalom i stabilnost jame	Na lokaciji jama Raspotočje	U skladu sa projektnom dokumentacijom te postojećim praksama	siguravanja zaštite zdravlja i života radnika te samog rudnika	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Nabavka repromaterijala iz ovlaštenih izvora	Komercijalna služba RMU Zenica	Putem odgovarajuće dokumentacije	Radi smanjenja pritiska od ilegalno nabavljenih materijala	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Upravljanje komunalnim otpadom	Na lokaciji jama Raspotočje	Putem odgovarajuće dokumentacije	Radi smanjenja uticaja na tlo i vode	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Upravljanje ostalim vrstama otpada	Na lokaciji jama Raspotočje	Putem dokumentacije o primopredaji otpada	Radi smanjenja uticaja na tlo i vode	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Kvalitet zraka i nivo emisija unutar rudnika te upravljanje ventilacijom	Na lokaciji jama Raspotočje na kontrolama ventilacije	Putem dokumentacije o primopredaji otpada	Radi smanjenja uticaja na zdravlje radnika, te radi opšte sigurnosti i smanjenja rizika od požara	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Sigurno upravljanje procesom miniranja	Na lokaciji jama Raspotočje	Praćenjem poštivanja procedura	Radi uticaja na zdravlje radnika, te radi opšte sigurnosti	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Sigurnost opreme u toku transporta	Na lokaciji jama Raspotočje, na izlazu iz RMU Zenica	Praćenjem poštivanja procedura i projektne dokumentacije	Da se spriječi padanje opreme, oštećene iste te povrede radnika	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Nivo buke	Na lokaciji jama Raspotočje	Žalbama uposlenih i mjerenjem nivoa buke	Radi uticaja na zdravlje radnika, te radi opšte sigurnosti	Nema dodatne cijene	RMU Zenica

Faza	Šta se prati	Gdje se prati	Kako se prati	Zašto se prati	Cijena	Odgovornost
U toku radova	Količina i kvalitet efluenta koji se ispušta	Na lokaciji jama Raspotočje na ispustu u recipijent	Uzorkovanjem efluenta	Radi smanjenja uticaja na vode	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Curenje ulja i maziva	Na lokaciji jama Raspotočje, na mjestu radova i opreme	Vizuelno, u skladu sa procedurama	Radi smanjenja uticaja na tlo i vode	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Širenje uticaja van granica rudnika, kontrola izlaza iz Rudnika	Na lokaciji jama Raspotočje, na izlazu iz RMU Zenica	Vizuelno, u skladu sa procedurama	Radi smanjenja uticaja na širu zajednicu	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
U toku radova	Upravljanje akcidentnim situacijama	Na lokaciji jama Raspotočje U lokalnoj zajednici	U skladu sa procedurama, inspekcijom odgovornih lica na licu mjesta Putem mehanizma za žalbe i direktnim žalbama	Radi opšte sigurnosti radnika, jame i šire zajednice	Nema dodatne cijene	RMU Zenica
Poslije završetka radova	Stabilnost rudnika, mogući kolapsi	Na lokaciji jama Raspotočje	Stalna kontrola i nadzor nad rudarskim objektima te elektro mašinskim postrojenjima i uređajima, a u skladu s uobičajenim procedurama	Radi opšte sigurnosti te daljeg plana radova na zatvaranju	Redovni troškovi RMU Zenica	RMU Zenica
Poslije završetka radova	Ventilacija i kvalitet zraka	Na lokaciji jama Raspotočje	U skladu s ustaljenom praksom vršiti kontrolu i nadzor nad ventilacijom te propisna kontrola ventilaciono gasnih parametara	Radi opšte sigurnosti te daljeg plana radova na zatvaranju	Redovni troškovi RMU Zenica	RMU Zenica
Poslije završetka radova	Podzemne vode / procjedne vode	Na lokaciji jama Raspotočje I na pumpnim stanicama	Putem Službe zadužene za odvodnjavanje jame Raspotočje(Mašinska Služba)	Radi opšte sigurnosti te daljeg plana radova na zatvaranju	Redovni troškovi RMU Zenica	RMU Zenica
Poslije završetka radova	Mogućnost požara	Na lokaciji jama Raspotočje	Putem Službe za ventilaciju i održavanje jame te kontrolom nad sprovođenje protivpožarnih mjera zaštite od strane svih uposlenih u jami Raspotočje putem SZR-u.	Radi opšte sigurnosti te daljeg plana radova na zatvaranju	Redovni troškovi RMU Zenica	RMU Zenica

10. Potrebe jačanja kapaciteta

Sve mjere koje su navedene u ovom planu predstavljaju procedure koje se redovno provode u sklopu jame Raspotočje RMU Zenica. Sve mjere su također navedene u relevantnim dozvolama, aktima isamom : *Dopunskom rudarskom projektu izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica“ – rudarsko – mašinski dio (DRP).*

Za provođenje aktivnosti u ovoj fazi biće angažovani radnici RMU Zenica, koji su upoznati sa jamom, stanjem u jami te svim relevantnim procedurama u sklopu kojih RMU Zenica radi.

11. Implementacija plana ublažavanja, rokovi, odgovornosti i troškovi

Ovaj Plan smatra se važećim od trenutka objave na web stranici RMU Zenica, te će isti trajati do završetka radova u ovoj fazi. Odgovornost u potpunosti snosi RMU Zenica, uz redovno informisanje tima Svjetske banke na ovom projektu i Federalno Ministarstvo energije, rudarstva i industrije.

Kako su sve mjere navedene u DRP dokumentacijisamim tim nema dodatih troškova koje ovaj Plan iziskuje.

12. Integrisanje Plana sa projektnom dokumentacijom i radovima

Mjere u Planu su u potpunosti usklađene sa redovnim aktivnostima i radom pogona Raspotočje, te su u odgovarajućem zakonskom okviru unutar kojeg RMU Zenica posluje. Sve navedene mjere su također precizirane i navedene u dokumentaciji: *Dopunski rudarski projekat izvlačenja MHP tipa BW 22/41 POZ sa pratećom opremom iz otkopnog polja OP-5, VIII-e tektonske terase zapadnog dijela jame „Raspotočje“ vani i zatvaranja jame „Raspotočje“ RMU „Zenica“ d.o.o.-Zenica“ –rudarsko – mašinski dio.*

13. Objavlivanje, javna rasprava i saradnja sa zainteresiranim stranama

Ovaj Plan okolinskog i društvenog upravljanja će biti objavljen na web stranici RMU Zenica te u ostalim vidovima informisanja javnosti sedam dana prije održavanja javne rasprave, koja će se održati na lokaciji rudnika ili u najbližem mjestu koje je pogodno za održavanje takvog skupa. Nakon javne rasprave, svi komentari ili žalbe bit će ugrađeni u ovaj Plan, te uz zapisnik sa sastanka, kao finalna verzija biti ponovo objavljen na web stranici RMU Zenica u toku trajanja predmetnih aktivnosti. Pored ovog dokumenta bit će istaknut način komuniciranja daljih pitanja, žalbi ili komentara.

14. Mehanizam za žalbe

Žalba uključuju prigovore i prijedloge na provedbu projekta. Ključni cilj mehanizma za žalbe je osigurati učinkovit način njihovog rješavanja. SB očekuje da svaki projekt uspostavi takav mehanizam u skladu sa ODS 10, u ranoj fazi razvoja projekta, kako bi mogao riješiti određena pitanja na primjeren i pravovremen način.

Projekt će pomoći u unaprjeđenju postojećeg institucionalnog mehanizma za žalbe kako bi se osiguralo evidentiranje i praćenje svih žalbi, s ciljem povećanja transparentnosti i odgovornosti, kao i smanjenja rizika od negativnog utjecaja Projekta na okoliš i društvo.

MRŽ na nivou Projekta će se sastojati od Centralnog odbora za rješavanje žalbi (CORŽ) koji uspostavlja i njime upravlja PIU, te pod-projektnih lokalnih odbora za rješavanje žalbi (LORŽ) (zajednički nazvanih MRŽ) koje uspostavljaju i kojima upravljaju jedinice lokalne samouprave. PIU će voditi računa da uključene jedinice lokalne samouprave dodijele po jednog službenika zadatku prijema žalbi (službenik lokalne samouprave).

CORŽ će se uspostaviti odmah nakon efektivnosti Projekta, kako bi se upravljalo i na odgovarajući način odgovorilo na prigovore tokom različitih faza, dok će LORŽ biti uspostavljeni nakon donošenja odluke o svakom novom pod-projektu. CORŽ će biti odgovoran za: prikupljanje podataka od LORŽ-a koji će služiti kao lokalna prihvatna mjesta o broju, sadržaju i statusu žalbi i njihov prenos u bazu podataka projekta. Predstavnici CORŽ-a i LORŽ-a razmijenit će sve informacije o primljenim žalbama, evidencijama i eventualno drugim važnim informacijama o pod-projektima jednom sedmično.

Kako bi se osiguralo funkcionisanje mehanizma za žalbe u toku provodjenja pripremnih radova u vidu ekstrakcije opreme (širokog čela) iz jame Raspotočje, koje će se obavljati prije efektivnosti Projekta LORŽ za RMU Zenica bit će uspostavljen prije početka radova na izvlačenju

opreme (širokog cela). S obzirom da ostali potprojekti predviđeni projektom neće početi prije efektivnosti Projekta, LORŽ za RMU Zenica će u fazi pred efektivnost Projekta funkcionirati samostalno bez CORŽ-a koji nakon efektivnosti treba biti formiran na nivou Federalnog Ministarstva energetike, rudarstva i industrije (FMERI). Bez obzira na ovo LORŽ za RMU Zenica će na mjesečnom nivou, obavještavati FMERI o funkcionisanju LORŽ.

Da bi osigurali pristup LORŽ-u RMU Zenica, potencijalni korisnici, zajednice i druge zainteresirane strane mogu podnijeti žalbe na način kako je dole navedeno. LORŽ RMU Zenica će omogućiti zainteresiranim stranama da kontinuirano dobivaju povratne informacije o pod-projektu, kao i za rješavanje pojedinačnih žalbi tokom implementacije. Prema tome, LORŽ će služiti i kao informativni centar i kao mehanizam za žalbe, dostupan onima koji su pogođeni implementacijom svih projektnih pod-komponenta, a bit će primjenjiv na sve projektne aktivnosti i relevantan za sve lokalne zajednice zahvaćene projektnim aktivnostima.

MRŽ će biti odgovoran za primanje i odgovaranje na žalbe i komentare sljedeće četiri grupe:

- Fizičko/pravno lice na koje Projekt direktno utječe, potencijalni korisnici Projekta;
- Fizičko/pravno lice na koje Projekt direktno utječe prenamjenom zemljišta ;
- Akteri - osobe koje su zainteresirane za Projekt; i
- Stanovnici/zajednice koje zanimaju i/ili su zahvaćeni projektnim aktivnostima.

Međutim, mehanizam za rješavanje žalbi za projektne radnike koji se zahtijeva prema ODS 2 osigurat će se odvojeno, uz detalje koji se navode u Proceduri za upravljanja radnom snagom, koji je opisan u poglavlju 15.9. ovog ESMPa

U fazi pred efektivnost Projekta, a vezano za izvlačenje opreme iz jame Raspotocje, RMU Zenica je odgovoran za uspostavljanje funkcionalnog LORŽ i informiranje zainteresiranih strana o ulozi i funkciji LORŽ, kontakt osobama i postupcima za podnošenje pritužbe u zahvaćenim područjima. Informacije o MRŽ bit će dostupne:

- na web stranicama PIU i RMU Zenica;
- na oglasnim pločama i web stranicama jedinica lokalne samouprave;
-

Povratne informacije i pritužbe zaprimljene putem LORŽ-a bit će agregirane i uključene u redovne kvartalne izvještaje.

– **1.1 Podnošenje žalbi**

Efikasno vođenje mehanizma za rješavanje žalbi uvelike počiva na postavljenom osnovnom principu osmišljenom da promovira pravednost postupka i njegovih ishoda. Postupak žalbi mora biti osmišljen tako da podnosiocu žalbe bude dostupan, efikasan, lagan, razumljiv i bez troškova. Svaka žalba može se podnijeti lično ili telefonom ili u pisanoj formi popunjavanjem obrasca za žalbe, telefonom, e-poštom, poštom, faksom ili ličnom dostavom na adrese/brojeve

koji će se odrediti. Sve žalbe mogu se podnijeti anonimno. Pristupne tačke i detalji o lokalnim ulaznim tačkama objavit će se i bit će dio kampanje podizanja svijesti nakon što budu poznate lokacije pod-projekata. Primjer obrasca za žalbu nalazi se u **Prilogu 1** ovog PUZS.

– 1.2Vođenje postupka žalbi

Svaka žalba treba da slijedi sljedeće obavezne korake: primanje, procjena i dodjeljivanje, potvrđivanje, istraga, odgovaranje, praćenje i zatvaranje.

Čim se unese u dnevnik, LORŽ će izvršiti brzu procjenu kako bi provjerio prirodu žalbe i utvrdio njenu težinu. U roku od 3 dana od evidentiranja, potvrdit će da je slučaj registriran i pružiti podnosiocu žalbe osnovne informacije o sljedećem koraku. Zatim će istražiti, pokušavajući razumjeti problem iz perspektive podnosioca žalbe i shvatiti koju radnju on zahtijeva. LORŽ će istražiti činjenice i okolnosti i formulirati odgovor. Konačni odgovor treba donijeti i podnosioca žalbe obavijestiti o konačnoj odluci najkasnije 30 dana nakon evidentiranja žalbe. Žalba se zatvara nakon što je potvrđena provedba odluke. Čak i kada sporazum nije postignut ili je žalba odbijena, rezultati će biti dokumentirani, radnje i napor uloženi u odluku. Ako se žalba nije mogla riješiti sporazumno, žalitelj može pribjeći formalnim sudskim procedurama, koje su dostupne u okviru zakonskog okvira FBiH. Prijavljivanje žalbe LORŽ-u ne isključuje niti sprječava traženje rješenja od službenog tijela, sudskog ili drugog tijela u bilo koje vrijeme (uključujući tokom postupka za žalbe) predviđenog pravnim okvirom BiH.

U slučaju anonimne žalbe, nakon potvrde žalbe u roku od 3 dana od prijave, LORŽ će istražiti žalbu i u roku od 30 dana od evidentiranja prijave, donijeti konačnu odluku koja će biti objavljena na web stranici RMU Zenica.

LORŽ RMU Zenica ce vodi dnevnik žalbi, koji uključuje žalbe primljene kroz sve kanale za prijem, koji sadrže sve potrebne elemente za razvrstavanje žalbi prema spolu osobe koja je podnosi, kao i prema vrsti žalbe. Međutim, lični podaci svakog podnosioca žalbe zaštićeni su po Zakonu o zaštiti ličnih podataka. Svaka žalba će se evidentirati u registru sa najmanje sljedećim informacijama:

- opis žalbe,
- datum potvrde prijema vraćen podnosiocu žalbe,
- opis poduzetih radnji (istraga, korektivne mjere),
- datum rješavanja / pružanja povratnih informacija podnosiocu žalbe,
- provjera provedbe i
- zatvaranje.

U slučaju da se žalba ne može riješiti na način koji zadovoljava žalitelja, on/ona ima pravo na prigovor. U takvim će slučajevima odluku o žalbi pregledati komisija na nivou FMERI. Ova komisija će predstavljati nivo žalbe drugog reda. Komisija će se sastojati od tri imenovana člana koji nisu direktno uključeni u implementaciju Projekta. Komisija će potvrditi prijem žalbe u roku

od 3 dana i donijeti konačnu odluku u roku od 5 dana od prijema žalbe. Odluka komisije sadržavat će detaljno objašnjenje postupka rješavanja žalbe, kao i objašnjenje konačne odluke i smjernice kako postupiti ako ishod još uvijek nije zadovoljavajući za žalitelja.

– **1.3Izvjешavanje o žalbama i povratnim informacijama korisnika**

Uloga MRŽ, pored rješavanja žalbi, bit će i vođenje i čuvanje primljenih komentara/žalbi i vođenje Centralnog dnevnika žalbi kojim će u fazi pred efektivnost projekta upravljati LORŽ RMU Zenica.

– **1.4Dnevnik žalbi**

LORŽ RMU Zenica će voditi dnevnik žalbi kako bi osigurao da svaka žalba ima vlastiti referentni broj i da se na odgovarajući način prati, a evidentirane radnje završe. Prilikom prijema povratnih informacija, uključujući žalbe, definira se sljedeće:

- Vrsta,
- Kategorija,
- Rok za rješavanje žalbe i
- Dogovoreni akcioni plan.

Svakoj žalbi treba dodijeliti referentni broj i ona se na odgovarajući način prati, a evidentirane radnje dovršavaju. Dnevnik treba sadržavati sljedeće informacije:

- Ime žalitelja, mjesto i detalji žalbe,
- Datum podnošenja,
- Datum učitavanja dnevnika žalbi u bazu podataka Projekta,
- Detalji predložene korektivne radnje,
- Datum kada je predložena korektivna radnja upućena žalitelju (ako je prikladno),
- Datum kada je žalba zatvorena,
- Datum slanja odgovora žalitelju.

– **1.5Kanali za prijem žalbi**

Svaka žalba može se podnijeti MRŽ popunjavanjem obrasca za žalbu u štampanoj verziji ili online, ili u bilo kojem drugom formatu po izboru žalitelja. Primjer obrasca za žalbu je dat u **Prilogu 1**. Svaka vrsta žalbe može se podnijeti poštom, faksom, telefonom, e-poštom ili lično koristeći dolje navedene detalje o pristupu:

Na pažnju: Lokalni Odbor Mehanizma za Žalbe RMU „Zenica“

d.o.o. Zenica

Adresa: Stjepana Radića 2, 72000

Telefon: +387603196974

E-mail: rmuzenica.zalbe@outlook.com

– 1.6 Praćenje i izvještavanje o žalbama

Monitoring izvještaji za SB dostavljaju se putem PIU, koji će uključiti segment vezan za Mehanizam za žalbe i dati ažurirane informacije o sljedećem:

- **Kvalitativnim podacima o broju primljenih žalbi (prijave, prijedlozi, prigovori, zahtjevi, pozitivne povratne informacije) i broju riješenih žalbi;**
- **Kvantitativnim podacima o vrsti žalbi i odgovora, pruženim pitanjima i žalbama koje ostaju neriješene;**
- **Nivou zadovoljstva poduzetim mjerama (odgovorom);**
- **Svim poduzetim korektivnim mjerama.**

– 1.7 Sistem SB za rješavanje žalbi

Zajednice i pojedinci koji smatraju da na njih negativno utiče Projekat koji podržava SB mogu podnijeti žalbe postojećim mehanizmima za rješavanje žalbi na nivou Projekta ili Službi SB za rješavanje žalbi (SRŽ). SRŽ osigurava da se primljene žalbe odmah pregledaju kako bi se riješili razlozi za zabrinutost povezani s Projektom. Zajednice i pojedinci zahvaćeni Projektom mogu podnijeti žalbu neovisnom Inspekcijskom panelu SB koji utvrđuje da li je šteta nastala ili bi mogla nastati kao posljedica nepridržavanja politika i procedura SB. Žalbe se mogu podnijeti u bilo koje vrijeme nakon direktnog iznošenja razloga za zabrinutost SB, a uprava banke je dobila priliku da odgovori. Za informacije o načinu podnošenja žalbi korporativnoj Službi SB za rješavanje žalbi (SRŽ), molimo posjetite <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>. Za informacije o načinu podnošenja žalbi Inspekcijskom panelu SB, molimo posjetite www.inspectionpanel.org.

– 1.8 Žalba u domaćem zakonodavstvu

Pored MRŽ, dostupni su i pravni lijekovi prema domaćem zakonodavstvu (sudovi, inspekcije, upravni organi vlasti, itd.), od kojih su neki navedeni u ovom odjeljku.

Zakonom o upravnom postupku FBiH propisan je način na koji organi javne uprave u BiH rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima građana, pravnih lica ili drugih stranaka. Propisima o javnoj upravi u BiH propisana je obaveza organa uprave da rješavaju zaprimljene zahtjeve u propisanim rokovima na svim nivoima vlasti. Organi uprave obavezni su da **razmatraju i daju odgovore na pritužbe** i prijedloge koje im podnose sve fizičke i pravne osobe, uključujući pritužbe na rad i rad i odnos zaposlenika prema njima. Ti zakoni i propisi postoje na nivou Države BiH i u njenim entitetima. U upravama BiH (Zakon o upravi^[11]), na pritužbu se mora odgovoriti u

roku od osam dana od dana prijema pritužbe, odnosno mora se dati pismeni odgovor o preduzetim mjerama u vezi sa predstavkom, prijedlogom ili pritužbom. Upravni postupak pokreće nadležni organ po službenoj dužnosti ili povodom zahtjeva stranke. Organ nadležan za rješavanje donosi rješenje o stvari koja je predmet postupka. Protiv rješenja donesenog u prvom stupnju stranka ima pravo žalbe. Žalba protiv rješenja se podnosi u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja. Pojedina pitanja postupka za određenu upravnu oblast mogu se samo izuzetno, posebnim zakonom, urediti drukčije nego što su uređena ovim zakonom, ako je to nužno za drugačije postupanje u tim pitanjima, s tim da ne mogu biti suprotna načelima ovog zakona.

Članom 76. **Zakona o organizaciji organa uprave u FBiH**^[2] utvrđeno je pravo građana da podnesu predstavke i pritužbe rukovodiocu organa uprave, a u općini - općinskom načelniku, odnosno u gradu - gradonačelniku. One se mogu podnijeti ako državni službenici u organima uprave zahtjeve građana ne rješavaju u propisanim rokovima, ili od građana traže nepotrebne i suviše dokaze, ili traže dokaze koje su oni dužni pribavljati po službenoj dužnosti, ili ako na bilo koji drugi način odugovlače sa rješavanjem zahtjeva građana, ili onemogućavaju efikasno i brzo rješavanje podnesenih zahtjeva, ili preveniraju pravo na to takvim ponašanjem. Takve radnje predstavljaju težu povredu službene dužnosti.

Rukovodilac organa uprave obavezan je odmah, a najkasnije u roku od pet dana od dana prijema predstavke ili pritužbe, ispitati tu predstavku ili pritužbu i ako utvrdi da je osnovana, dužan je poduzeti zakonom predviđene mjere (pokrenuti disciplinski postupak ili preduzeti druge mjere) prema državnom službeniku na čiji se rad predstavka ili pritužba odnosi i istovremeno podnosiocu predstavke ili pritužbe obavezno dostaviti pisani odgovor o preduzetim mjerama. Građani se mogu obratiti i **upravnoj inspekciji**.

Odbor za žalbe uspostavljen je u FBiH na osnovu Zakona o državnoj službi FBiH. Odbor odlučuje o žalbama upućenim od strane: federalnih organa državne službe; organa državne službe općina, gradova i kantona (Hercegovačko-neretvanski, Srednjobosanski, Zeničko-dobojski, Sarajevo, Unsko-sanski, Tuzlanski, Kanton 10). Odbor je nadležan da odlučuje o svim žalbama koje se izjave na rješenja rukovodilaca organa državne službe, o žalbama koje se izjave na odluke disciplinske komisije i o žalbama koje se izjave na odluke direktora Agencije za državnu službu FBiH. Žalbeni predmeti se formiraju povodom žalbe na prvostepeni akt kojim je odlučeno o pravima iz radnog odnosa u oblasti prijema u državnu službu, raspoređivanja na radno mjesto, premještaja, unapređenja, ocjena rada, plata i naknada, suspenzije, disciplinske odgovornosti, prestanka radnog odnosa u državnoj službi, kao i drugih prava iz radnog odnosa državnih službenika i namještenika.

Osim toga, članom 46. **Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji BiH**^[3] utvrđeno je da su organi jedinica lokalne samouprave dužni omogućiti građanima i pravnim licima

podnošenje podnesaka i pritužbi na svoj rad, kao i na rad njihovih institucija i tijela, te nepravilan odnos zaposlenih u tim tijelima kada im se obraćaju radi ostvarivanja svojih prava i interesa ili izvršavanja svojih građanskih dužnosti. Na podnesene podneske i pritužbe organi jedinica lokalne samouprave dužni su građanima i pravnim licima dati odgovor u roku od 30 dana od dana podnošenja prigovora ili podnesaka.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH je nezavisna institucija koja se bavi zaštitom prava fizičkih i pravnih lica, a u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku Ustava. Ona ima širok mandat i može joj se obratiti svako fizičko lice ili institucija koja ima legitiman interes. Institucija ombudsmena je također centralna institucija za zaštitu od diskriminacije, tako da može postupati prema svim fizičkim i pravnim licima, u skladu sa **Zakonom o zabrani diskriminacije u BiH**, i za provođenje **Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH**. Svako fizičko ili pravno lice koje ima legitiman interes, bez obzira na državljanstvo, rasu, spol, vjersku ili nacionalnu pripadnost, može se obratiti ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Žalba upućena Instituciji neće prouzročiti nikakve krivične, disciplinske ili bilo kakve druge sankcije po njenog podnosioca.

Žalba se izjavljuje pismeno, putem pošte, fax-a, e-mail-a ili ličnim dostavljanjem. Sjedište je u Banjaluci, s regionalnim uredima u Sarajevu, Mostaru i Brčko distriktu. Osim toga, postoji terenski ured u Livnu.

Ombudsmen, ukoliko utvrdi povredu prava, izdaje preporuke nadležnim organima/institucijama da poduzmu mjere kako bi se ispravile povrede ljudskih prava ili slabo funkcioniranje uprave. Institucija ombudsmena savjetuje građane kako da iskoriste najpogodnija pravna sredstva ili ih upućuje na odgovarajuće institucije.

Ombudsmen ima ovlaštenje da izvrši uvid u sve službene dokumente koji se odnose na upravne spise i da zahtijeva saradnju službenika ovlaštenog za rješavanje o upravnim stvarima u upravnom postupku i drugih službenika, naročito u pribavljanju neophodnih informacija, dokumenata i spisa u vezi sa upravnom stvari koja je predmet upravnog postupka, te može zahtijevati poništenje rješenja. Institucija ombudsmena je u 2019. godini evidentirala više od 3.000 predmeta, od kojih se je cca 80% odnosilo na povrede građanskih i političkih prava, prava u oblasti pravosuđa i uprave, te ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.^[4] Ombudsmen može izdati autoritativne, ali pravno neobavezujuće preporuke – te nije neuobičajeno da nadležni organi zanemaruju preporuke Ombudsmena.^[5]

Mandat ombudsmena ima nekoliko funkcionalnih elemenata, koji uključuju ne samo rješavanje pritužbi i pojedinačne postupke koji se pokreću po službenoj dužnosti, nego i monitoring i preventivno djelovanje. Uspostavio je mehanizam za praćenje stanja u toj oblasti tako što prati izvršavanje obaveza javnih organa utvrđenih Zakonom o slobodi pristupa informacijama u BiH, kao i postupa po pritužbama koje mu upućuju stranke.

^[1] Zakon o upravi ("Službeni glasnik BiH", br. 32/02, 102/09 i 72/17);

^[2] "Službene novine FBiH", no 35/05).

^[3] "Službene novine FBiH", br. 49/06).

^[4]https://ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2020121715362648eng.pdf

^[5] Ombudsmen je u 2019. godini izdao 304 preporuke u 374 predmeta, od kojih je 105 bilo potpuno realizirano, devet je bilo djelimično realizirano, ali za čak 124 preporuke nije dobiven odgovor od odgovornog organa (ibid.).

Unutar Rudnika, rješenjem Direktora imenovana je komisija za žalbe i prigovore radnika u čijem sastavu je i predstavnik sindikata.

PROCEDURE UPRAVLJANJA RADOM

15. Procedure upravljanje radom

Za projekat Pravedne tranzicija u odabranim regijama bogatim ugljem u Bosni i Hercegovini pripremljene su Procedure upravljanja radom (Labor Mangemnt Procedures-LMP). Agencija za implmentaciju Projekta, Federalmo ministarstvo energije, rudarstva i industrije je dokument javno objavilo i konsultovalo tokom oktobra 2024⁴⁷.

Procedure propisane u ovom planu upravljanja okolisem i drustvenim pitanjima u potpunosti su uskladjene sa Procedurama uprvaljna radom za Projekat pravedne tranzicije.

15.1. Kategorije radnika

Prema standardu Svjetske Banke ESS2 koji se tice Rada i Upravljnaj radnom snagom Projektni Radnici se dijele na direktne radnike, ugovorene radnike, radnike u zajednici i rdanike primarnih dobavljača. Prilikom obavljanja pripremnih radova (izvlacenje opreme-siroko celo) bit ce angazirani iskljivo radnici Rudnika mrkog uglja Zenica. S obzirom da je Rudnik mrkog uglja Zenica u u vlasnistvu Elektroprivrede BiH koja je u vlasnistvu Vlade Federacije FBiH (Zajmoprimac za Projekat pravedne Tranzicije u BiH) ovi radnici spadaju u kategoriju **direktnih radnika**, prema definiciji⁴⁸ Svjetske Banke

15.2. Kljucni rizici u radu

Glavni rizici za radnu snagu koji mogu proizaći iz prirode posla koji treba preduzeti uključuju: rad pod zemljom, rad u skućenim prostorima i rad na visini, opasnosti za radnu opremu, opasnosti od saplitanja i pada, izlaganje opasnim materijalima i električne opasnosti prilikom upotrebe alata i mašinerije, zarazne/prenosive bolesti Budući da će građevinski radovi uključivati opasne radove, osobe mlađe od 18 godina neće biti zaposlene na projektu.

Predviđa se da će radnici izvlačenju opreme biti izloženi opasnostima po zdravlje i bezbjednost na radu, prvenstveno uključujući, ali ne ograničavajući se na sljedeće:

- rad na visini;
- rad pod zemljom i rad u skućenim prostorima;
- opasnost od spoticanja i pada;
- opasnosti od radova na iskopu;
- pad opreme na radnike;
- podizanje teških materijala;

⁴⁷<https://fmeri.gov.ba/vijesti/posts/2024/october/javni-poziv-za-uvид-u-dokumente-i-odrzavanje-javne-rasprave-vezano-za-realizaciju-projekta-pravedne-tranzicije-u-odabranim-regijama-bogatim-ugljem-u-bosni-i-hercegovini/>

⁴⁸Ljudi koje je zaposlio ili angažovao direktno Zajmoprimac (uključujući predlagača projekta i agencije za implementaciju projekta) da rade posebno u vezi sa projektom. Dakle, „direktni radnik“ je radnik sa kojim Zajmoprimac ima direktno ugovoren radni odnos i konkretnu kontrolu nad radom, uslovima rada i tretmanom projektnog radnika. Radnika zapošljava ili angažuje Zajmoprimac, plaća ga direktno Zajmoprimac i on podlijeze svakodnevnim uputstvima I kontroli Zajmoprimca.

- opasnosti vezane za rukovanje materijalima (npr. podizanje, udar, gnječenje, itd.);
- rad na strmom i nesigurnom terenu;
- rad sa električnom opremom;
- izloženost toksičnom otpadu i gasovima, prašini, buci i vibracijama;
- rad u nefiziološkom položaju tijela;
- opasnosti od zavarivanja (dimovi, opekotine i zračenje);
- opasnosti od čelične montaže (tornjeva);
- iskopi, zemljani radovi opasnosti od vibracija;
- vibracije teške građevinske opreme;
- korištenje rotirajuće i pokretne opreme;
- nedostatak svijesti radnika o zahtjevima zdravlja i sigurnosti na radu kao što su upotreba lične zaštitne opreme (personal protective equipment – PPE) i bezbjedne prakse na radnom mjestu.

Zakonodavstvo FBiH zahtijeva *od svakog poslodavca da procijeni rizike rada specifične za svako radno mjesto/poziciju*. Poslodavac je dužan da pripremi akt o procjeni rizika na radnom mjestu koji sadrži opis procesa rada sa procjenom rizika od nastanka povreda ili oštećenja zdravlja na radnom mjestu i mjerama za otklanjanje ili smanjenje rizika na najmanju moguću mjeru u cilju poboljšavanja bezbjednosti i zdravlja na radu. Poslodavac je takođe dužan da izvrši obuku radnika u vezi sa bezbjednim radom. Korištenjem zaštitne opreme, odgovarajućom obukom i organizacijom gradilišta, rizik od ozljeda na radu i profesionalnih oboljenja može se značajno smanjiti.

RMU Zenica redovno provodi sve aktivnosti obuke za zastitut na radu za sve uposlenike.

Pravilnikom o zaštiti na radu Zavisno društvo Rudnik mrkog uglja “Zenica” d.o.o. - Zenica u cilju zaštite života i zdravlja radnika utvrđuje se jedinstveno sagledavanje mjera zaštite na radu usmjerenih na stvaranje sigurnih uslova rada, a time i otklanjanja uzroka povreda na radu, profesionalnih i drugih oboljenja i zdravstvenih oštećenja na radu, te unapređenje zaštite u cilju stvaranja što povoljnijih uslova rada u Rudniku mrkog uglja “Zenica” d.o.o. - Zenica (u daljem tekstu: Društvo).

Zaštita na radu, u smislu ovog Pravilnika, obuhvata skup mjera i aktivnosti usmjerenih na stvaranje bezbjednih uslova rada u skladu sa odredbama Zakona o rudarstvu i Zakona o zaštiti na radu i drugim propisima iz oblasti zaštite na radu a istim se uređuju i utvrđuju :

- opšte mjere zaštite na radu,
- mjere zaštite na radu prema specifičnim prilikama i okolnostima,
- poslovi sa posebnim uslovima rada,
- prava, obaveze i odgovornosti radnika u vezi sa zaštitom na radu,
- prava, obaveze i odgovornosti, direktora i radnika sa posebnim ovlaštenjima i odgovornostima i drugih radnika odgovornih za sprovođenje mjera zaštite na radu,

- organizacija službe zaštite na radu Društva,
- povrede na radu: istraživanje uzroka povrede, vođenje evidencije i statistika,
- služba spasavanja i vatrogasna služba,
- zdravstvena zaštita radnika,
- obučavanje radnika i provjera znanja iz oblasti zaštite na radu,
- sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu,
- posebna zaštita omladine, žena i radnika sa preostalom ranom sposobnošću,
- periodični pregledi i ispitivanja oruđa, uređaja i uslova za rad,
- higijenski i zdravstveni uslovi pri radu,
- ostale mjere zaštite.

Organizacione jedinice Društva su osnovni nosioci zadataka i poslova na provođenju zaštite na radu i zaštite od požara, dok služba zaštite na radu Društva i njeni uposlenici su nosioci poslova na unapređivanju i iznalaženju što kvalitetnijih i sigurnijih uslova rada u organizacionim jedinicama u skladu sa razvojem nauke i tehnike, sve u interesu unapređivanja zaštite na radu u svim procesima privređivanja. Radnici u organizacionim jedinicama Društva osiguravaju i ostvaruju zaštitu na radu i svoju ličnu sigurnost i obezbjeđenje imovine, dosljednim provođenjem propisa zaštite na radu i normativa zaštite na radu svaki u svom djelokrugu rada.

Akti na osnovu kojih se određuju mjere zaštite na radu

U cilju zaštite života i zdravlja radnika i zaštite imovine Društva, organizacione jedinice Društva su dužne da sprovode mjere zaštite na radu propisane Zakonom o rudarstvu, Zakonom o zaštiti na radu, Zakonom o zaštiti okoline i važećih tehničkih propisa donesenih na osnovu zakona i odredbi datih Pravilnikom zaštite na radu, kao i drugim normativnim aktima koja regulišu zaštitu na radu, zaštitu od požara i zaštitu čovjekove radne i životne sredine. Pravilnikom zaštite na radu određuju se mjere zaštite na radu prema specifičnim prilikama i opasnostima u Društvu, kojih se pri radu treba pridržavati pored zakonskih mjera zaštite na radu.

Opšte mjere zaštite na radu

Sigurnost na radu ostvaruje se primjenom savremenih, tehničkih, zdravstvenih, socijalnih i drugih mjera za sprečavanje i otklanjanje uzroka povreda zdravstvenih oštećenja na radu, a to su:

1. Izvođenje radova na osnovu Zakona o rudarstvu, Zakona o zaštiti na radu i ostalih zakona kao i propisa donesenih na osnovu istih i normativnih akata vezanih za određenu problematiku,
2. Izvođenje radova prema odobrenoj projektnoj dokumentaciji,
3. Izvođenje radova prema datim uputstvima izdatim od strane odgovornog rukovodioca organizacione jedinice,
4. Izrada radnih i pomoćnih prostorija u građevinskom pogledu koje ispunjavaju uslove,
5. Vođenje tehnološkog procesa rada u skladu sa odobrenom projektnom dokumentacijom i datim uputstvima zavisno od specifičnosti poslova i radova koji se izvode,
6. Izrada tehničkih zaštitnih naprava na strojevima i uređajima,

7. Izrada potrebnih higijenskih i sanitarnih uređaja koji omogućavaju održavanje lične i opšte higijene zaposlenika,
8. Snabdijevanje zaposlenika sa ličnim zaštitnim sredstvima i opremom,
9. Osposobljavanje zaposlenika za sigurno obavljanje poslova na koje se raspoređuje,
10. Osiguranje zdravstvenih preventivnih mjera,
11. Obezbjedenje i kontrola protivpožarnih zaštitnih sredstava i mjera zaštite od požara.

Mjere zaštite u vezi sa uslovima rada

Zaštita na radu je sastavni dio procesa rada organizacionih jedinica Društva, ostvaruje se i unapređuje uporedo sa organizacijom rada i unapređenjem organizacije i tehnološkog procesa rada, tako da kod svake promjene organizacije rada i tehnološkog postupka, rekonstrukcije, investicija i nabavke sredstava rada u organizacionoj jedinici, moraju se obezbijediti odgovarajuće mjere zaštite na radu i odgovarajući uslovi rada.

Uslovi rada

Uslovi rada moraju biti obezbijedeni tako da rad na svakom radnom zadatku može obaviti radnik s potrebnom sposobnošću i uz normalnu pažnju, bez opasnosti po svoj život i zdravlje, kao i život i zdravlje ostalih radnika, bez opasnosti za sredstva kojima posredno ili neposredno rukuje ili ih održava.

Unapređenje zaštite na radu

U planovima i programima razvoja Društva moraju biti predviđene mjere za unapređenje zaštite na radu i stvaranje boljih uslova rada, uz praćenje razvoja nauke i tehnike, kao i potrebna finansijska sredstva za realizaciju elemenata predviđenih planovima i programima Društva. Finansijska sredstva za realizaciju i unapređenje mjera zaštite na radu treba da budu predviđena godišnjim planom rada Društva.

Posebni uslovi za rad

Poslovi i radni zadaci koji se obavljaju na onim radnim mjestima na kojima postoji mogućnost od povreda i nastanka tjelesnih oštećenja radnika, jer su prema svojim specifičnostima i uslovima stvaranja opasnosti svrstani u poslove sa posebnim uslovima rada, a to su poslovi na kojima je potrebno preduzeti posebne mjere zaštite, odnosno da radnici na tim poslovima moraju ispunjavati posebne zdravstvene, fizičke i psihičke uslove, kao i da posjeduju stručnost u pogledu rada na tim poslovima i ispune posebne uslove u pogledu životne dobi i pola.

Radna mjesta ili poslovi na kojima objektivno postoje povećane opasnosti od povreda i zdravstvenih oštećenja, a čije se štetno djelovanje na radnu sposobnost i zdravlje ne može potpuno otkloniti zaštitnim mjerama, smatraju se radnim mjestima, odnosno poslovima sa posebnim ili otežanim radnim uslovima.

Posebni radni uslovi i rad na otežanim radnim mjestima utvrđuju se na temelju praćenja i snimanja tehnološkog procesa, kontinuiranim mjerenjem mikroklimе, bioloških, fizičkih i

hemijskih štetnosti u radnoj sredini, buka, vibracija, slabe osvijetljenosti te ako ista nisu u skladu sa zahtjevima tehničkih propisa.

Posebne ili otežane radne uslove, ukoliko nisu propisima određeni može da ustanovi stručna komisija koja se obrazuje na nivou Društva, a koju sačinjavaju stručna lica odgovarajućih službi.

Pri svome radu komisija može da sarađuje i sa drugim institucijama koje se bave ovom problematikom.

Poslovi sa povećanom opasnošću

Poslovi i radni zadaci sa povećanom opasnošću su :

1. Radovi pod zemljom, odnosno svi poslovi u jami,
2. Svi radovi na površini na kojima se radni staž beneficira,
3. Rad i rukovanje sa eksplozivnim, zapaljivim i otrovnim materijama,
4. Rad u kotlovnici, ako se mikroklimatski uslovi ne mogu svesti u granice komfornih radnih uslova
5. Rad sa sudovima pod pritiskom,
6. Poslovi mašinovođe dizel lokomotive,
7. Poslovi na teškim rudarsko-građevinskim mašinama,
8. Poslovi u lampari,
9. Radovi na elektro i autogenom zavarivanju,
10. Poslovi u trafo stanicama,
11. Poslovi na dalekovodima, električnim mrežama i rad na visini,
12. Poslovi članova čete za spasavanje,
13. Poslovi u vatrogastvu,
14. Poslovi naspasavanju imovine u organizacionim jedinicama kojima se računa beneficirani radni staž.

Poslovi sa uslovima koji su štetni po zdravlje

Poslovi i radni zadaci u uslovima štetnim po zdravlje su :

1. Poslovi koji se izvode u neodgovarajućim klimatskim uslovima rada (temperatura, vlaga, vibracije, prekomjerna buka, promaha i dr.),
2. Rad gdje se izdvajaju štetni plinovi i prašina,
3. Rad u zagađenoj atmosferi (varenje, farbanje, lakiranje, kovanje i rad na bušenju),
4. Rad gdje se stvara prekomjerna prašina i ostali štetni elementi iznad dozvoljene granice,
5. Rad na ručnom prenošenju tereta iznad 40 kg.

Medicinska kontrola zdravlja radnika

Listu poslova sa povećanom opasnošću i Poslova sa uslovima koji su štetni po zdravlje prati služba kadrovskih poslova preko socijalnog radnika Društva, na prijedlog specijaliste medicine rada i na osnovu njegovog zapažanja, poduzimaju se odgovarajuće mjere, odnosno ljekarskim pregledima se utvrđuje da li radnik ispunjava zdravstvene uslove za određene poslove, u cilju zaštite zdravlja radnika i sprečavanja daljnjeg oboljenja.

POSEBNE MJERE ZAŠTITE NA RADU

Posebne mjere zaštite na radu primjenjuju se pri rudarskim radovima u jamskoj eksploataciji kao i pri radovima na otvorenom prostoru, a u skladu sa tehničkim propisima i tehničkim normativima za jamsku i površinsku eksploataciju.

POSEBNE MJERE ZAŠTITE NA RADU KOD IZVOĐENJA RUDARSKIH RADOVA U JAMSKOJ EKSPLOATACIJI

Kontrola ulaska u jamu i izlaska iz jame

Kod radova u jami pogon mora voditi posebnu evidenciju svih lica koja u jamu ulaze i izlaze, a pri radovima na površini vodi se evidencija lica koja su otpočela sa radom i po završenom radu. Evidencija o silascima u jamu se vodi u knjigu silazaka radnika i knjizi silazaka nadzorno tehničkog osoblja. U knjigu silazaka mora se upisati ime i prezime radnika, datum i vrijeme silaska i vrijeme izlaska iz jame, broj rudarske lampe i broj samospasioca. Ukoliko se ustanovi da neki radnik nije izašao iz jame, nadzornik smjene je dužan obavijestiti upravnika jame, odnosno dežurnog pogona o istom i poduzeti mjere da se radnik pronađe.

Upravnik jame će kontrolu ulaska i izlaska iz jame, izdavanja lampi i samospasiocaregulirati posebnim uputstvima.

Način evidencije lica koja ulaze u jamu

Pristup u krug Društva (otvorima jame, zgradama, separacijama, jalovištima), zabranjen je licima koja nisu zaposlena u Društvu, ako za to nemaju posebno odobrenje.

Za lica koja nisu stalno zaposlena na podzemnim radovima ili nisu u radnom odnosu u datom jamskom pogonu, odobrenje za ulazak u jamu daje upravnik jame uz suglasnost izvršnog direktora za tehničke poslove. Za lica koja obilaze jamu ili obilaze pogone, radne jedinice na osnovu odobrenja za obavljanje službenih poslova izdatog od nadležnog rukovodioca dijela Društva, mora se voditi posebna evidencija o sljedećim podacima :

- prezime i ime,
- datum, sat i minut ulaska u jamu,
- interni broj svjetiljke,
- potpis lica pri ulasku u jamu,

- datum, sat i minut izlaska iz jame,
- potpis lica pri izlasku iz jame.

Zabrana ulaska u krug Društva

Licima pod dejstvom alkohola ne dozvoljava se ulazak u krug Društva, bez obzira da li su ili ne zaposleni u Društvu.

Odobrenje za ulazak u jamu

Za ulazak u jamu licima koja nisu radnici Društva potrebno je posebno pisano odobrenje koje u sporazumu sa direktorom Društva daje izvršni direktor za tehničke poslove. Licima koja ulaze u jamu po odobrenju, upravnik jame odredit će pouzdanu pratnju.

Po službenoj dužnosti, bez posebnog odobrenja imaju pravo ulaziti u jamu sljedeća lica: predstavnici nadležnog inspeksijskog organa, članovi službe spasavanja i prve pomoći u slučaju intervencije.

Plan odbrane i spasavanja od skupnih opasnosti i udesa u jami

U dijelu Društva – pogonu sa jamskom eksploatacijom mora postojati Plan odbrane i spasavanja od skupnih opasnosti i udesa u jami. Za izradu plana odbrane odgovoran je upravnik jame-pogona.

Plan odbrane i spasavanja od kolektivnih opasnosti i udesa u jami odobrava izvršni direktor za tehničke poslove uz saglasnost službe zaštite na radu.

Upravnik jame je dužan i odgovoran da pri svakoj bitnoj izmjeni plana jamskih radova, šeme provjetravanja i izlaznih puteva, plan odbrane odmah ažurira i dostavi izvršnom direktoru za tehničke poslove na odobrenje.

Plan odbrane i spasavanja od skupnih opasnosti i udesa u jami izrađuje se u šest istovjetnih primjeraka i obavezno se dostavlja :

1. Izvršnom direktoru za tehničke poslove,
2. Službi zaštite na radu,
3. Upravniku Centralne stanice za spasavanje,
4. Četi za spasavanje pogona,
5. Dežurnom pogona i
6. Upravniku pogona.

Praktična primjena plana odbrane i spasavanja –vježba

Upravnik pogona dužan je upoznati nadzorno - tehničko osoblje, palioce mina i članove četa za spasavanje sa planom odbrane i putevima za povlačenje, kao i sa postupkom u slučaju opasnosti i udesa.

Upravnik pogona odgovoran je da se najmanje dva puta godišnje, a obavezno poslije svake bitne promjene puteva za povlačenje, održe u jami odgovarajuće vježbe sa osobljem iz prethodnog stava, kao i sa ostalim zaposlenicima zaposlenim u jami da bi se oni što bolje upoznali sa praktičnom primjenom plana odbrane i spasavanja. Vježbe, odnosno povlačenje ljudi iz jame po planu odbrane i spasavanja vrši smjenski nadzornik.

Knjiga rudarskog nadzora

Svi pogoni Društva dužni su da vode Knjigu rudarskog nadzora.

U knjigu rudarskog nadzora unose se naređenja organa federalne rudarske inspekcije izdate na licu mjesta pri vršenju pregleda rudarskih objekata, postrojenja u slučaju neposredne opasnosti po život i zdravlje ljudi i veće materijalne štete.

U knjigu rudarskog nadzora unose se i naređenja izvršnog direktora za tehničke poslove i rukovodioca službe zaštite na radu, a koja su izdali na licu mjesta pri pregledu rudarskih radova, objekata i postrojenja, u slučaju neposredne opasnosti po život i zdravlje radnika ili veće materijalne štete.

Knjiga rudarskog nadzora mora biti propisano uvezana i numerisana i mora se trajno čuvati.

Knjiga rudarskog nadzora uvodi se za svaki pogon posebno, a za njeno postojanje i urednost odgovara upravnik pogona.

Pogonske knjige

Svi pogoni Društva moraju voditi knjigu dnevnih izvještaja (raportne knjige) u koje se pored proizvodnih rezultata izvedenih i obavljenih usluga, unosi i problematika u vezi zaštite na radu.

Jamski pogoni moraju voditi knjigu vjetrenja, knjigu o radu sa eksplozivnim sredstvima, knjigu slaganih (neaktiviranih) laguma i druge propisane knjige.

Ostale knjige se vode prema potrebi, a što će biti propisano u daljem tekstu ovog Pravilnika.

Sve knjige se čuvaju kao tehnička dokumentacija trajne vrijednosti.

Izvođenje rudarskih radova

Rudarski radovi izvode se samo na osnovu odobrenih projekata i to:

1. Glavni rudarski projekat,
2. Dopunski rudarski prijekat,
3. Pojednostavljeni rudarski projekat.

Ugovor između Društva i izvođača rudarskih radova

Ako radove u jami ili na površini izvode drugi izvođači rudarskih radova, odnosi između Društva i izvođača rudarskih radova, njihova međusobna prava i obaveze vezane za zaštitu na radu, detaljnije se regulišu se posebnim ugovorom u pogledu sprovođenja mjera zaštite na radu od strane oba subjekta a naročito: organizacija i radno vrijeme, dolazak i odlazak radnika sa radilišta, kontrole plinskog stanja na radilištima, kontrola rukovanja rada sa eksplozivnim sredstvima, korišćenje lampare i kupatila, obezbjeđenje i opravak mjernih uređaja, obezbjeđenje ličnih zaštitnih sredstava i opreme i njeno korištenje, održavanje raporta i međusobnih upoznavanja o značajnim promjenama i događajima u jami, obaveze u pogledu obezbjeđenja projektne dokumentacije, tehničkih uputstava, odobrenja za radove i dr. obaveze i nadležnost u pogledu kontrole sprovođenja propisanih normativa i mjera zaštite na radu i nadzora kao i druga pitanja. Ugovor mora da sadrži obaveze zaštite na radu kod izvođenja radova, nadležnosti prema zaštiti na radu između ugovornih strana i obaveze izvođača radova da će se pridržavati postojećih

propisa o zaštiti na radu, zakona i odredbi ovog Pravilnika. Za izvođenje radova izvođač je dužan izdati uputstva sa kojima je saglasna služba zaštite na radu Društva.

U slučaju da drugo privredno društvo izvodi radove u jami koji su u ovisnosti o ventilacionom sistemu jame, nadzor nad sprovođenjem propisanih tehničkih normativa i mjera zaštite na radu, pored nadzornog osoblja izvođača radova, nadzor vrši i nadzorno osoblje Društva.

U slučaju da drugo privredno društvo izvodi radove na rudarskim objektima koji nisu u vezi sa ventilacionim sistemom jame, kako i na drugim rudarskim objektima van jame nadzor nad sprovođenjem propisanih tehničkih normativa i mjera zaštite na radu vrše radnici odgovarajućih službi izvođača radova, a od strane naručioca radova kontrolu rada vrše radnici koje odredi izvršni direktor za tehničke poslove, a radnici službe zaštite na radu obavezno i to najmanje jedanput mjesečno pregledaju sprovođenje mjera zaštite na radu.

Neprovođenje mjera zaštite na radu

Direktor Društva, nadzorno-tehničko osoblje kao i druga lica odgovorna za izvođenje radova određena Pravilnikom o mjerama zaštite na radu, kao i zaposlenik službe zaštite na radu dužni su u svakom trenutku privremeno udaljiti sa posla radnika koji je izvršio povredu neke od propisanih mjera ako primijete da isti svojim nepravilnim radom ugrožava ličnu i kolektivnu sigurnost.

Odgovorni radnik iz prethodnog stava dužan je u najkraćem roku sačiniti službenu zabilješku i pisanim putem obavijestiti službu zaštite na radu i tehničkog rukovodioca dijela Društva o odstranjanju radnika sa radnog mjesta.

MJERE ZAŠTITE NA RADU KOD IZRADE PODZEMNIH PROSTORIJA

Izrada podzemnih rudarskih prostorija

Izrada podzemnih rudarskih prostorija može se vršiti samo u skladu sa odobrenim projektom, godišnjim planom radova i tehničkim uputstvima.

Tehnička uputstva za izradu podzemnih rudarskih prostorija

Kod izrade podzemnih prostorija upravnik jame dužan je izdati tehnička uputstva prije početka izvođenja radova, koja će sadržavati jasne i nedvosmislene odredbe o načinu izvođenja radova i opšte i posebne mjere zaštite koje se moraju provoditi pri izvođenju radova u cilju zaštite života i zdravlja zaposlenika, uz pismenu saglasnost službe zaštite na radu i odobrenje izvršnog direktora za tehničke poslove.

Prilikom svake promjene radnih uslova, geoloških prilika i slično, tehnička uputstva se moraju dopuniti odnosno uskladiti sa nastalim promjenama i prilikama.

Sa svim tehničkim uputstvima upravnik pogona dužan je upoznati sve radnike koji imaju veze sa tim poslovima i ista im uručiti uz pismenu potvrdu u knjizi prijema uputstava.

Sadržaj tehničkih uputstva za izradu podzemnih rudarskih prostorija

Tehnička uputstva za izradu podzemnih rudarskih prostorija sadrže:

1. Način izvođenja radova,

2. Način bušenja i miniranja,
3. Mjere zaštite pri redovnom radu i vanrednim okolnostima,
4. Način podgrađivanja i osiguranja radilišta,
5. Pregled radilišta od strane nadzornog osoblja,
6. Provjetravanje radilišta,
7. Doprema repromaterijala i način odvoza iskopine,
8. Odvodnjavanje radilišta
9. Potrebne mjere zaštite i
10. Potrebne priloge(planove, skice i crteže).

Kontrola primjene tehničkih uputstava

Upravnik jame, inženjersko osoblje, poslovođa rudarske službe i nadzornik smjene obavezni su da prilikom obilaska radilišta kontrolišu da li se radovi izvode prema datim tehničkim uputstvima i da prema potrebi upućuju zaposlenike na pravilno osiguranje radilišta. Izuzetno, u vanrednim prilikama u cilju sprečavanja nesreće ili materijalne štete odgovorna lica mogu samoinicijativno poduzeti mjere o kojima su dužni obavijestiti nadležnog poslovođu smjene.

MJERE ZAŠTITE NA RADU KOD RADOVA NA OTKOPAVANJU

Radovi na otkopavanju

Radovi na otkopavanju izvode se samo na osnovu odobrenog projekta i tehničkog uputstva za rad za izvođenje rudarskih radova na otkopavanju.

Tehnička uputstva za otkopavanje

Kod vršenja otkopavanja, upravnik pogona dužan je izdati tehnička uputstva uz saglasnost Služba zaštite na radu, a odobriti ih izvršni direktor za tehničke poslove Društva.

Sadržaj tehničkih uputstva za otkopavanje

Uputstva za izvođenje otkopavanja moraju da sadrže :

1. Način izvođenja radova,
2. Način bušenja i miniranja,
3. Način podgrađivanja (vrsta podgrade, raspored podgrade, potreban alat, usklađivanje podgrađivanje sa ostalim radnim operacijama),
4. Način vađenja podgrade,
5. Mjere sigurnosti kod dobivanja uglja u nepodgrađenim prostorijama (veličina i visina slobodnog prostora, sigurnosni stubovi i odredbe ko od zaposlenika ulazi u nepodgrađeni dio otkopa),
6. Način zatvaranja otkopnog prostora,
7. Osiguranje odstupnih puteva,
8. Mjere sigurnosti pri redovnom radu i vanrednim okolnostima,
9. Pregled i kontrola radilišta od strane nadzorno-tehničkog osoblja i vođa radnih grupa,
10. Ispravno korištenje transportnih uređaja,

11. Dopunske mjere zaštite pri miniranju u metanskoj jami i jami ugroženoj opasnom ugljenom prašinom,
12. Potrebne priloge (planove, skice i crteže).

Posebna uputstva za rad

Ako u nekom dijelu jame, gdje se izvode rudarski radovi, vladaju posebni uslovi ili je došlo do vanrednih okolnosti, upravnik pogona dužan je odmah upoznati izvršnog direktora za tehničke poslove koji je ujedno i rukovodilac štaba za spasavanje, a koji će izdati posebna uputstva za način izvođenja radova u tim dijelovima jame. Uputstva iz prethodnog stava obavezno se izdaju u pismenoj formi (u knjigu rudarskog nadzora).

PROVJETRANJE JAMSKIH PROSTORIJA

Provjetravanje jamskih prostorija

Sistem provjetravanja jamskih prostorija mora biti riješen projektnom dokumentacijom. Sva radilišta i sve rudarske prostorije u jami moraju se provjetravati protočno ili posebno (separatno) mehaničkim uređajima (ventilatorima) u svim fazama tehnološkog procesa, da bi se spriječilo nakupljanje eksplozivnih, otrovnih, zagušljivih i drugih štetnih plinova, te da se omogući održavanje normalnih klimatskih uslova.

Napuštene jamske prostorije i sve prostorije duže od 10 m, koje se ne provjetravaju, izoluju se od ventilacionog sistema jame nepropusnim pregradama ili izolacionim zidovima.

Parametri jamskog vazduha kojima se definišu klimatski uslovi rada su :

- temperatura vazduha (°C),
- relativna vlažnost (%),
- brzina protoka vazduha (m/s),
- količina vazduha (m³/s).

Zbirni uticaj parametara iz prethodnog stava na klimatske uslove rada izražava se efektivnom temperaturom (T_{ef}).

Kontrola mikroklimatskih i drugih uslova; temperature i vlažnosti vazduha, brzine strujanja vazduha, prisustvo štetnih i opasnih plinova vršit će se na svim aktivnim radilištima i jamskim prostorijama jedanput mjesečno .

Temperatura vazduha

Provjetravanje jame mora biti tako, da temperatura vazduha na vlažnom termometru Asmanovog aspiracionog psihometra ne smije preći 23⁰C, a na suhom termometru 28⁰C.

Ako je temperatura vazduhopsihometra na suhom termometru veća od 25⁰ C, mjerenja se moraju obavljati svaki dan. Dobivene vrijednosti se moraju unositi u knjigu vjetrenja.

Uslovi za rad na radilištima

Na onim radilištima na kojima se temperatura vazduha mjerena na vlažnom termometru kreće od 23⁰ C do 26⁰ C na suhom termometru od 28⁰ C do 31⁰ C radnici mogu raditi samo do 6 sati dnevno. U ovom slučaju brzina strujanja zraka na radilištu ne smije biti manja od 0,5 m/s.

Radnici koji su radili na toplim radilištima (kao iz prethodna dva člana) istog dana ne smiju raditi na hladnijim mjestima. Radnici koji rade na toplijim radilištima moraju se mijenjati svakog mjeseca. Po isteku jednog mjeseca ovi radnici mogu ponovo raditi na toplim radilištima.

Glavno jamsko provjetravanje

Glavno jamsko provjetravanje se vrši pomoću :

1. Glavnog i rezervnog ventilatora sa difuzorom po pravilu i uređajem za promjenu smjera kretanja vazdušne struje (reverzija) i
2. Priključka ventilatora na jamu (ventilacioni kanal) te uređaja za priključak i snabdijevanje energijom.

Glavno ventilaciono postrojenje

Glavno ventilaciono postrojenje se mora pregledati u svakoj smjeni od strane nadzornika ventilacije i zaposlenika zaduženog za rad ventilatorskog postrojenja.

Uređaj za promjenu protoka (preokretanja) vazdušne struje provjerava se probnim preokretanjem vazdušne struje, najmanje jedanput godišnje o čemu se vodi posebna kontrolna knjiga.

Glavni i rezervni ventilator pregleda se najmanje jedanput sedmično od strane poslovođa ventilacije, mašinske i elektro službe, jednom mjesečno rukovodilac službe ventilacije, upravnik jame i lice službe zaštite na radu.

Sastavni dijelovi glavnog i pomoćnog ventilacionog postrojenja moraju se jedanput u 6 (šest) mjeseci detaljno komisijski pregledati.

Komisiju formira izvršni direktor za tehničke poslove uz zahtjev i prijedlog upravnika pogona. U komisiji pored stručnih lica pogona, odnosno Društva, učestvuju i stručna lica službe zaštite na radu.

Separatno provjetravanje jamskih prostorija

Kad se provjetravanje jamskih prostorija vrši posebnim provjetranjem (separatno provjetravanje) upravnik jame dužan je izdati tehnička uputstva.

Uputstva iz prethodnog stava moraju da sadrže :

1. Način provjetravanja,
2. Postavljanje i smještaj ventilatora,
3. Način njegovog uključivanja i isključivanja,
4. Smještaj, raspored i prečnik vjetrenih cijevi (rastojanje od radilišta, mjesto vjetrenih cijevi u prostorijama),
5. Maksimalna udaljenost od koje se može posebno provjetravati,
6. Potrebne mjere zaštite,
7. Potrebne priloge (planove, skice i crteže).

Ovim uputstvom treba posebno opisati postupak kod ponovnog puštanja u rad ventilatora za separatno provjetravanje, nakon zastoja, a u pogledu kontrole plinova i sprečavanja naglog prodora istih u druge prostorije, te redoslijedu otplinjavanja kod serijskog provjetravanja radilišta.

Dužina seperatno provjetranih jamskih prostorija

Dužina separatno provjetranih jamskih prostorija uslovljena je odgovarajućim proračunima potrebnih količina zraka za separatno provjetranje radilišta, odnosno dok jamski vazduh zadovoljava propisane uslove u pogledu njegovog kvaliteta.

Ukoliko dođe do poremećaja provjetranja ili prekida rada u separatno provjetranom radilištu, zaposlenici se moraju povući sa radilišta u prostorije sa svježom zračnom strujom, te onemogućiti ulazak u radilište sa znakom zabrane ulaska u radilište i isključiti električnu energiju za sve elektro-mašinske uređaje.

Postupak kod poremećaja u sistemu ventilacije

U slučaju poremećaja ventilacije dijela jame, odnosno revira radnici iz revira moraju se odmah povući. Ukoliko pak dođe do poremećaja ventilacije jame, odnosno glavnih ulaznih i glavnih izlaznih zračnih struja, radnici se moraju odmah povući iz jame, prema uputstvima izdatim od strane upravnika pogona sa kojim se saglasio izvršni direktor za tehničke poslove i služba zaštite na radu.

Nadzor nad provjetranjem jame

Nadzor nad provjetranjem u jamama ugroženim metanom i ugljenom prašinom mora biti stalan.

U svakoj smjeni rada za kontrolu provjetranja jame mora postojati vjetreni nadzornik. Vjetreni nadzornik ne smije imati proizvodne zadatke. U slučaju nedolaska nadzornika vjetrenja u smjenu, zamijeniti ga smije samo lice koje ispunjava propisane uslove za vršenje tih poslova. Svi nadzornici vjetrenja moraju raspolagati priborom i instrumentima za kontrolu plinsko-ventilacionih parametara.

Dužnosti nadzornika ventilacije

Nadzornik provjetranja je obavezan pregledati jedanput u toku smjene (8 sati) sve jamske prostorije kojima se vrši provjetranje jame, prostorije za redovno kretanje zaposlenika, transport uglja i materijala kao i prostorije koje se ne koriste za redovno kretanje radnika a služe za provjetranje jame. Kod pregleda ovih prostorija nadzornik provjetranja obavezno treba da ima pratioca. U jami sa pojavom ugljen monoksida (CO) i drugih otrovnih gasova zabranjuje se kretanje jamskim prostorijama jednom radniku bilo koje struke (rudarska, mašinska ili elektro) bez stručnog lica za kontrolu plinskog stanja, a nadzornik provjetranja obavezno treba da ima pratioca.

Smjenski nadzornik vjetrenja dužan je napisati izvještaj o stanju ventilacije u jami i o poduzetim mjerama, a nadzornik sljedeće smjene svojim potpisom potvrditi da je upoznat sa istim.

Ispravnost vjetrenih puteva u jami jednom sedmično pregleda poslovođa vjetrenja, a nadzornici vjetrenja jednom dnevno. Pregledi se moraju evidentirati u posebnu knjigu vjetrenja.

Stanje ispravnosti vjetrenih objekata i uređaja, kao i izolacionih pregrada mora se kontrolisati najmanje jedanput dnevno, glavnog i pomoćnog ventilatora svake smjene, a vrši ga nadzorno osoblje službe vjetrenja.

Dozvoljene koncentracije metana u jamskim prostorijama

Svaku pojavu metana u jami nadzornik vjetrenja mora upisati u knjigu vjetrenja kao i mjere zaštite koje je preduzeo radi provjetranja jame. Ako je koncentracija metana u vazdušnoj struji, u

slobodnom profilu jamske prostorije veća od dozvoljene granice (u ulaznoj vazdušnoj struji samostalnog ventilacionog odjeljenja do 0,5%, na radilištima do 1,5%, u izlaznoj vazdušnoj struji samostalnog ventilacionog odjeljenja do 1,5%, glavnoj izlaznoj vazdušnoj struji iz jame do 1,0%, u povratnom vazduhu separatno provjetravanih radilišta do 1,5%) rad ljudi i opreme u toj prostoriji nije dozvoljen, osim rada ventilatora za separatno provjetranje radilišta.

Posebno uputstvo za nadzornika ventilacije

Upravnik jame dužan je izdati posebno naređenje ili uputstvo, u kome je dužan propisati obaveze i dužnosti, odnosno zadatke i djelokrug rada nadzornog osoblja za provjetranje, kao i način vršenja pregleda i kontrole. Upravnik jame dužan je odrediti mjesto u prostorijama sa protočnim provjetranjem na kojima će se pri redovnim radovima uzimati uzorci jamskog vazduha i mjerenje koncentracije metana radi davanja podataka za kompletan bilans metana.

MJERENJE I ISPITIVANJE JAMSKOG VAZDUHA

Kontrola i mjerenje parametara jamskog vazduha

Kontrola provjetranja, gasnog stanja i drugih parametara sigurnosti za provjetranje jame određeni su projektom.

Kontrola iz stava 1. ovog člana obuhvata stalno ili povremeno praćenje količina i raspodjelu vazduha u vjetrenoj mreži, gasno stanje, kvalitetvazduha, klimatske uslove rada, zapašenost, požarne pokazatelje, stanje prostorija i objekata u vjetrenoj mreži, rad uređaja seperatnog provjetranja, rad ventilacionog postrojenja jame i rad uređaja za automatsku kontrolu.

Parametri iz stava 2. ovog člana kontrolišu se na određenim mjernim mjestima, vjetrenim stanicama i mjernim mjestima za operativnu kontrolu.

Rokove za kontrolu i mjerenja gasno ventilacionih parametara u jami na određenim mjernim mjestima odredit će upravnik jame posebnim uputstvom.

Kvalitetvazduha cijele jame kontroliše se laboratorijski najmanje dva puta mjesečno i unosi u posebnu knjigu.

KONTROLA METANA

Kontrola i mjerenje metana u jamskom vazduhu

Kontrola metana u jami i na radilištima obavlja se prije početka rada i na kraju rada svake smjene, neposredno prije i poslije svakog zastoja u radu i prije promjene smjera kretanja vjetrene struje. Kontrolu metana vrše nadzorno tehnička lica, neposredno prije bušenja, punjenja mina, paljenja mina i poslije svakog miniranja od strane lica koja obavljaju ove radne operacije (kopač i palilac mina).

Indiciranje metana mora vršiti nadzornik vjetrenja i nadzornik smjene prilikom pregleda radilišta, a najmanje jedanput u toku smjene.

Uređaji i instrumenti za mjerenje metana u jamskom vazduhu

Kontrola metana u jami vrši se putem instrumenata za stacionarno praćenje koncentracije metana i pomoću ručnih prenosnih uređaja koji daju zvučni i svjetlosni signal kod prekoračenja

koncentracije. Pored toga u metanskim jamama se montiraju uređaji za automatsku kontrolu metana i isklopa električne energije kod prekoračenja koncentracije metana sa mogućnošću prenosa na daljinu do dežurnog u metanometrijskoj centrali. Pored redovnog dnevnog ispitivanja sadržaja gasova u jamskom vazduhu mora se vršiti laboratorijska hemijska analiza jamskog vazduha cijele jame dva puta mjesečno.

Svaka jama mora biti snabdjevena sa potrebnim brojem indikatora metana. Prilikom normalnog rada u jami moraju biti snabdjevena indikatorima metana lica koja obavljaju sljedeće poslove:

1. Upravnik pogona,
2. Inženjersko osoblje pogona rudarske struke,
3. Referent zaštite na radu,
4. Poslovođa službe rudarskih radova,
5. Smjenski nadzornik rudarskih radova,
6. Nadzornik rudarskih radova na otkopu,
7. Poslovođa službe vjetrenja i održavanja,
8. Smjenski nadzornik ventilacije,
9. Kopač samostalnih radilišta,
10. Lagumaši (Palioci mina),
11. Četa za spasavanje.

Uputstva za rukovanje instrumentima kojima se mjeri koncentracija metana

O načinu rukovanja posebnim indikatorima metana (održavanje, ispitivanje, izdavanje i čuvanje) rukovodilac službe vjetrenja i održavanja dužan je uraditi pismena uputstva i to za svaku vrstu indikatora. Rukovodilac službe ventilacije uz saglasnost sa upravnikom jame, određuje na kojim radilištima će se koristiti pojedina vrsta indikatora metana. Instrumente za indiciranje metana pogoni su dužni svaki mjesec slati u servis na pregled i nakon svake uočene nepravilnosti na istim.

Postupak kod poremećaja u sistemu provjetravanja jame

Kada se provjetravanje jama ili dijela jame poremeti, radnici se moraju udaljiti iz ugroženih prostorija. Ako se poremećaj u provjetravanju u metanskim jamama ne može otkloniti kao u prostorijama gdje nije uspostavljeno protočno provjetravanje, te u dijelovima jama gdje postoje oksidacioni procesi sa svojim gasnim produktima, mora se odmah izvršiti napuštanje ugroženih prostorija.

Postupak kod prekida proizvodnog rada u jami duže od 24 sata

Za vrijeme prekida rada u jami dužeg od osam sati upravnik pogona dužan je u svakoj smjeni odrediti nadzornu grupu (inspekcija) čiji je zadatak da pregledaju sva radilišta, glavne vjetrene i transportne puteve, kontrolisati sigurnost na radilištima u pogledu podgrađenosti, plinskog stanja, provjetravanja i odvodnjavanja jame.

U sastavu inspekcije moraju biti vjetreni, rudarski, mašinski i elektro nadzornik, a za potrebe odvodnjavanja i slučaja kvara na pumpnim stanicama i seperatnom provjetravanja u sastav inspekcije ulaze električar, bravar i pumpar.

Nakon izvršenog inspeksijskog pregleda članovi nadzorne grupe dužni su u knjizi vjetrenja i raportnim knjigama izvještaja napisati pismeni izvještaj o obilasku i nađenom stanju.

U slučaju da radnici odbijaju da siđu u jamu zbog obustave rada ili protesta ili sličnih uzroka na isti način upravnik je dužan formirati nadzornu grupu koja mora sići u jamu u inspekciju, radno mjesto za to vrijeme ne smiju napuštati rukovodilac izvoznog stroja i signalisti na navozištu i odvozištu izvoznog okna, dežurni pogona- rukovalac metanometrijske centrale i druga lica čiji je rad direktno vezan za sigurnost jame.

Ukoliko je prekid rada u jami trajao duže od 24 sata upravnik pogona je dužan odrediti nadzornu grupu (prospekcija) čiji je zadatak obići sva mjesta u jami neposredno pred početak normalnog rada.

U sastav nadzorne grupe ulazi po jedno lice iz vjetrove, rudarske, mašinske i elektro i to iz redova nadzorno tehničko osoblje (glavi nadzornik ili poslovođa službe) ili lice iz inženjerskog kadra. Prospekcijska grupa mora izvršiti obilazak jame ili dijela jame zajedno. Razdvajanje grupe i pojedinačno obilaženje jame je strogo zabranjeno.

Ukoliko jedna prospekcijska grupa, radi prostranosti jame, ne može obići neposredno prije početka rada smjene sva potrebna mjesta u jami, treba odrediti prospekciju u više grupa, koja će posebno obići određeni dio jame.

Nakon izvršenog prospekcijskog pregleda vođa nadzorne grupe grupe dužan je u raportnoj knjizi jame napisati pismeni izvještaj o obilasku i nađenom stanju.

Normalan rad smjene može se narediti samo na osnovu podnesenog izvještaja prospekcijske grupe, da je stanje u jami normalno u pogledu ventilacije, stanja opasnih gasova i da nema opasnosti po zaposlenike.

Promjene u sistemu provjetravanja jame

Promjene u sistemu provjetravanja, odnosno promjene u radu glavnog i pomoćnog ventilatora, kao i ventilatora za separatno provjetranje u jamama može narediti samo upravnik jame, uz predhodno odobrenje izvršnog direktora za tehničke poslove i saglasnost službe zaštite na radu.

Evidencija i kontrola provjetravanja jame

U pogonu moraju postojati knjige vjetrenja jame u koje se unose podaci o rezultatima mjerenja i ispitivanju vazduha, kao i podaci o temperaturi i plinskom stanju u jami.

Upravnik pogona i rukovodilac službe vjetrenja i održavanja dužni su svakodnevno pregledati knjige provjetravanja i ovjeriti pregled svojim potpisom, a izvršni direktor za tehničke poslove i glavni inženjer za ventilaciju jedanput mjesečno.

MJERE ZAŠTITE OD UGLJENE PRAŠINE

Sprečavanje stvaranja opasne ugljene prašine i sprečavanje eksplozije

Zaštita od metana i ugljene prašine sprovodi se tako da se onemogućiti stvaranje opasnih koncentracija koje mogu izazvati upalu ili eksploziju. U vezi s tim moraju se poduzimati i sprovoditi sljedeće mjere:

- Sve pristupne jamske prostorije moraju se provjetravati sa dovoljnom količinom zraka da koncentracija metana bude u dozvoljenim granicama,
- Brzina zračne struje kod silaznog vođenja mora biti preko 1,0 m/s,

- Na radilištima otvaranja i priprema mora se obavezno vršiti predvrtavanje,
- Svi elektro uređaji u prostorijama II stepena opasnosti od metana moraju biti u „Ex“ izvedbi,
- Na mjestima gdje dolazi do taloženja i skupljanja ugljene prašina, ista se mora na pogodan način uklanjati,
- Ispitivanje stanja zaprašenosti jamskih prostorija ugljenom prašinom na određenim mjestima mora se vršiti jednom sedmično,
- Na svim mjestima gdje dolazi do stvaranja ugljene prašine mora se vršiti obaranje iste prskanjem vodom i čišćenjem.

Otklanjanje opasnosti od opasne ugljene prašine vlaženjem jamskih prostorija

U jamama sa opasnom ugljenom prašinom treba da postoji vodovod, tako da se prostor u kome se razvija ili skuplja prašina uvijek može vlažiti vodom. Otvorene jamske prostorije u kojima se razvija ili skuplja ugljena prašina u opasnim količinama, moraju se vlažiti prskanjem tla, stropa, bokova i podgrade, tako da se spriječi lebdenje prašine u vazduhu i da se prašina učini neškodljivom. Jamske prostorije moraju se čistiti od ugljene prašine uklanjanjem prašine iz jame.

Vodne brane kojima se sprečava prenošenje eksplozije opasne ugljene prašine

Radi sprečavanja prenošenja eksplozije iz jednog odjeljenja jame u drugo, na ulazu i izlazu iz odjeljenja, a po potrebi i u ulaznim i izlaznim vjetrenim hodnicima, treba postaviti uređaje (prskalice) kojima se stalno vlaže te prostorije, vodene brane koje pri potresu usred eksplozije stvaraju slapove vode (vodene zavjese).

Na izlazu vazdušne struje iz otkopa treba raspršivačima vode stvarati vodenu zavjesu.

Evidencija o mjerama zaštite od opasne ugljene prašine

Sve podatke o preduzetim zaštitnim mjerama protiv eksplozije opasne ugljene prašine treba unositi u knjigu ventilacija jame.

Miniranje u jamama sa metanom ili opasnom ugljenom prašinom

Na radilištima gdje se pojavljuje metan ili razvija opasna ugljena prašina i u njihovoj bližoj okolini smiju se upotrebljavati samo metanski sigurnosni eksplozivi i metanski trenutni ili milisekundni električni detonatori.

Paljenje mina smije se vršiti samo električnim putem.

Zabranjena je upotreba aluminijskih kapisla i aluminijskih oštih električnih upaljača.

Zabranjeno je u jamu unositi i upotrebljavati druga eksplozivna sredstva i pribor za miniranje osim onih koje je nabavilo Društvo neposredno preko ovlaštenog proizvođača.

TRANSPORT U JAMI

Transportna sredstva u jami

Za transport u jami koristi se više vrsta transportnih sredstava za koja moraju postojati odobrenja za upotrebu izdata od nadležnog organa (upotrebna dozvola). Mogu se koristiti samo za onu vrstu transporta za koju su namijenjena određenom projektnom dokumentacijom za koju postoji odobrenje od nadležnog organa.

Vrste transportnih prostorija i vrsta transportnih sredstava u jami

Transport uglja i prevoz materijala u jami može se obavljati po horizontalnim, kosim i vertikalnim prostorijama. Prevoz horizontalnim prostorijama može biti ručni, mehanički, pneumatski i hidraulični. Prevoz kosim i vertikalnim prostorijama može biti mehanički, pneumatski, hidraulični i gravitacijski.

Prevoz materijala mehaničkim postrojenjima i uređajima u jami može se obavljati:

1. Lokomotivom,
2. Beskonačnim užetom,
3. Vitlom,
4. Gornjom i donjom šinom,
5. Trakastim transporterom,
6. Grabuljastim transporterom
7. Izvoznim postrojenjem.

Rukovaoci transportnih sredstava u jami

Transportnim sredstvima mogu rukovati samo radnici koji su stručno osposobljeni za rukovanje tom vrstom transportnog sredstva. Za rukovanje novom vrstom transportnog sredstva koje se prvi put uvodi, radnik koji će rukovati tim sredstvom mora biti upoznat putem seminara, odnosno kursa.

Tehnička uputstva za rukovanje i održavanje transportnih sredstava u jami

Za sva transportna sredstva u jami moraju se izdati pismena tehnička uputstva za rukovanje i održavanje. Uputstva iz prethodnog stava izdaje upravnik jame, a odobrava ih izvršni direktor za tehničke poslove, uz saglasnost sa službom zaštite na radu.

Sadržaj tehničkih uputstava za rukovanje i održavanje transportnih sredstava u jami

Tehnička uputstva iz prethodnog člana sadrže :

1. Dužnost radnika koji kontrolišu ispravnost transportnog sredstva,
2. Dužnost radnika koji održava transportno sredstvo,
3. Dužnost rukovaoca transportnog sredstva,
4. Vremenske rokove pregleda,
5. Dužnost radnika koji koriste transportno sredstvo,
6. Vrijeme redovnog prevoza (za transportna sredstva za prevoz ljudi),
7. Signale koji se koriste pri transportu,
8. Posebne mjere sigurnosti za transportna sredstva kojima se prevoze ljudi.

Vođenje evidencije o transportnim sredstvima u jami

Za svako transportno sredstvo mora se voditi evidencija i to :

1. Knjiga o redovnim pregledima,
2. Knjiga o prevozu radnika (za transportna sredstva namijenjena za prevoz radnika),
3. Knjiga primopredaje,
4. Knjiga ispitivanja i održavanje,
5. Izvod iz Tehničkih propisa za dotično transportno sredstvo,
6. Knjiga pregleda prostorija gdje je smješteno transportno sredstvo.

Tehnička dokumentacija za transportna sredstva u jami

Tehničke osobine transporterera za prevoz uglja, materijala i ljudi moraju biti usklađene sa namjenom prevoza i osobinama materijala koji se prevozi. Transporteri u svemu moraju odgovarati zahtjevima Pravilnika o tehničkim mjerama za prevoz transportnom trakom u rudarstvu. Transporteri se moraju postavljati u skladu sa odobrenim projektom.

Za svaki transporter mora da postoji sljedeća ažurna dokumentacija :

1. Atest izdat od odgovarajuće stručne ustanove,
2. Ocjena tehničke ispravnosti za puštanje u pogon od odgovarajuće stručne organizacije,
3. Odobrenje za upotrebu transporterera izdato od strane nadležnog rudarskog organa.

Za stacionarne transportere vodi se evidencija o izvršenim periodičnim pregledima.

Periodični pregledi transportnih puteva i transportnih sredstava u jami

Svi transportni putevi, postrojenja i uređaji za prevoz, signalizacija i zaštitni uređaji pregledaju se najmanje jedanput mjesečno, pri čemu se sačinjavaju izvještaji o stanju opreme i poduzetim mjerama pri pregledu.

Za svako transportno sredstvo i postrojenja za koja su propisani zahtjevi o periodičnim pregledima (dnevnom, sedmičnim, mjesečnim, polugodišnjim i godišnjim), o održavanju i ispitivanju moraju se ustrojiti i voditi evidencija.

PREVOZ LJUDI U JAMI

Prevoz ljudi u jami

Prevoz ljudi u jamama sa podzemnom eksploatacijom može se obavljati:

1. Lokomotivskom vučom po gornjoj i donjoj šini,
2. Trakastim transporterom,
3. Jamskim žičarama i
4. Beskonačnim užetom.

Jamske prostorije za prevoz ljudi

Horizontalne, vertikalne ili kose jamske prostorije u kojima se vrši prevoz ljudi moraju biti podgrađene drvenom, čeličnom ili betonskom podgradom, kako ne bi došlo do ispadanja komada iz stropa i boka prostorija.

Ulaz i izlaz iz jamskog sredstva za prevoz ljudi

Mjesta u kojima se ulazi u prevozno sredstvo ili izlazi iz prevoznog sredstva, kao i mjesta pogonske i povratne stanice, moraju biti posebno uređene i stalno osvijetljene.

Ispravnost sredstva za prevoz ljudi

Ljudi se smiju prevoziti samo ispravnim prevoznim sredstvima.

Red vožnje sredstava za prevoz ljudi

Za vrijeme redovnog prevoza ljudi, jamska prostorija mora biti potpuno slobodna i u njoj se istovremeno ne smije obavljati drugi prevoz, niti raditi drugi poslovi koji mogu ugroziti ljude.

Na svakoj stanici za ukrcavanje i iskrcavanje mora biti istaknut red vožnje ljudi i materijala, uputstvo za prevoz ljudi, oznaka stanice i mora biti postavljena signalizacija.

Tehničko uputstvo za rukovanje i održavanje transportnih sredstava kojim se vrši prevoz ljudi
Sve mjere zaštite na radu pri prevozu ljudi u jami za rukovanje, održavanje i korišćenje prevoznog sredstva određene su tehničkim uputstvom upravnika jame.

Uputstva iz prethodnog stava izdaje upravnik jame, a odobrava ih izvršni direktor za tehničke poslove, uz saglasnost sa Službom zaštite na radu.

ZAŠTITA OD POŽARA

Jamski požar

Jamskim požarom smatra se svaki požar nastao u:

- 1) podzemnim rudarskim prostorijama,
- 2) na površini, kada gasovi nastali kao produkt gorenja odlaze u podzemne prostorije, nošeni ulaznom vazdušnom strujom jame,
- 3) egzogeni požari, nastali usljed spoljnog izvora toplote i
- 4) endogeni požari, nastali kao posljedica sklonosti samozapaljenju mineralnih supstanci.

Kontrola mjesta potencijalnih opasnosti od nastanka jamskog požara

U jamu zbog prisustva metana i ugljene prašine, najstrožije je zabranjeno unošenje lako zapaljivih materija i pribora za pušenje i raznih uređaja koji mogu izazvati upalu metana ili prouzrokovati jamski požar.

Potrebno je vršiti stalnu kontrolu jame, odnosno mjesta potencijalnih opasnosti za nastanak jamskih požara.

Svi projekti otvaranja i eksploatacije moraju sadržavati i potrebne mjere zaštite od požara.

Prostorije za smještaj benzina i drugog lakozapaljivog materijala moraju biti udaljene od izvoznog okna najmanje 60 m.

Plan zaštite od požara u jami

Plan zaštite od skupnih opasnosti i udesa kao i zaštite od požara u jami, obavezno sadrži slijedeće:

1. Postupak u slučaju eksplozije metana i ugljene prašine i požara u jamskim objektima,
2. Posebne mjere zaštite,
3. Način sanacije požara.

Promjene u režimu ventilacije kod požara u jami

Promjene u režimu ventilacije može narediti samo upravnik jame ili lice određeno u Planu odbrane. Promjenu u režimu ventilacije odobrava izvršni direktor za tehničke poslove uz saglasnost službe zaštite na radu.

Pojava požara u jami koji nije predviđen Planom odbrane

Ako je došlo do pojave požara u jami na mjestu koje nije predviđeno planom odbrane i spasavanja ili planom zaštite od požara, i za koje nisu predviđene mjere zaštite, upravnik jame

odmah preduzima mjere za gašenje požara i donosi operativni plan za sanaciju požara. U operativnom planu treba posebno odrediti pod kojim uslovima se i dalje može nastaviti rad na proizvodnim radilištima u jami.

Pismeno odobrenje za varenje u jami

Varenje, lemljenje, rezanje materijala, brušenje i toplo vulkaniziranje u jami može se vršiti samo u prostorijama I stepena opasnosti od metana, uz pismenu saglasnost službe zaštite na radu i odobrenje izvršnog direktora za tehničke poslove.

Kod ovakvih poslova pismeno se određuje tačno vrijeme rada i kvalifikacija lica koje će izvoditi poslove, kao i lica za kontrolu tog mjesta u toku rada i nakon završenog posla, i to radnika rudarske struke sa položenim stručnim ispitom za nadzor nad rudarskim radovima.

Odobrenja za navedene poslove mogu se dati samo za svaki posao posebno i ona se moraju unijeti u knjigu rudarskog nadzora.

Kontrola ispravnosti protivpožarnih aparata

Kontrolu ispravnosti protivpožarnih aparata i mjesta postavljanja istih vrši svaki zaposlenik u djelokrugu svoga rada, nadzorno tehničko osoblje pogona i radnici službe zaštite na radu.

Hidrantska mreža

Jedna od alternativa za gašenje jamskih požara je i hidrantska mreža, položena od ulaza jame do svih otkopnih radilišta. Hidrantska mreža se koristi i za obaranje ugljene prašine u jami.

Pravilnik o zaštiti od požara

Polazeći od uslova i potreba, a u skladu sa propisima o zaštiti od požara Društvo je dužno sačiniti Pravilnik o zaštiti od požara na nivou društva i Plan zaštite od požara za sve organizacione jedinice Društva.

ZAŠTITA OD VODA

Zaštita od voda

Na radilištima i drugim prostorijama gdje se voda pojavljuje ista se ne smije zaustaviti niti zatvarati nego se mora posebnim kanalom ili cjevovodom odvesti do vodosabirnika.

Tehnička dokumentacija za odvodnjavanje jamskih prostorija

Odvodnjavanje vode iz jamskih prostorija vrši se na osnovu odobrenog projekta i tehničkih uputstava. Uputstva iz prethodnog stava izdaje upravnik jame, odobrava izvršni direktor za tehničke poslove, uz saglasnost Službe zaštite na radu.

Sadržaj tehničkih uputstava za rukovanje i održavanje pumpnih postrojenja u jami

Tehničko uputstvo za rukovanje i održavanje pumpnih postrojenja mora da sadrži :

- 1) Način uključivanja i isključivanja pumpnih postrojenja (pumpi),
- 2) Dužnost rukovaoca pumpi vezano za plan odbrane i spasavanja,
- 3) Dodatne mjere zaštite na radu.

Potencijalna opasnost od prodora vode u jamu

Za jame kojima prijete opasnost od provale vode iz vodonosnih naslaga, tektonskih poremećaja, starih radova, provale tekućeg pijeska i sl., upravnik jame dužan je predvidjeti te opasnosti u planu odbrane i spasavanja. Ako opasnosti iz prethodnog stava mogu da se prenesu i na druge jame, upravnici tih jama dužni su predvidjeti sve opasnosti i mjere zaštite u svojim planovima odbrane i spasavanja.

Upoznavanje o opasnosti od prodora vode u jamu

Upravnik jame, odnosno lice koje on odredi iz redova nadzornog osoblja, obavezno upoznaje radnike koji rade u dijelu jame neposredno ugrožene opasnošću, a posebno moraju biti upoznati sa karakterističnim znacima koji prethode pojavi opasnosti od provale vode (pojačano tečenje vode, povećani pritisak, pucanje u stubu i sl.).

Akumulacije vode na površini terena

Ukoliko usljed podzemne eksploatacije uglja dođe do akumulacije vode na površini iznad rudarskih radova obavezno se vrši odvodnjavanje odnosno zatrpavanje nastalih akumulacija.

Vodosabirnici

Vodosabirnici se moraju redovno čistiti i to tako da ne smije nikada više od 40% njihove zapremine biti zapunjeno.

Vodosabirnici moraju biti toliki da prime osmočasovni prиток vode.

Pumpne stanice i pregledi

Pumpe moraju biti tolikog kapaciteta da mogu savladati dvostruki normalni prиток vode.

Sve pumpne stanice moraju u svakoj smjeni imati rukovaoca sisaljki (pumpi), koji mora voditi tačnu evidenciju o radu pumpi.

Sve pumpne stanice i pumpe u toku dana dužni su pregledati zaduženi bravari, a svake smjene nadzornik mašinske službe.

Upravnik pogona dužan je organizovati svakodnevno vođenje evidencije o prитocima vode u jami, na osnovu koje se sačinjavaju mjesečni i godišnji izvještaji.

Rudarski radovi koji su ugroženi od provale vode

Ako u toku rudarskih radova dođe do pojave koja ukazuje na prisustvo vode u ugljenom sloju, podini ili krovini, a koje mogu nagovijestiti pojavu većeg priliva vode u jamsku prostoriju, radovi se moraju odmah obustaviti i o toj pojavi izvijestiti upravnik jame, koji će odrediti mjere u vezi daljeg rada i da se ispita porijeklo vode.

Plan odvodnjavanja

Svaka jama u kojoj se vrši odvodnjavanje vodosabirnicima i pumpnim postrojenjima mora da ima Plan odvodnjavanja sa ucrtanim vodosabirnicima i pumpnim postrojenjima, a koji se ažurira svakog mjeseca.

RAD SA EKSPLOZIVNIM SREDSTVIMA

Lica za rad sa eksplozivnim sredstvima

Poslove miniranja vrši lagumaš (palioc mina) kojeg postavlja upravnik pogona uz saglasnost službe zaštite na radu. Poslove lagumaša mogu obavljati radnici koji imaju:

- VSS rudarske struke i praktična iskustva u rukovanju eksplozivnim sredstvima
- VŠ i SSS rudarske struke, jednu godinu radnog staža i položen ispit za samostalno rukovanje eksplozivnim sredstvima u oblasti rudarstva i
- KV rudarske struke (kopač ili bušač), tri godine radnog staža na poslovima KV radnika i položen ispit za samostalno rukovanje eksplozivnim sredstvima u oblasti rudarstva.

Lica koja neozbiljno i neodgovorno shvataju svoj posao ili su skloni alkoholu, ne mogu biti palioci mina niti vršiti poslove miniranja.

Vrsta eksplozivnih sredstava

Za miniranje u jamama smiju se koristiti samo metanski sigurnosni eksplozivi i metanski trenutni ili milisekundni električni detonatori.

U jami se mogu koristiti samo eksplozivna sredstva koja je nabavilo Društvo preko ovlaštenog nabavljača.

Tehničko uputstvo za korištenje eksplozivnih sredstava

Upravnik jame dužan je izdati tehničko uputstvo za primanje, transportovanje, smještaj, čuvanje, izdavanje, upotrebu i uništavanje eksplozivnih sredstava. Uputstva iz prethodnog stava ovog člana odobrava izvršni direktor za tehničke poslove, uz saglasnost službe zaštite na radu.

Sadržaj tehničkog uputstva za korištenje eksplozivnih sredstava

Uputstvo iz prethodnog člana u dijelu koji obrađuje miniranje mora da sadrži :

- 1) Vrstu eksplozivnih sredstava koja se upotrebljavaju u dotičnoj jami ili dijelu jame,
- 2) Način miniranja,
- 3) Broj minskih bušotina,
- 4) Raspored i dubinu bušotina,
- 5) Raspored bušotina na pripremi, otkopu, uskopu, hodniku i niskopu,
- 6) Količinu eksploziva u svakoj minskoj bušotini,
- 7) Vrstu električnih mašina za paljenje mina,
- 8) Uslovi miniranja u vanrednim okolnostima,
- 9) Način obezbjeđenja pri miniranju,
- 10) Dopunske mjere zaštite,
- 11) Skice i crteži.

Vođenje evidencije o korištenju eksplozivnih sredstava

U pogonu se mora voditi precizna evidencija o radu sa eksplozivnim sredstvima i to kroz :

- 1) Minerske knjižice - dnevni minerski karton,
- 2) Knjige neeksploziviranih - zatajenih mina,
- 3) Zapisnik o uništavanju eksplozivnih sredstava,
- 4) Knjiga o radu sa eksplozivnim sredstvima,
- 5) Dnevni utrošak eksplozivnih sredstava po radilištima i smjenama.

Manjak ili višak eksplozivnih sredstava u magacinu, pomoćnom skladištu i priručnom spremištu, kao i manjak u tvorničkim pakovanjima mora se zapisničkim konstatovati i o tome odmah

obavijestiti upravnika jame, izvršni direktor za tehničke poslove, direktor društva i službu zaštite na radu, a oni su dužni odmah obavijestiti i policijsku stanicu.

Vođenje evidencije o uništavanju neispravnih eksplozivnih sredstava

Neispravna, odnosno neupotrebljiva eksplozivna sredstva koja nisu vraćena isporučiocu, moraju se komisijski uništiti prema uputstvima proizvođača.

Skladištenje lako zapaljivih, eksplozivnih i otrovnih materija

Lako zapaljive, eksplozivne, otrovne materije mogu se držati samo u posebnim posudama na sigurnim mjestima zatvorene ključem i pod nadzorom. Takve materije mogu se izdavati samo osobama koje su upoznate sa opasnostima od tih materija i nalaze se na spisku lica koja moraju izuzimati te materije. Na posudama, paketima mora biti označen njihov sadržaj kao i naziv materije. Kod pretakanja nagrizajućih kiselina i lužina moraju se upotrebljavati određene naprave, a nikako to vršiti usisavanjem ili isisavanjem zraka iz cijevi ustima.

Ostali poslovi koji se izvode u rudniku) Ako se u organizacionoj jedinici izvode radovi kao što su : popravke manjih okana, čišćenje bunkera, taložnika vode, pumpi, kao i deponovanje jamske građe, uglja i građevinskog materijala, te manji građevinski radovi (kanali, usjeci, brane i sl.) moraju se izvoditi samo na osnovu uputstava izdatih od tehničkog rukovodioca radne jedinice po prethodnoj saglasnosti službe zaštite na radu Društva i odobrenja izvršnog direktora za tehničke poslove.

Uputstva za razne poslove koji se izvode u rudniku) Uputstva iz prethodnog člana moraju da sadrže :

1. Način izvođenja radova,
2. Raspored i dužnost lica koja izvode radove,
3. Alat, materijal i potrebna sredstva,
4. Način vršenja kontrole od strane nadzorno - tehničkog osoblja,
5. Opšte i posebne mjere zaštite koje se moraju provoditi pri izvođenju radova,
6. Skice i crteže i sl.

Raporti

Radi upoznavanja sa stanjem u jami, problemima i operativnom problematikom, prije početka i nakon završetka svake smjene održavaju se raporti, kojima je dužno prisustovati svo odgovorno nadzorno tehničko osoblje dotične smjene, a raportima na početku prve i druge smjene, kao i na kraju prve i treće smjene i druga odgovorna lica u pogonu.

Lica koja prisustvuju raportu

Raportu iz predhodnog člana dužni su prisustovati:

- upravnika pogona,
- rukovodilac službe rudarskih radova,

- rukovodilac službe vjetrenja i održavanja,
- rukovodilac elektro službe ,
- rukovodilac mašinske službe,
- inženjeri nadležni za proizvodnju, vjetrenje, elektro i mašinske poslove,
- poslovođe rudarskih radova, vjetrenja i održavanja, mašinske službe i elektro službe,
- glavni nadzornici službi: rudarske, vjetrenja i održavanja, elektro i mašinske,
- smjenski nadzornik rudarskih radova vjetrenja i održavanja mašinske službe elektro službe i dr. osoblje koje zahtijeva upravnik pogona

Mjere zaštite od gorskih udara

O pojavama gorskih udara mora se voditi tačna evidencija o vremenu, mjestu i posljedicama svakog gorskog udara i pratećih pojava, a prema posebnom obrascu.

Na svim radilištima otvaranja i pripreme mora se izvoditi testirno bušenje u cilju otkrivanja i lociranja zona visokih pritisaka, odnosno ugroženosti sloja od gorskih udara, te poduzimanja odgovarajućih mjera zaštite. Ukoliko se testirnim bušenjem utvrdi i locira zona maksimalnih pritisak, odnosno ugroženosti ugljenog sloja od gorskih udara potrebno je izvršiti rasteretno miniranje.

Evidencija testirnog bušenja i rasteretnog miniranja treba se voditi u posebnim knjigama.

SLUŽBA SPASAVANJA, VATROGASNA SLUŽBA I SLUŽBA PRVE POMOĆI

Organizovanje službe spasavanja, vatrogasne službe i službe prve pomoći

Društvo je dužno organizovati službu spasavanja i snadbijevati je potrebnim materijalom, te je dužno organizovati vatrogasnu službu i službu prve pomoći ili zaključiti ugovor sa odgovarajućom službom u mjestu Društva.

Način organizovanja i funkcionisanja službe spasavanja, vatrogasne službe i službe prve pomoći regulisan je važećim Pravilnikom o organizovanju i funkcionisanju službe spasavanja, službe zaštite od požara i službe prve pomoći Društva.

SREDSTVA I OPREMA ZA LIČNU ZAŠTITU NA RADU

Obezbjedenje ličnih zaštitnih sredstava

Društvo je dužno svim zaposlenicima obezbijediti, prema specifičnim uslovima rada, lična zaštitna sredstva i opremu koja mora biti tako izrađena da sprječava opasna i štetna dejstva kojima je organizam ili dio tijela izložen.

Pored ličnih zaštitnih sredstava radnicima obezbjeđenja i radnicima na željezničkom saobraćaju dodjeljuje se službena uniforma, a na način propisan Zakonom ili drugim aktima.

Pod ličnim zaštitnim sredstvima se podrazumijevaju ona sredstva koja radnik treba i mora da koristi u radno vrijeme, dok se pod ličnom opremom podrazumijeva oprema koju radnik koristi u datim prilikama i okolnostima.

Uslovi kod nabavke ličnih zaštitnih sredstava i opreme

Prilikom nabavke sredstava lične zaštite, zaštitne opreme i uniformi od proizvođača, mora se voditi računa da oprema bude standardizovana, tj. proizvođači moraju imati atest ovlaštene

stručne ustanove, ako za takvu opremu ili sredstva nije propisan odgovarajući standard. Za nabavku zaštitnih sredstava i opreme saglasnost daje služba zaštite na radu.

Nabavka sredstava iz inostranstva

Kod nabavke sredstava i opreme iz inostranstva mora se također pribaviti ocjena nadležne ustanove o tome da li ista odgovara zahtjevima odgovarajućeg našeg standarda. Obezbjedenje atesta za sredstva ili opremu za ličnu zaštitu, treba pribaviti od uvoznika.

Korištenje zaštitnih sredstava

Svaki zaposlenik kome je lično zaštitno sredstvo ili zaštitna oprema data na upotrebu, dužan je istu upotrebljavati, čuvati i održavati u svim fazama rada za koje je sredstvo ili oprema namijenjena.

Zabranjeno je korištenje sredstava van rada u privatne svrhe. Po završetku rada lična zaštitna sredstva i oprema se mora ostavljati na za to određeno mjesto ili u garderobi.

Dotrajala i oštećena zaštitna sredstva

Svaki radnik je dužan upozoriti svog neposrednog rukovodioca ako mu je lično zaštitno sredstvo ili oprema oštećena, dotrajala ili neispravna. Ako je zaštitno sredstvo ili oprema oštećena prije predviđenog roka, zbog specifičnosti radnih uslova, u takvim slučajevima sredstva ili oprema zamijenit će se novom s tim da se to prethodno zapisnički konstatuje. Odgovorna lica u Društvu su duža da proučavaju i analiziraju kvalitet i funkcionalnost lične zaštitne opreme i sredstava. Radnik koji je uništio lično zaštitno sredstvo ili opremu namjerno ili krajnjom nepažnjom, dužan je nadoknaditi pričinjenu štetu, a izdaje mu se ispravno zaštitno sredstvo ili oprema. Naknada za pričinjenu štetu utvrđuje se na taj način što se od radnika naplaćuje neotpisana vrijednost ličnog zaštitnog sredstva prema utvrđenim rokovima, normativima i važećim cijenama.

Prelazak na druge poslove i zaštitna sredstva

Prilikom rasporeda na druge poslove, zradnik nosi sa sobom lična zaštitna sredstva i opremu, kojima je zadužen. U slučaju da na drugim mjestima postoji potreba za ličnim zaštitnim sredstvima i opremom koju radnik nema, ista mu se obezbjeđuje, a ona sredstva i opremu koja mu ne trebaju, dužan je vratiti.

Evidencija o izdatim zaštitnim sredstvima

Pogon ili radna jedinica je dužan voditi evidenciju o izdatim zaštitnim sredstvima i opremom, zaduženju i rokovima. Izdavanje ličnih zaštitnih sredstava i opreme se vrši putem ili preko knjižice i knjige registratora.

Rok upotrebe zaštitnih sredstava

Za svaki posao i radni zadatak u Društvu regulisano je koja zaštitna sredstva i kakvog kvaliteta pripadaju kao i rokovi trajanja Pravilnikom o sredstvima lične zaštite i ličnoj opremi za pojedine vrste poslova.

Rok trajanja ličnih zaštitnih sredstava se produžuju onoliko koliko je radnik bio odsutan sa posla iz bilo kojeg razloga.

Lice koje napušta Društvo dužno je se razdužiti sa ličnim zaštitnim sredstvima i opremom.

Zaštitna sredstva za lica koja nisu uposlenici društva

Lica koja se nalaze na praksi u Društvu, stručne ekskurzije i sl. imaju pravo na sva lična zaštitna sredstva i opremu koja im je za vrijeme obavljanja prakse potrebna i nužna kao i za ostale radnike.

Prava radnika ako mu nisu obezbijeđena zaštitna sredstva

Radnik ima pravo da odbije da radi na poslovima gdje mu prijete neposredna opasnost od povređivanja, ako mu nisu obezbijeđena propisna lična zaštitna sredstva i zaštitna oprema. Kontrolu korištenja kao i ispravnost zaštitnih sredstava i opreme kod zaposlenih vrši neposredni rukovodilac i Služba zaštite na radu.

Lična zaštitna sredstva, zaštitna oprema i sredstva za zaštitu zdravlja radnika

- (1) Sredstva lične zaštite na radu i lične zaštitne opreme su predmeti, uređaji, odjeća, obuća i oprema koju radnici nose na sebi ili upotrebljavaju pri radu da bi se zaštitili od opasnosti i štetnih uticaja na radnom mjestu.
- (2) Sredstva zaštite koja radnici ne moraju stalno da koriste nego ih koriste samo u neophodnim prilikama i okolnostima, nazivaju se ličnom zaštitnom opremom (zaštitne maske, naočale, respiratori, antifoni i sl.).

Obaveza zaduženja

Svi radnici Društva zadužuju na određeni period korištenja lična zaštitna sredstva, zaštitnu opremu i sredstva za zaštitu zdravlja, besplatno na korištenje, a prema specifičnostima radnog mjesta i uslovima rada, koja su dužni upotrebljavati u svrhu za koju su namijenjena.

Korištenje i čuvanje

- (1) Svaki radnik, po dolasku na rad, obavezan je prije početka rada uzeti na korištenje sredstva i opremu prema njihovoj namjeni, a ovisno o uslovima rada i vrsti poslova koje će obavljati.
- (2) Svaki radnik obavezan je lična zaštitna sredstva i zaštitnu opremu čuvati i održavati na način predviđen uputstvom proizvođača.

Obaveza korištenja

- (1) U slučaju da radnik na radnom mjestu ne upotrebljava lična zaštitna sredstva i zaštitnu opremu predviđenu Pravilnikom, a ovisno o vrsti opasnosti i izvoru štetnosti, neposredni rukovodilac, poslovođa i rukovodilac službe, referent ili inspektor zaštite na radu ili drugo ovlašteno lice (prema Pravilniku o zaštiti na radu Društva) mora radnika upozoriti na obaveznu upotrebu sredstva i opreme.
- (2) Ako radnik i pored upozorenja ne počne koristiti sredstva i opremu, neposredni rukovodilac, poslovođa i rukovodilac službe, referent ili inspektor ili drugo ovlašteno lice obavezan je radnika udaljiti sa radnog mjesta.

- (3) Radnik ima pravo da odbije da radi na radnom mjestu gdje mu prijete neposredna opasnost od povređivanja i ugrožavanja zdravlja ako mu nisu stavljena na raspolaganje propisana lična zaštitna sredstva i zaštitna oprema.

LIČNA ZAŠTITNA SREDSTVA I ZAŠTITNA OPREMA

Spisak ličnih zaštitnih sredstava i zaštitne opreme

Lična zaštitna sredstva i zaštitna oprema koju koriste radnici Društva su:

1. SREDSTVA I OPREMA ZA ZAŠTITU GLAVE
 - Rudarski šljem
 - Zaštitna kapa
2. SREDSTVA I OPREMA ZA ZAŠTITU OČIJU I LICA
 - Zaštitne naočale
 - Štitnici za oči i lice
3. SREDSTVA I OPREMA ZA ZAŠTITU SLUHA
 - Ušni štitnici (antifoni)
 - Ušni čepići
4. SREDSTVA I OPREMA ZA ZAŠTITU ORGANA ZA DISANJE
 - Respiratori
 - Filtraciona polumaska BAS EN 405+A1:2010
 - Zaštitne maske sa cijelom obrazinom BAS EN 136:2002
5. SREDSTVA ZA ZAŠTITU RUKU
 - Zaštitne rukavice
 - Toaletni sapun
 - Pastazapranjerukuodmasnoća, uljaidrugihnečistoća
6. SREDSTVA ZA ZAŠTITU NOGU – ZAŠTITNA OBUĆA
 - Gumene čizme
 - Zaštitne cipele
7. SREDSTVA ZA ZAŠTITU TIJELA – ZAŠTITNA ODJEĆA
 - Radni mantil
 - Radno odijelo
 - Zaštitna gumena pregača (kecelja)
 - Kožna pregača (kecelja) – varilačka
 - Opasač kožni
 - Reflektirajući prsluk
 - Kišna kabanica
 - Zaštitni prsluk (grudnjak) – zimski
 - Zaštitna jakna – zimska
 - Peškir, majica, gaće (duge, kratke) i čarape
8. SLUŽBENA I RADNA ODJEĆA, RADNE UNIFORME

- Radna uniforma za čuvara zaštitara (zimski i ljetni)
9. SREDSTVA I OPREMA ZA ZAŠTITU OD PADA S VISINE
- Zaštitni opasač sa sigurnosnim prihvatnim konopcem – podešavajući tip “B”
 - Penjalice za drvene stubove
 - Penjalice za betonske stubove
10. SREDSTVA ZA ZAŠTITU OD UDARA ELEKTRIČNE STRUJE (ELEKTROIZOLACIONA ZAŠTITNA OPREMA)
- Gumene rukavice elektroizolacione
 - Gumene čizme elektroizolacione
 - Komplet za uzemljenje i kratkospajanje (10-35 kV) za nadzemne vodove
 - Komplet za uzemljenje i kratko spajanje do 1 kV za unutrašnja postrojenja
 - Komplet za uzemljenje i kratko spajanje za samonosivikablovski snop (SKS)
 - Komplet za uzemljenje i kratkospajanje za nadzemnu mrežu sagolim vodičima
 - Indikatori napona
 - Izolaciona kliješta za VN osigurače
 - Zaštitna izolaciona ploča
 - Zaštitna izolaciona prostirka
11. SREDSTVA I OPREMA ZA PRUŽANJE PRVE POMOĆI
- Sanitetski ormarić za prvu pomoć
 - Sanitetska torbica za prvu pomoć – terenska
 - Rezervno punjenje za ormarić za prvu pomoć
 - Rezervno punjenje za torbicu za prvu pomoć
 - Dodatni materijal za prvu pomoć
 -

Usklađenost sa standardima

Lična zaštitna sredstva i zaštitna oprema moraju ispunjavati i tehničke uslove propisane važećim standardima definisane kroz IST 103/2012 od 06.11.2012. godine kojim se standardiziraju lična zaštitna sredstva i skupna zaštitna oprema koja se koristi u Koncernu Elektroprivreda BiH

PROSTORI ZA ODRŽAVANJE LIČNE HIGIJENE

Kupatila

- (1) Svim radnicima Društva, posebno radnicima koji su na radnim mjestima izloženi znatnom uticaju prašine i prljavštine, prekomjernom znojenju i slično, omogućuje se upotreba kupatila sa toplom vodom.
- (2) Ostalim radnicima obezbjeđuje se prostor za pranje ruku i umivanje, a po mogućnosti i upotreba tople vode.

NORMATIVNO REGULISANJE MATERIJALNE ZAŠTITE NA RADU, ZAŠTITE OD POŽARA I ZAŠTITE ČOVJEKOVE RADNE I ŽIVOTNE OKOLINE

Normativno regulisanje materije iz zaštite na radu

Normativno regulisanje materije iz zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline obuhvata :

1. Izradu i primjenu akata iz oblasti zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline,
2. Izradu godišnjih planova i programa iz zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove, radne i životne okoline,
3. Učešće u izradi programa obrazovanja iz materija zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline, te programa stručnog obrazovanja i usavršavanja,
4. Izradu prijedloga odluka iz područja zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline za nadležne organe Društva,

USMJERAVANJE I UNAPREĐIVANJE ZAŠTITE NA RADU, ZAŠTITE OD POŽARA I ZAŠTITA ČOVJEKOVE RADNE I ŽIVOTNE OKOLINE

Usmjeravanje i unapređivanje oblasti iz zaštite na radu

Usmjeravanje i unapređivanje iz zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline obuhvata :

1. Obavještava odgovorna lica u Društvu i organizacionim jedinicama Društva o utvrđenim nedostacima, a čije je otklanjanje u njihovoj nadležnosti,
2. Davanje prijedloga za pokretanje postupka radi utvrđivanja povrede radne obaveze iz navedene oblasti,
3. Praćenje i proučavanje ispravnosti postojećih zaštitnih naprava, sredstava i opreme za ličnu zaštitu, te izrada prijedloga u smislu njihovog usavršavanja i funkcionalnosti,
4. Razmatranje prijedloga i mišljenja zaposlenika u vezi sa usklađivanjem zaštite na radu, zaštite od požara, zaštite čovjekove okoline na njihovim poslovima i radnim zadacima,
5. Predlaganje optimalnih oblika zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite životne i radne okoline kod novih i kod primjene postojećih,
6. Praćenje propisa s područja navedenih oblasti, dostignuća nauke i tehnike, te obavještavanje odgovarajućih tehničkih, stručnih službi, odnosno odgovornih lica u dijelovima Društva o promjenama propisa,
7. Davanje stručnog mišljenja da li su u glavnom i dopunskom rudarskom projektu kao i ostaloj projektnoj dokumentaciji i na osnovu koje se izvode radovi, zastupljeni propisi i tehnički normativi iz navedenih oblasti,
8. Planiranje i organiziranje propagandne akcije u cilju stvaranja pozitivnih navika zaposlenika prema navedenim oblastima,
9. Saradnja sa naučnim ustanovama i organizacijama u vezi sa unapređivanjem zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne sredine i životne okoline.

NADZOR NA SPROVOĐENJU ZAŠTITE NA RADU, ZAŠTITE OD POŽARA I ZAŠTITU ČOVJEKOVE RADNE I ŽIVOTNE OKOLINE

Kontrola na provođenju zaštite na radu

Nadzor i kontrola na provođenju zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline obuhvata :

1. Da li se rudarski i drugi radovi izvode u skladu sa propisima, tehničkim uputstvima, odobrenom projektnom dokumentacijom i godišnjim planom rada,
2. Da li radnici posjeduju i pravilno koriste lična zaštitna sredstva,
3. Plinsko stanje i provjerava da li se redovno vrši kontrola drugih parametara radne sredine prema odgovarajućim propisima i standardima,
4. Da li se transport, uskladištenje i rukovanje sa eksplozivnim sredstvima i tečnim gorivima vrši na propisan način,
5. Da li radnici ispunjavaju uslove propisane za obavljanje tih poslova i radnih zadataka,
6. Da li za objekte, postrojenja, uređaje i instalacije postoje pribavljena odgovarajuća odobrenja i atesti i da li se redovno vrše propisani pregledi i ispitivanja,
7. Snabdjevenost stanica za spasavanje sa propisanom opremom, priborom i rezervnim dijelovima,
8. Da li se prijevoz ljudi i materijala vrši u skladu sa propisima i uputstvima, i
9. Da li se vrši nadzor nad provođenjem normativa i mjera zaštite na radu kod drugih izvođača radova angažovanih u Privrednom društvu,
10. Primjenu propisa iz navedene oblasti, kod nabavke novih strojeva, postrojenja i opreme, na strojevima, uređajima i alatima, kao i uređaje radnih prostorija te primjeni ličnih zaštitnih sredstava,
11. Primjenu Pravilnika o zaštiti na radu, zaštiti od požara i ostalih normativnih akata koji regulišu zaštitu na radu, zaštitu od požara i zaštitu čovjekove radne sredine i okoline,
12. Kontrolu da li su na određenim mjestima postavljeni znakovi upozorenja, uputstava iz navedenih oblasti, odgovarajući ispravni alat i pribor,
13. Kontrolu nabavke, korištenja i održavanje sredstava lične zaštite na radu i propisanih standarda,
14. Kontrolu primjene propisa o zaštiti na radu, zaštiti od požara i zaštiti čovjekove radne i životne okoline, kod investicionog građenja i održavanja objekata, nabavku domaće i uvozne opreme.

POSEBNI POSLOVI I RADNI ZADACI

Posebni poslovi i radni zadaci službe zaštite na radu

Posebni poslovi i radni zadaci službe zaštite na radu obuhvataju :

1. Davanje pismene saglasnosti na tehnička uputstva da se radovi na opravci i održavanju mogu izvoditi pod posebnim uslovima i specifičnim mjerama zaštite na radu, zaštite od požara, kao i rad sa opasnim materijama, te posebni radovi na visini i radni zadaci sa posebnim opasnostima za koje se traži stalno prisustvo nadzornih lica,
2. Saglasnost na lokaciju priručnih spremišta eksplozivnih sredstava u vidu niša ili sanduka,
3. Saglasnost na tehnička uputstva za izvođenje radova na otkopnim i pripremnim radilištima, uputstva za primanje, transportovanje, smještanje, čuvanje, izdavanje, upotrebu i uništavanje eksplozivnih sredstava, zatim na uputstva za rad glavnih ventilatora,

4. Saglasnost na Planove odbrane i akcije spasavanja od iznenadnih opasnosti u jamama, kao i na planove zaštite od požara, i
5. Saglasnost za posebno (separatno) provjetravanje jamskih prostorija u slučajevima kada njihova dužina prelazi propisanu,
6. Prosljeđuje Federalnoj upravi za inspekcijske poslove izvještaj o otklanjanju nedostataka konstatovanih rješenjem Federalnih rudarskih inspektora i drugih inspekcijskih organa,
7. Učestvuju u obuci i provjeri znanja u privrednom društvu kod radnika iz oblasti zaštite na radu,
8. Izrada izvještaja iz navedene oblasti i stručnih prijedloga koje nalažu zakoni i ostali normativni akti iz navedene oblasti,
9. Vođenje evidencije o težim i smrtnim ozljedama na radu i čuvanje prijave o navedenim nesrećama na radu, kolektivnim nesrećama kao i tehničku dokumentaciju, odobrenja i upotrebne dozvole za rad,
10. Izrada analiza o ozljedama i utvrđuju izvor, uzrok, vrstu i način povređivanja zaposlenika, kao i ostale podatke o danima, starosnoj dobi, stažu ozlijeđenih zaposlenika i dr.,
11. Učestvuje u izradi žalbenog postupka protiv rješenja organa inspekcije, ukoliko naložene mjere nisu osnovane i iziskuju velika finansijska ulaganja, a nema potencijalnih opasnosti za ugrožavanje zaposlenika i zagađenje radne i životne okoline,
12. Učestvuje u utvrđivanju uzroka ozljede i havarija na radu,
13. Učestvuje sa drugim odgovornim licima tstručnim licima u postupku za pribavljanje dozvole za puštanje u rad rudarskih objekata, postrojenja, uređaja i instalacija,
14. Učestvuje u vršenju periodičnih pregleda i ispitivanja oruđa za rad, i uređaja i ispitivanju fizičkih, hemijskih i bioloških uticaja i izdaje odgovarajuće isprave u rudarstvu koja su propisana Zakonom o rudarstvu i Zakonom o zaštiti na radu.

SARADNJA SA DRUGIM SEKTORIMA, SLUŽBAMA I POJEDINCIMA U ORGANIZACIONIM DIJELOVIMA DRUŠTVA

Saradnja službe zaštite na radu s drugim organizacionim jedinicama i pojedincima

Pri obavljanju poslova, služba zaštite na radu saraduju s drugim službama i pojedincima i to :

1. Svi radnici, a naročito oni na rukovodećim radnim mjestima, dužni su da se stalno savjetuju sa službom zaštite na radu po svim pitanjima koja su od interesa za stvaranje sigurnih uslova na radu i radi predlaganja mjera za njihovo poboljšanje.
2. Sa RJ Zavod radi osiguranja da zaštita na radu, zaštita od požara i zaštita čovjekove radne i životne okoline, kod izrade projekata i nadzora gradnje objekata, bude zastupljena u skladu sa važećim propisima iz dotične oblasti,
3. Sa vatrogasnom jedinicom radi koordinacije u provođenju preventivnih mjera i postupaka u vezi zaštite od požara,
4. Služba zaštite na radu saraduje sa službom kadrovskih i opštih poslova i drugim ustanovama vezanim za obučavanje kadrova u rudarstvu i to:

- Kod izrade posebnih programa za stjecanje znanja radnika iz oblasti zaštite na radu, i
- Kod organizovanja dodatnog posebnog sticanja znanja iz oblasti zaštite na radu putem seminara i predavanja, filmova, biltena, članaka, razglasnih uređaja itd.
- 5. Sa zdravstvenim ustanovama, služba zaštite na radu saraduje kod sistematskih i ostalih pregleda radnika, kontroli higijenskih uslova rada, pri vršenju analiza povreda na poslu i oštećenja zdravlja i pri organizovanju kontrolnih ispita iz prve pomoći i zaštiti od povreda.
- 6. Sa direktorom i drugim odgovornim rukovodiocima Društva i organizacionih dijelova u cilju upoznavanja o utvrđenim nedostacima iz navedenih oblasti, kao i predlaganju mjera u smislu otklanjanja nedostataka i u samom unapređenju zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline,
- 7. Sa organizacionim dijelovima Društva radi obavljanja pregleda strojeva, mašina, uređaja i alata sa aspekta zastupljenih mjera iz navedenih oblasti,
- 8. Sa komercijalnom službom u cilju obezbjeđenja propisane dokumentacije iz navedenih oblasti tj. da uz nabavljena sredstva, opremu obezbijedi propisane isprave i deklaracije.

OVLASŤENJE SLUŤBE ZAŠTITE NA RADU

DuŤnosti i ovlaštenja službe zaštite na radu

SluŤba zaštite na radu sa svojim predstavnicima u organizacionim dijelovima Društva je duŤna :

1. Da vrši preglede izvođenja svih radnih poslova i zadataka na radilištima, strojevima, postrojenjima, uređajima u Društvu i organizacionim dijelovima Društva u svako doba dana i noći,
2. Da vrši preglede tehničke i druge dokumentacije u cilju utvrđivanja elemenata za ocjenu izvora povreda zaposlenika na radu i udesa na oruđima za rad na postrojenjima,
3. Da preko komercijalne službe nabavlja uzorke ličnih zaštitnih sredstava i opreme, kako bi mogli na vrijeme odabrati lična zaštitna sredstva, koja odgovaraju kvalitetu i funkcionalnosti za određene poslove i radne zadatke,
4. Da uzima pismene izjave od lica koja mogu dati tačne podatke za utvrđivanje okolnosti pod kojima je došlo do povrede zaposlenika, odnosno udesa na oruđima za rad i uređajima,
5. Da obustavi rad stroja, postrojenja, uređaja, radilišta, ako ustanovi tehničku neispravnost do te mjere da prijete neposredna opasnost po život i zdravlje zaposlenika koji rukuju oruđima za rad, i na takvim radilištima koja ugroŤavaju sigurnost na radu zaposlenika, u neposrednoj okolini ili dijela jame ili pogona,
6. Da udalji zaposlenika sa radnih zadataka koji se i pored opomene i upozorenja ne pridržavaju propisanih mjera i normativa, a naročito ako takav rad ugroŤava zaposleniku sigurnost, kao i sigurnost drugih zaposlenika,
7. Da daje prijedloge za pokretanje postupka protiv lica za utvrđivanje povreda zbog kršenja mjera zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline.

OBUČAVANJE IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU

OBUČAVANJE IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU I ZAŠTITE ČOVJEKOVE RADNE I ŽIVOTNE OKOLINE

Obučavanje i obrazovanje radnika iz oblasti zaštite na radu

Svaki radnik koji zasnuje radni odnos u Društvu mora se prije raspoređivanja na poslove, odnosno radne zadatke upoznati s poslom koji će obavljati, propisima i mjerama zaštite na radu i mjerama zaštite od požara, sa opasnostima koje mogu nastati u poslu kao i sa organizovanjem i provođenjem zaštite na radu, ličnim zaštitnim sredstvima i opremom koju moraju koristiti.

Društvo je dužno voditi posebnu evidenciju o obuci novoprimitljenih radnika i bez izvršene obuke radnik se ne smije rasporediti na posao.

Radnici koji se ponovo zapošljavaju na iste poslove ili su radili u drugom rudarskom preduzeću ili pogonu na sličnim poslovima, moraju se također upoznati sa poslom i opasnostima prema programu koji može biti skraćen, a obavezno se upoznaju sa uslovima rada i tehnološkim procesom.

Obavezna upotpunjavanja i usavršavanja znanja iz oblasti zaštite na radu odnose se na sve radnike Društva bez obzira na njihovu stručnu spremu, radno iskustvo i funkciju koju vrše, a osobito na radnike na rukovodećim poslovima, radnike koji rade na poslovima sa posebnim uslovima rada.

Obučavanje novoprimitljenih radnika iz oblasti zaštite na radu

Radnik koji se prvi put raspoređuje na rudarske poslove mora se najmanje 15 dana u smjeni u kojoj je raspoređen uvoditi u posao pod neposrednim nadzorom instruktora kojeg odredi ovlašteno odgovorno lice u Društvu i u tom periodu zaposlenik ne može biti raspoređen na stalne poslove samostalno.

Radnik koji se određuje na druge poslove i zadatke mora se prije otpočinjanja rada upoznati sa radom, propisima, mjerama zaštite i opasnostima koje mogu nastati na tim poslovima i zadacima. Radnik je dužan u toku rada stalno upotpunjavati i usavršavati svoja znanja iz oblasti zaštite na radu.

Obuka za radno mjesto, odnosno radnika kao rukovaoca transportera, vitlova, pumpnih postrojenja, rukovaoca gornje šine i slično, obavlja se po urađenom planu i programu kojeg izrađuje upravnik pogona/rukovodilac radne jedinice uz saglasnost službe zaštite na radu i odobrenje izvršnog direktora za tehničke poslove, a nakon obavljenog polaganja izdaju se uvjerenja i zavodi se u matičnu knjigu evidencije pa tek onda raspoređuje na poslove rukovaoca uređaja i postrojenja u jami i vani.

Teme obučavanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Za vrijeme obučavanja radnika iz oblasti zaštite na radu, zaštite od požara, zaštite čovjekove radne i životne okoline, odgovorna lica organizacione jedinice Društva u kojem je radnik raspoređen na posao dužni su da zaposlenika obuče, naročito sa :

1. Tehnološkim postupkom, odnosno procesom rada u Društvu, odnosno pogonima i radnim jedinicama Društva, a posebno na radnim zadacima i poslovima rada, odnosno na poslovima na kojima zaposlenik treba da radi,

2. Opasnostima i štetnostima koje ugrožavaju bezbjednost na radu bilo korištenjem opasnih oruđa, bilo upotrebom ili dolaskom u dodir sa određenim materijama, kao i sa opasnostima i štetnostima koje postoje ili se pojavljuju u tehnološkom procesu rada na bilo koji drugi način,
3. Opštim i posebnim mjerama zaštite iz navedenih oblasti i sa razlozima zbog kojih se te mjere predviđaju i provode,
4. Upotrebom odgovarajućih sredstava lične zaštite, kao i sa pravilnim korištenjem oruđa za rad,
5. Pravima i obavezama na provođenju propisa i mjera zaštite na radu iz navedenih oblasti i obavezama koji proističu iz ovog Pravilnika i ostalih normativnih akata, kao i posljedica zbog njihovog kršenja,
6. Sadržinom i značenjem ovog Pravilnika, prava i obaveze koje iz ovog Pravilnika proističu, kao i mjerama i odgovornostima za njegovo kršenje,
7. Organizacijom zaštite na radu i njenim funkcionisanjem, a posebno sa organizacijom i funkcionisanjem poslova zaštite na radu Društva i službi zaštite na radu u pogonima i radnimjedinicama Društva,
8. Sa ostalim bitnim elementima od uticaja za uspješno provođenje mjera zaštite na radu iz dotične oblasti.
9. Organizacijom službe zaštite na radu,
10. Korištenjem protupožarnih aparata.

NAČIN OBUČAVANJA RADNIKA IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU, ZAŠTITE OD POŽARA I ZAŠTITE ČOVJEKOVE ŽIVOTNE OKOLINE

Način organizovanja obučavanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Obučavanje radnika iz materije zaštite na radu iz navedenih oblasti mora da bude tako organizovana i programirana da odgovara za svaku kategoriju radnika, imajući u vidu njihov opšti nivo stručnog i praktičnog obrazovanja. Obučavanje i osposobljavanje radnika iz materije zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove radne i životne okoline vrši se na osnovu posebnog programa, koji mora da se prilagodi kategoriji radnika i da obuhvati sve potrebne oblasti za dotičnu kategoriju radnika.

Nosilac organizovanja obučavanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Organizaciju obuke iz zaštite na radu vrši upravnik jame ili rukovodilac radne jedinice, službe preko nadzorno tehničkog osoblja u organizacionoj jedinici i komisije za obuku formirane od strane izvršnog direktora za tehničke poslove. Pri organizaciji obuke mora se voditi računa da obuka bude organizovana tako da zaposlenici upotpunjavaju svoje znanje iz dotične oblasti u toku rada, a posebno prilikom :

1. Izmjene tehnološkog procesa rada koji sa sobom donosi druge potencijalne opasnosti na radu,
2. Uvođenje novih oruđa za rad i uređaja,
3. Vršenje rekonstrukcije, adaptacije i sl.,
4. Promjena uslova rada,
5. Promjena donošenja novih izmjena i dopuna postojećih akata u dotičnoj oblasti,
6. Donošenje novih tehničkih normativa i propisa.

PROVJERA ZNANJA RADNIKA IZ OBLASTI ZAŠTITE NA RADU, ZAŠTITE OD POŽARA I ZAŠTITE ČOVJEKOVE OKOLINE

Provjera znanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Poslije završenog teoretskog i praktičnog obučavanja zaposlenika iz oblasti zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline, Društvo, odnosno izvođač rudarskih radova dužan je putem stručne komisije najmanje jedanput godišnje vršiti provjeru poznavanja propisa o tehničkim mjerama i o zaštiti na radu, kao i plana odbrane i akcije spašavanja u slučajevima iznenadnih udesa, nadzornog i tehničkog osoblja, palioca mina, visokokvalifikovanih i kvalifikovanih zaposlenika čiji je rad neposredno vezan uz rudarske radove, zatim provjeri podliježu i signalisti, rukovaoci postrojenja, rukovaoci ventilatora, dežurna lica u pogonima kao i lica koja imaju posebna zaduženja po planu odbrane.

Komisija za provjeru znanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Provjeru znanja iz zaštite na radu i zaštite od požara vrši komisija koju imenuje izvršni direktor za tehničke poslove, na zahtjev na prijedlog upravnika jame-pogona ili rukovodioca radne jedinice ili službe. Provjeru vrši komisija sačinjena od radnika službe zaštite na radu i stručnih zaposlenika dotične struke, za koju se vrši provjera (rudarske, mašinske, elektro i dr.). Svi članovi moraju imati položen stručni ispit u smislu Zakona o rudarstvu. U sastav komisije obavezno ulazi lice službe zaštite na radu. U komisiji ne mogu biti lica koja podliježu kontrolnom ispitu.

Način provjere znanja radnika iz oblasti zaštite na radu

Provjera znanja iz zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline vrši se polaganjem usmenog ispita ili putem testa, a po ukazanoj potrebi provjera se može vršiti na licu mjesta. Ako zaposlenik ne zadovolji potrebno znanje, popravni ispit se obavlja nakon najmanje 30 dana od polaganja ispita. Datum kontrolnih ispita mora biti određen najmanje 15 dana prije polaganja kako bi se kandidat na vrijeme obavjestio i mogao pripremiti za polaganje ispita.

Postupak u slučaju da radnik ne položi kontrolni ispit iz oblasti zaštite na radu

Radnici koji i poslije popravnog ispita ne pokažu zadovoljavajuće rezultate ne mogu raditi na poslovima i radnim zadacima na koje su raspoređeni, niti na poslovima za koje se traži provjera znanja iz zaštite na radu i zaštite od požaru.

Radnik koji odbije provjeru znanja iz materije zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline na poslovima na koje je raspoređen, ne može više raditi na tim poslovima i radnim zadacima, a u tom slučaju čini i težu povredu radne dužnosti.

U slučaju izricanja mjera iz stava 1. i 2. ovog člana radnik se raspoređuje na poslove, odnosno radne zadatke koji odgovaraju njegovoj stručnoj spremi i stručnoj radnoj sposobnosti, a za koje se ne traži provjera znanja iz zaštite na radu, zaštite od požara i zaštite čovjekove okoline.

Izveštaj Komisije o izvršenom ispitu radnika iz oblasti zaštite na radu

Stručna komisija koja je izvršila provjeru znanja radnika za obavljanje određenih poslova i radnih zadataka, sačinjava izvještaj koji dostavlja izvršnom direktoru za tehničke poslove i službi zaštite

na radu o rezultatima kontrolnog ispita. Mjere za raspored radnika koji ne polože kontrolni ispit na druge poslove, odnosno radne zadatke, izriče se na vrijeme od jedne godine dok se ponovnom komisijskom provjerom ne utvrdi da je ovladao materijom iz zaštite na radu i zaštite od požara.

STRUČNI ISPITI

Pravo polaganja stručnog ispita

Stručni ispit za određene poslove u oblasti rudarstva polaže se za: tehničko rukovođenje, nadzor nad rudarskim radovima i za samostalno obavljanje rudarskih mjerenja.

Upravnik pogona/rukovodilac radne jedinice pokreće pismeni zahtjev za polaganje stručnog ispita za svakog kandidata, sa prijedlogom tema za izradu pismenog rada po izboru kandidata, na koji izvršni direktor za tehničke poslove treba da da svoju saglasnost. Zahtjev sa potrebnom dokumentacijom dostavlja se u službu zaštite na radu.

Služba zaštite na radu popunjava prijavu za polaganje ispita i uz propisanu dokumentaciju podnosi je federalnom ministarstvu energije, rudarstva i industrije.

Komisija i mjesto polaganja stručnog ispita

Polaganje ispita za obavljanje poslova tehničkog rukovođenja i samostalnog jamskog mjerenja vrši se pred komisijom koju obrazuje Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije, koji određuju mjesto i vrijeme održavanja ispita.

Troškove ispita snosi Društvo.

Ispit za nadzor nad rudarskim radovima polaže se pred komisijom za polaganje ispita koju imenuje federalni ministar, po potrebi, u mjestu Društva .

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA RADNIKA

Uvjerjenje o zdravstvenom stanju novoprimljenih radnika

Ni jedan novoprimljeni radnik ne može početi sa radom u Društvu dok ne pribavi odgovarajuće uvjerenje o zdravstvenom stanju, sa kojim se potvrđuje da je sposoban za obavljanje radnih zadataka na koje se prima ili raspoređuje.

Ovlaštena ustanova za izdavanje uvjerenja o zdravstvenom stanju

Uvjerjenje iz prethodnog člana izdaje samo ovlaštena ustanova prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti.

Prethodni i redovni preventivni periodični ljekarski pregledi radnika

Prethodne i preventivne periodične ljekarske preglede radnika vrše ovlaštene zdravstvene ustanove koje imaju dispanzer medicine rada i raspolažu potrebnim kadrovima i opremom, odnosno da su registrirane za to.

Organizovanje zdravstvene zaštite zaposlenika Društva

Predhodne ljekarske preglede organizuje i odgovarajuće evidencije vodi služba kadrovskih poslova, a periodične pogoni, radne jedinice, odnosno službe unutar istih. Referent pogona, ili drugo ovlašteno lice u saradnji sa poslovođama ili rukovodiocima službi sačinjava plan pregleda tako da se proces rada može obavljati nesmetano.

Uposlenici službe kadrovskih poslova-socijalni radnici dužni su voditi evidenciju o bolovanju, pratiti zdravstveno stanje radnika i analizirati vrste oboljenja o čemu dva puta godišnje dostavljati izvještaj službi zaštite na radu.

Zdravstvena zaštita radnika

U cilju praćenja zdravstvenog stanja radnika, Društvo je dužno da organizuje vršenje ljekarskih prethodnih i periodičnih pregleda radnika. Prethodnim ljekarskim pregledima obuhvataju se svi radnici:

- koji prvi put stupaju u radni odnos,
- koji ponovo stupaju u radni odnos nakon prekida koji je trajao duže od šest mjeseci,
- koji prelaze sa jednih poslova i radnih zadataka na druge poslove i radne zadatke, a uslovi na radu, odnosno zahtjevi poslova i radnih zadataka su bitno izmijenjeni,

U slučajevima iz prethodnog stava mjerodavna su ljekarska uvjerenja zdravstvene ustanove koja pruža usluge Društvu.

Zdravstvena zaštita na radu sastoji se :

1. Od operativnih zdravstvenih mjera kojim se sprečavaju ozljede i oboljenja na radu,
2. Od pružanja prve pomoći ozlijeđenim zaposlenicima,
3. Od učestvovanja i utvrđivanja zdravstvenih i psihičkih uslova kojima moraju udovoljiti lica na radu na pojedinim radnim zadacima i poslovima,
4. Od učešća kod utvrđivanja uzroka i izvora nastalih ozljeda i oboljenja na radu.

Ocjena radne sposobnosti radnika

Ocjena radne sposobnosti za obavljanje poslova i radnih zadataka na kojima je radnik raspoređen, kao i poslova sa posebnim uslovima rada, utvrđuje se na temelju zdravstvenih i psihičkih zahtjeva poslova i radnih zadataka.

Periodični ljekarski pregledi radnika

Organizacione jedinice Društva koje upućuju radnike na periodični i sistematski ljekarski pregled, treba da naznače na kojim poslovima i radnim zadacima radi radnik, kao i posebne zdravstvene uslove koje radnik mora da ispunjava za te poslove.

O rezultatima pregleda zdravstvena ustanova obavještava službu zaštite na radu Društva, sa naznakom da je radnik i dalje zdravstveno sposoban za svoje radne zadatke i poslove na kojima je radio, odnosno da su nastale radne promjene zbog kojih se radnik mora premjestiti na druge poslove i radne zadatke, sa tačno preciznim radnim uslovima.

Elementi Povremenih - periodičnih zdravstvenih pregleda radnika

Elementi pregleda utvrđuju se prema osnovnim štetnostima koje nastaju u proizvodnom tehnološkom procesu, radnih poslova i zadataka i uslova radne sredine, a u skladu sa važećim propisima i pravilima o sadržaju za prethodne i periodične preglede, kao i u rokovima u kojima se moraju obaviti.

Vremenski rokovi povremenih - periodičnih ljekarskih i sistematskih pregleda

Društvo je dužno obezbijediti periodične ljekarske preglede svih radnika, a u cilju praćenja njihovih psihofizičkih sposobnosti i ranog otkrivanja oboljenja, te preduzimati mjere za očuvanje i zaštitu zdravlja radnika.

Periodični ljekarski pregledi moraju se obavljati u predviđenim rokovima:

- Lagumaši (palioci mina), izdavači eksplozivnih sredstava jednom u 12 mjeseci
- Ostali radnici u jami i radnici čiji je rad vezan za jamu jednom u 24 mjeseca
- Vanjski radnici jednom u 24 mjeseca
- Radnici u administraciji jednom u 36 mjeseci

Specijalnim zdravstvenim pregledima podliježu:

- Članovi čete za spasavanje jednom u 6 mjeseci,
- Članovi štaba spasavanja (ako koriste izolacioni aparat) jednom u 6 mjeseci
- Lagumaš (palioci mina) sa navršениh 55 godina starosti jednom u 6 mjeseci
- Posebnim pregledima podliježu certificirani radnici Obezbjeđenja.

Rezultati povremenih - periodičnih zdravstvenih pregleda

Ako se ustanovi pri periodičnom zdravstvenom pregledu da je nastalo oboljenje radnika u vezi sa radom ili utvrde početni znaci oboljenja, zdravstvena ustanova će izvijestiti o tome organizacionu jedinicu Društva, kao i službu zaštite na radu, najkasnije u roku od 15 dana.

Raspored zaposlenika na radne zadatke koji imaju pojavu neke od bolesti

Radnici koji su skloni ili boluju od nesvjesticе, grčenja mišića, vrtoglavice, nagluposti, kratkovidnosti, dalekovidnosti, kile i ostalih sličnih zdravstvenih nedostataka, ne smiju se raspoređivati na one poslove i radne zadatke kod kojih bi njihovi zdravstveni nedostaci i bolesti mogle predstavljati opasnost kako za njih same, tako i za druge zaposlenike u tehnološkom procesu rada. Ukoliko se ovakvi nedostaci ili bolesti pojave u toku rada, dužem od godinu dana, svako lice ovakve zdravstvene nedostatke ili bolesti dužno je u svakom pojedinom slučaju prijaviti ordinirajućem ljekaru zdravstvene ustanove ili svome neposrednom rukovodiocu, radi preduzimanja odgovarajućih mjera.

Plan i raspored periodičnih ljekarskih pregleda radnika

Zdravstveni pregledi se organizuju, evidentiraju i vrši praćenje zdravstvenog stanja po pogonima i radnim jedinicama, odnosno službama unutar njih.

Plan i raspored pregleda radnika sačinит će referent pogona (sekretar) u organizacionim jedinicama u dogovoru sa poslovođama službi tehnološkog procesa, kako bi zaposlenici bili blagovremeno obaviješteni. Raspored zaposlenika praviti po smjenama i to u slobodne dane radnika, da bi se izbjegli zastoji i gubici u procesu rada.

Troškovi periodičnih ljekarskih pregleda radnika

Troškovi periodičnih ljekarskih pregleda radnika, padaju na teret Društva. Ukoliko se radnik iz neopravdanih razloga ne odazove u tačno određeni dan pregleda, poduzimaju se mjere da se radnik ne primi na posao, dok ne obavi predviđen ljekarski pregled kod ovlaštene ustanove, o svom trošku i donese uvjerenje i nalaze o izvršenom zdravstvenom pregledu i radnoj sposobnosti.

Opravdani razlozi moraju biti : bolest, saobraćajni udes, vojna obaveza i druge obaveze po pozivu, o čemu će donijeti dokaz.

POSEBNA ZAŠTITA RADNIKA

Posebna zaštita zaposlenika

Maloljetnim radnicima do navršene 18. godine starosti, invalidima II kategorije invalidnosti i radnicima u Društvu, osigurava se posebna zaštita, na način utvrđen Zakonom, Pravilnikom o radu i odredbama Pravilnika zaštite na radu.

ZAŠTITA ŽENE I MATERINSTVA

Zaštita radnica

Žena ne može biti zaposlena na poslovima pod zemljom u rudnicima osim u slučaju ako je zaposlena na rukovodećem radnom mjestu koje ne zahtijeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite, odnosno ako žena mora provesti izvjesno vrijeme na obuci pod zemljom, ili povremeno ulaziti u podzemni dio rudnika u cilju obavljanja zanimanja koje ne uključuje fizički rad. Zabranjen je noćni rad radnicama u jamama rudnika. Radnicama sa posebnim ovlaštenjima i odgovornostima, kao i rukovodiocu može se odrediti da radi noću.

Zaštita materinstva

Radnici za vrijeme trudnoće i majci s djetetom u dobi do 3 godine života ne može se odrediti prekovremeni i noćni rad bez njene pismene saglasnosti ni u iznimnim slučajevima. Radnici za vrijeme trudnoće ne može se odrediti rad na visini, rad dizaličara i rukovaoca energetskim postrojenjima i rad na traci u serijskoj proizvodnji.

MALOLJETNI RADNICI

Zaštita maloljetnih radnika

Maloljetnik od 15 do 18 godina ne može raditi na poslovima i radnim zadacima vanjskog i unutrašnjeg transporta, te rad u jami, rad na poslovima gdje se izvode teški fizički poslovi. Maloljetni zaposlenik ima pravo na godišnji odmor u trajanju od najmanje 24 radna dana.

Radno vrijeme i radno mjesto maloljetnih radnika

Zaposlenik koji je mlađi od 18 godina ne može se odrediti da radi duže od punog radnog vremena i da radi noću između 19⁰⁰-7⁰⁰ sati idućeg dana. Izuzetno, maloljetni zaposlenici privremeno mogu biti izuzeti od zabrane noćnog rada u slučaju havarije, više sile i zaštite interesa federacije, na osnovu saglasnosti nadležnog organa kantona. Osobama na radu koje su mlađe od 18 godina ne mogu se odrediti stalni ili povremeni poslovi, na visini, na krovu, montaži zgrade i sl. Na poslovima i radnim zadacima sa posebnim uslovima rada ne može se odrediti da radi osoba na radu koja nije navršila 18 godina života.

Ipak kako građevinske i rudarske aktivnosti uključuju potencijalno opasne radove, čak i nakon sprovođenja preventivnih i zaštitnih mjera, osobe mlađe od 18 godina neće biti zaposlene na Projektu, kako bi se izbjegli nepotrebni rizici.

Imajući u vidu prirodu aktivnosti naizvlačenju opreme, te da neće biti upošljavnja novih radnika na projektu, nego da će se aktivnosti izvršavati sa postojećom radnom snagom rizik od seksualne eksploatacije i zlostavljanje/seksualnog uznemiravanja (SEA/SH) je nizak. Identifikovani rizici SEA/SH mogu se ublažiti otkrivanjem i podizanjem svijesti o Kodeksu ponašanja, obukom ugovorenih radnika o pitanjima SEA/SH, kao i jačanjem mehanizma GM sa procedurama za rješavanje pritužbi u vezi sa SEA/SH.

15.3. Pregled zakonodavstva o radu

U skladu sa zaključcima iz Projektnog LMPa, zakon o radu FBiH je u velikoj mjeri usklađen sa standardom ESS2, osim u nekoliko područja nedostataka. Zakon o radu ne precizira da li se zarađene plate, naknade za socijalno osiguranje, penzijski doprinosi i druga prava moraju isplatiti na dan ili prije prestanka radnog odnosa. U standardu ESS2 posebno se zahtijeva da se ova isplata isplati prije ili na datum prestanka radnog odnosa. Iako radnici imaju pravo na povećanu stopu plaćanja za prekovremeni rad, noćni rad i rad na državne i vjerske praznike, Zakon o radu ne precizira jasno visinu premije za ovu vrstu rada. Iako Zakon o radu zabranjuje sklapanje ugovora o radu sa osobama mlađim od 15 godina, zakon ne zabranjuje izričito zapošljavanje osoba od 15 do 18 godina na poslovima koji mogu ometati školovanje djeteta. Zakon o radu predviđa mehanizam za pritužbe na radnom mjestu. Član 55. Zakona o radu obavezuje poslodavca da omogući zaposleniku upoznavanje sa propisima o radnim odnosima, prilikom prijema na posao. Međutim, ne postoji posebna odredba koja bi izričito obavezivala poslodavce da svoje buduće zaposlene obavijeste o mehanizmu pritužbi u trenutku zapošljavanja.

Detaljni popis i opis legislative vezane za rad dostupan je u projektnom LMP-u

15.4. Pregled Zakonodavstva o bezbjednosti i zdravlja na radu

U ovom odjeljku utvrđuju se ključni aspekti nacionalnog radnog zakonodavstva u pogledu zdravlja i bezbjednosti na radu i kako se nacionalno zakonodavstvo primjenjuje na različite kategorije radnika identifikovane u Odjeljku 1. Fokus pregleda je zakonodavstvo koje se odnosi na stavke navedene u standardu ESS2, u stavovima od 24 do 30.

Bezbjednost i zdravlje na radu, kao pitanje od opšteg interesa, je u nadležnosti entiteta u Bosni i Hercegovini. Ključni zakonski akt koji reguliše bezbjednost i zdravlje na radu u Federaciji BiH je Zakon o zaštiti na radu. Zakonom su definisane mjere bezbjednosti i zdravlja na radu, obaveze poslodavaca i prava i dužnosti zaposlenih u oblasti bezbjednosti i zdravlja na radu, kao i preventivne mjere protiv rizika na radu, otklanjanje faktora rizika od nezgoda, informisanje, konsultacije, obuka radnika i njihovih predstavnika i njihovo angažovanje u planiranju i provođenju mjera zaštite na radu. Zakonom o zaštiti na radu (ZZR) iz 2020. godine direktno se implementira i u pravni sistem Federacije BiH inkorporira Direktivu Vijeća EU 89/391/EEC od 12.

juna 1989. godine o uvođenju mjera za podsticanje poboljšanja bezbjednosti i zdravlja radnika na radu. Zdravlje i bezbjednost na radu su dužnosti koje treba da obezbjeđuje i sprovodi svako pravno i fizičko lice koje zapošljava jednog ili više radnika, uključujući javne službe (poslodavca), državne i druge organe, osim ukoliko zakonom nije drugačije određeno. Ovo se odnosi i na lica koja djelatnost obavljaju ličnim radom i na lica koja su zaposlena na drugi način.

Zakonom je propisan niz obaveza za poslodavce, među kojima su izrada procjene rizika, osposobljavanje radnika za rad na bezbjedan način, te obezbjeđivanje ljekarskih pregleda radnika zaposlenih na određenim poslovima. Fokus je na principu prevencije povreda na radu kroz procjenu rizika, koju je poslodavac dužan izvršiti za svako radno mjesto, te identifikovati poslove sa povećanim rizikom. Poslodavac je dužan da svojim internim aktom o zaštiti i bezbjednosti na radu utvrdi organizaciju sprovođenja zaštite na radu, te je potrebno utvrditi koja sredstva i ličnu zaštitnu opremu radnik treba da ima. Zakonom se ne propisuju posebne mjere zaštite za pojedine vrste poslova, ali je taj dio regulisan propisima kojih ima 29 i koji su uglavnom iz perioda SFRJ, ali ima i onih koji datiraju iz FNRJ.

Pored brige o radnicima, potrebno je osigurati i adekvatno radno okruženje. S tim u vezi, poslodavci su dužni da obezbijede ispitivanje električnih instalacija i drugih faktora u radnom okruženju, kao i ispitivanje radnih mašina i opreme za rad radi utvrđivanja njihove ispravnosti. Kako bi zaposleni imali najviši stepen zaštite, Zakonom se predviđa da samo ovlaštena preduzeća mogu obavljati poslove iz oblasti osiguranja zdravlja i bezbjednosti na radu. O svemu je potrebno voditi tačnu evidenciju na propisanim obrascima.

Zakonska obaveza poslodavca je da obezbijedi obuku i obuku radnika za zaštitu i bezbjednost na radu prije početka rada, za sve bitne promjene u procesu rada, te za upućivanje na novo radno mjesto. Obuka se mora periodično obnavljati kako bi radnici u svakom trenutku bili spremni da primjenjuju propise i sigurnosna pravila na radu.

Pored ovih odredbi, od krucijalne važnosti su i odredbe o zaštiti i bezbjednosti na radu koje su regulisane Zakonom o rudarstvu FBiH iz razloga što je izvlačenje rudarske opreme rudarska djelatnost i provodi se prema odredbama tih zakona.

Zakon o rudarstvu FBiH propisuje da se svaki zaposlenik koji zasnuje radni odnos u rudarskom preduzeću mora upoznati sa poslom koji će obavljati, propisima i mjerama zaštite i bezbjednosti na radu i mjerama zaštite od požara, sa opasnostima koje mogu nastati u radu, prije raspoređivanja na poslove ili zadatke, kao i kod organizacije i sprovođenja zaštite na radu u preduzeću (član 52). Preduzeće je dužno da donese posebne programe za sticanje znanja iz oblasti zaštite na radu prema vrsti posla i stručnosti zaposlenih. Preduzeće je dužno da organizuje upoznavanje svih zaposlenih sa propisima i mjerama zaštite na radu, kao i mjerama za sprovođenje plana odbrane i operacija spasavanja u slučajevima iznenadnih nezgoda (član 54). Članom 59. propisano je da je rudarsko preduzeće dužno da prije izvođenja sanacije i tehničke rekultivacije devastiranih područja preduzme mjere osiguranja kako bi se trajno isključile opasnosti po život i zdravlje ljudi i po imovinu i mogući uzroci zagađivanja životne sredine,

odnosno oštećenja objekata i okoline. Nadzor nad provođenjem zakona vrše kantonalni i federalni rudarski inspektori.

Detaljni popis i opis legislative vezane za bezbjednost i zdravlje na radu dostupan je u projektnom LMP-u

15.5. Odgovorno Osoblje

Federalno Ministarstvo Energetike, Rudarstva i Industrije (FMERI) kao implementaciona agencija za Provednu projekta Pravedne Tranzicije u BiH i RMU Zenica biće odgovorni za implementaciju i nadzor nad provođenjem ove Procedure upravljanja radom. U vezi sa ovom procedurom upravljanja radom, jedinica PIU u FBiH biće odgovorna za sljedeće:

- Monitoring implementacije ove procedure LMP.
- Ažuriranje ove procedure LMP po potrebi u toku pripreme, razvoja i implementacije Projekta, kao i u slučaju promjene nacionalnog zakonodavstva u bilo kojem aspektu od značaja za ovu proceduru.
- Angažovanje službenika ministarstva i svih vanjskih konsultanata i upravljanje njima (kao direktnim radnicima).
- Monitoring implementacije zahtjeva ove procedure LMP od strane izvođača i podizvođača čiji se radnici smatraju radnicima po ugovoru.
- Uspostavljanje i održavanje mehanizama pritužbi u skladu sa zahtjevima ove procedure LMP.
- Primjenu ove procedure upravljanja radom na projektne radnike.
- Osiguravanje da izvođač(i) odgovorni za [uključiti aktivnost] pripreme svoju proceduru upravljanja radom, u skladu sa ovom procedurom upravljanja radom, i planom za bezbjednost i zdravlje na radu prije [uključiti fazu].
- Monitoring i izvještavanje o implementaciji procedura upravljanja radom izvođača projekta.
- Monitoring toga da li izvođači ispunjavaju obaveze prema radnicima po ugovoru i radnicima po pod-ugovoru u skladu sa Opštim uslovima ugovora i Standardnom tenderskom dokumentacijom Svjetske banke, a u skladu sa standardom ESS2 i Zakonom o radu FBiH i zakonima o zaštiti na radu.
- Vođenje evidencije procesa regrutovanja i zapošljavanja direktnih radnika.
- Monitoring procesa zapošljavanja radnika po ugovoru kako bi se osiguralo da on se odvija u skladu sa ovom procedurom upravljanja radom i Zakonom o radu FBiH.
- Monitoring toga da li se na radnim mjestima poštuju standardi zdravlja i bezbjednosti na radu u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom o zdravlju i bezbjednosti na radu, standardom ESS2 i Planom zaštite zdravlja i bezbjednosti na radu.

- Osiguravanje da projektni radnici prođu obuku o prevenciji SEA/SH i Kodeksu ponašanja na početku zapošljavanja i monitoring provođenja mjera prevencije SEA/SH tokom trajanja projekta.
- Osiguravanje i monitoring obuke projektnih radnika o zdravlju i bezbjednosti na radu, kao i sve druge potrebne obuke.
- Osiguravanje uspostavljanja mehanizma pritužbi za projektne radnike, monitoring i izvještavanje o njegovoj implementaciji.
- Osiguravanje uspostavljanje posebnog mehanizma za pritužbe na SEA/SH, monitoring i izvještavanje o njegovoj implementaciji.
- Monitoring primjene Kodeksa ponašanja radnika.
- Uspostavljanje i implementiranje procedure za dokumentovanje specifičnih incidenata kao što su povrede na radu, bolesti, nesreće sa izgubljenim vremenom i incidenti povezani sa seksualnom eksploatacijom i zlostavljanjem i seksualnim uznemiravanjem. Vođenje takvih evidencija i zahtijevanje od svih trećih strana i primarnih dobavljača da ih održavaju. Takvi zapisi će predstavljati input za redovnu reviziju učinka i uslova rada u oblasti zaštite na radu.
- Sprovođenje disciplinskih mjera u slučajevima seksualne eksploatacije i zlostavljanja i nedoličnog ponašanja i seksualnog uznemiravanja.
- U slučajevima srednjih, teških, fatalnih i masovnih nesreća, obavještavanje organa za provođenje zakona i Inspekcije rada.
- Osiguravanje da rudarska privredna društva pripreme planove smanjenja broja zaposlenih i da obave konsultacije sa sindikatima prije bilo kakvog kolektivnog smanjenja radne snage. Svjetska banka bi trebalo da izda potvrdu da nema prigovora na planove smanjenja broja zaposlenih.

FMERI će imati odgovornost za izvještavanje i monitoring u odnosu na Svjetsku banku.

15.6. Politike i procedure

Politike i procedure usvojene za ovaj projekat omogućiće postizanje ciljeva standarda ESS2 i punu usklađenost sa Zakonom o radu FBiH.

Nediskriminacija: Kako je navedeno u Zakonu o radu FBiH, zapošljavanje projektnih radnika će se zasnivati na principima nediskriminacije i jednakih mogućnosti. Neće biti diskriminacije u pogledu bilo kojeg aspekta radnog odnosa, kao što su zapošljavanje, nadoknada, uslovi rada i uslovi zapošljavanja, pristup obuci, napredovanje ili prestanak radnog odnosa. Zabranjena je svaka diskriminacija na osnovu pola, seksualne orijentacije, starosti, rase, etničke pripadnosti, političke opcije, socijalnog porekla, prebivališta, invaliditeta, statusa ili sindikalne aktivnosti, kao i drugih kriterijuma koji nisu u vezi sa profesionalnim kvalitetima radnika.

Prilikom Pripremnih radova za zatvranje Jame Raspotocje, neće dolaziti do zaposljava novih radnika nego će se sve aktivnosti obavljati sa već postojećim zaposlenicima RMU Zenica

Slijediće se sjedeće politike i procedure za aspekte vezane za zdravlje i bezbjednost na radu:

Planovi za zdravlje i bezbjednost na radu: Zajmoprimac će u tendersku dokumentaciju uključiti specifične zahtjeve standarda za zdravlje i bezbjednost na radu koje će svi izvođači i podizvođači ispunjavati u okviru ovog projekta. Standardi će biti u skladu sa lokalnim propisima, smjernicama Svjetske banke za EHS i Dobrom međunarodnom industrijskom praksom (Good International and Industry Practices - GIIP). Sljedeći zahtjevi standarda za zdravlje i bezbjednost na radu treba da budu uključeni kao minimum u Plan za zdravlje i bezbjednost na radu koji će pripremati izvođači:

- Procedura procjene rizika.
- Dozvole za rad na opasnim poslovima (rad na visini, rad na vrućini, rad na vodovima pod naponom, rad u skućenim prostorima).
- Zlatna pravila za po život opasne poslove.
- Procedura reagovanja u hitnim slučajevima.
- Sprječavanje pada i rad na visini.
- Sigurnost iskopa, ljestava i skela; sigurnost zavarivanja i rezanja; sigurnost dizalica, dizalica i viljuškara; sigurnost električnih i ručnih alata.
- Prevencija respiratornih hemijskih i vazdušnih opasnosti (uključujući prašinu, silicijum dioksid i azbest); električna bezbjednost (kontrola opasnih energija, oznaka za zaključavanje, energetska verifikacija, rad na bezbjednoj udaljenosti, zaštita ožičenja i dizajna, uzemljenje, zaštita strujnog kruga, zaštita od kvara, električna sigurnost, lična zaštitna oprema i dielektrični alati); komunikacija o opasnosti; bezbjednost od buke i vibracija; bezbjednost montaže čelika; bezbjednost od požara; bezbjednost rukovanja materijalom; bezbjednost betona i zida.
- Građevinska lična zaštitna oprema.
- Obuka o zdravlju i bezbjednosti na radu.
- Politika za odbijanje rada.

Osoblje za zdravlje i bezbjednost na radu: Osim toga, planovi za zdravlje i bezbjednost na radu će, između ostalog, uključivati sljedeće: izvođač radova će definisati matricu odgovornosti za zdravlje i bezbjednost na radu za sve osoblje, uključujući menadžera projekta, menadžera ugovora, osoblje za zdravlje i bezbjednost na radu, predradnike i sve zaposlene sa jasnim ulogama i odgovornostima u pogledu zaštite na radu. Svaki Izvođač mora imati svoje osoblje za zdravlje i bezbjednost na radu koje će biti odgovorno za implementaciju i nadzor programa zaštite na radu.

Procjena rizika: Od svih izvođača se traži da razviju analizu procjene rizika kako bi se identifikovale opasnosti i rizik za zdravlje i bezbjednost na radu na radnom mjestu. Izvođači će razviti planove upravljanja rizikom, uključujući procedure procjene rizika, kako bi umanjili rizike po zdravlje i bezbjednost na radu. Procedura treba da ima za cilj uspostavljanje i održavanje bezbjednog radnog okruženja, uključujući da radna mjesta, mašine, oprema i procesi pod njihovom kontrolom budu bezbjedni i bez rizika po zdravlje. Izvođači moraju voditi evidenciju o obuci.

Sigurnosni standardi i lična zaštitna oprema: Izvođači će obezbijediti bezbjedno radno mjesto, stoga će procjena rizika biti završena prije početka bilo kakvih građevinskih aktivnosti, a bezbjednosne mjere će biti implementirane u skladu sa važećim sigurnosnim standardima. Svi zaposleni će se striktno pridržavati Zlatnih pravila⁴⁹ za poslove opasne po život (pravila za zdravlje i bezbjednost na radu koja se ne mogu prekršiti ni pod kojim okolnostima), koja će se primjenjivati prema ugovornoj matrici posljedica. Poslodavac će zaposlenima besplatno obezbijediti posebnu odjeću, obuču i drugu ličnu zaštitnu opremu (PPE). Takvu ličnu zaštitnu opremu će uručiti zaposlenima koji rade na otklanjanju posljedica nesreća i elementarnih nepogoda. Kada je lična zaštitna oprema nefunkcionalna, poslodavac je dužan da zamjeni ličnu zaštitnu opremu o svom trošku bez odgovornosti zaposlenog. Ukoliko zaposleni nabavlja ličnu zaštitnu opremu o svom trošku, poslodavac je dužan da nadoknadi te troškove.

Obuke o zdravlju i bezbjednosti na radu: Poslodavac je odgovoran za obezbjeđivanje obuke o zdravlju i bezbjednosti na radu zaposlenima na jeziku razumljivom radnicima prije početka rada o:

- Opštim principima zdravlja i sigurnosti.
- Radnim procedurama, opremi, mašinama i priručnik i uputstva za upotrebu i popravku radne opreme.
- Planovima za vanredne situacije i evakuaciju i aktivnostima na njihovoj implementaciji.
- Postojećim prijetnjama i rizicima, kao i mjerama koje treba preduzeti u cilju prevazilaženja takvih situacija.

Izvođači će kontrolisati da pristup gradilištu bude omogućen samo ovlaštenim osobama i provjeriti ispunjavaju li radnici zahtjeve za obuku i akreditaciju u skladu sa postavljenim standardima obuke i važećim regulatornim zahtjevima (tj. u mnogim zemljama vozači kamiona, kranova i rukovaoci dizalicama moraju biti akreditovani, kao što i električari moraju biti obučeni za izvođenje opasnih radova kao što su rad na visini, u skućenim prostorima, za zavarivanje itd.). Svi radnici moraju proći najmanje uvodnu obuku za zaštitu na radu kako bi dobili pristup gradilištu.

⁴⁹Zlatna pravila obično se odnose na pitanja kao što su rad na visini, rad u skućenim prostorima, radovi na iskopavanju, lična zaštitna oprema (PPE), sistem radnih dozvola, podizanje, rad na sistemima sa napajanjem, saobraćaj, rad u situacijama visokog rizika, itd. Poslodavci definišu svoja Zlatna pravila u skladu sa prirodom posla.

Politika odbijanja rada: Zaposleni imaju pravo da odbiju izvršavanje zadataka ili instrukcija koje im je dodijelio poslodavac, ako to stvara rizik po zdravlje i bezbjednost zaposlenih. Zaposleni imaju pravo napustiti radno mjesto u slučaju opasnosti. Izvođači neće otpustiti zaposlenog sa posla niti ga staviti u nepovoljniji položaj od ostalih zaposlenih ako taj zaposlen ostvari pravo prijave ili napuštanja radnog mjesta za vrijeme prijetnje opasnosti.

Svi izvođači su dužni poduzeti odgovarajuće zaštitne mjere kad god nije moguće izbjegavanje opasnosti po zdravlje i bezbjednost. Te mjere uključuju kontrolu opasnosti na izvoru korištenjem zaštitnih rješenja i obezbjeđivanje adekvatne lične zaštitne opreme (PPE) bez ikakvih troškova za radnike na projektu/potprojektu.

Poslodavac će razviti i implementirati sistem prijavljivanja za sve nezgode, bolesti i incidente.

Odbor za zaštitu na radu: Uspostaviće se odbor za zaštitu na radu u građevinarstvu sa predstavnicima zaposlenih, Zajmoprimca i svih podizvođača. Održavaće se dvonedjeljni sastanci za zaštitu na radu kako bi se razgovaralo o preventivnim mjerama, odstupanjima i neusklađenostima, nezgodama i korektivnim mjerama. Izvođači će provoditi interna istraživanja i revizije o zaštiti na radu kako bi potvrdili usklađenost sa praksom zaštite na radu. Neusaglašenosti će biti dokumentovane i interno prijavljene. Vremenski okvir za korektivne mjere će biti postavljen i praćen. Prije početka radova održavaće se dnevni brifinzi o zdravlju i bezbjednosti na radu s naglaskom na opasnosti i preventivne mjere za svaki posao. Izvođači će dokumentovati i prijaviti Zajmoprimcu sve nezgode i bolesti sa izgubljenim danom ili više, smrtne slučajeve ili ozbiljne povrede koje se mogu desiti na gradilištu. Žene će biti uključene u odbore za zaštitu na radu.

Prva pomoć: Na licu mjesta moraju postojati resursi za prvu pomoć i za teže ozljede. Nadalje, mora postojati unaprijed odobrena zdravstvena ustanova za liječenje, kao i odgovarajući prevoz povrijeđenih radnika. Projekti sa velikim građevinskim radovima treba da imaju ljekare na lokaciji.

Radnički smještaj: Ukoliko je za radnike osiguran smještaj, Izvođači će se pobrinuti da bude obezbijeđen u skladu sa dobrim higijenskim standardima, sa svježom pijaćom vodom, čistim krevetima, toaletima i tuševima, čistim spavaćim sobama, dobrom rasvjetom, ormarićima, odgovarajućom ventilacijom, sigurnom električnom instalacijom, zaštitom od požara i groma, odvojenim prostorima za kuhanje i jelo. Odvojene prostorije za muškarce i žene će biti obezbeđene. Izvođači će biti dužni da se pridržavaju smjernica „Smještaj radnika: procesi i standardi, smjernice“ IFC i EBRD.

Monitoring i izvještavanje: Konsultant za nadzor će provoditi periodični nadzor rada izvođača na zaštiti zdravlja i bezbjednosti na radu, uključujući posjete gradilištu, najmanje jednom mjesečno, a jednom sedmično u slučaju velikih infrastrukturnih radova. Ovi nadzori će obuhvatiti poštovanje gore navedenih standarda, nezgode, kršenje zlatnih pravila, preporuke i napredak tekućih korektivnih radnji. Zajmoprimac će uključiti u ugovor(e) kao zahtjev za izvođače radova da izvještavaju o pitanjima kao što su broj nesreća, stope ozbiljnosti, broj ponavljajućih

neusklađenosti, kršenja Zlatnih pravila, smrtni slučajevi i ozbiljne povrede; te kazne za neizvršavanje. Nadalje, konsultant za nadzor će pregledati i odobriti sigurnosne planove i procedure izvođača. Od izvođača će se tražiti da daju periodične informacije o učinku u pogledu pitanja rada, zdravlja i bezbjednosti na radu. Informacije će biti uključene u mjesečni izvještaj izvođača radova i pregledaće ih tim konsultanta za nadzor.

Osim toga, izvođač će izvještavati Zajmoprimca o svim inspekcijama i revizijama koje su izvršila odgovarajuća ministarstva, kao što je Inspekcija rada. Nalazi revizija rada biće predstavljeni Zajmoprimcu i Banci, ako to bude zatraženo.

Izvještavanje o nezgodama i incidentima: Jedinica PIU ili izvođač radova će odmah ili najkasnije u roku od 24 sata prijaviti Inspekciji rada i Ministarstvu unutrašnjih poslova (policiji), usmeno i pismeno, svaki smrtni slučaj, kolektivnu ili pojedinačnu tešku povredu, zbog koje zaposleni nije u mogućnosti da radi tri uzastopna radna dana, kao i svaki opasan događaj koji može ugroziti zdravlje i bezbjednost zaposlenih.

Jedinica PIU će odmah ili najkasnije u roku od 48 sati obavijestiti Banku o svakom incidentu ili nesreći u vezi s projektom koja ima, ili je vjerovatno da će imati značajan negativan uticaj na okoliš, pogođene zajednice, javnost ili radnike (radni, zdravstveni i bezbjednosni, odnosno sigurnosni incident, nesreća ili okolnost), ali najkasnije tri kalendarska dana od nastanka događaja. Takvi događaji mogu uključivati štrajkove ili druge proteste radnika, ozbiljne ozljede ili smrtne slučajeve radnika, ozljede članova zajednice uzrokovane projektom ili štetu na imovini, slučajeve SEA/SH, okolišne štete kao što su curenje, eksplozije, itd. Jedinica PIU će pripremiti izvještaj o događaju i korektivnoj radnji i dostaviti taj izvještaj Banci u roku od 30 kalendarskih dana od događaja.

Izvođači će koristiti preporučeni format za Izvještaj o usklađenosti uslova rada sa standardom ESS2, koji je dat u Prilogu 1 ove procedure LMP, kako bi pripremili izvještaje o pitanjima rada i zdravlja i bezbjednosti na radu.

Kodeks ponašanja: Izvođač radova će razviti i implementirati Kodeks ponašanja. Izvođač građevinskih radova takođe treba da dostavi Kodeks ponašanja konsultantu za nadzor na pregled i odobrenje. Kodeks ponašanja će odražavati osnovne vrijednosti društva i ukupnu radnu kulturu. Sadržaj Kodeksa ponašanja je uključen u standardnu tendersku dokumentaciju Svjetske banke i uključivaće odredbe koje se odnose na prevenciju SEA/SH.

Seksualna eksploatacija i zlostavljanje (SEA) i seksualno uznemiravanje (SH): Seksualno iskorištavanje je svaki stvarno izvršeni ili pokušani slučaj zloupotrebe položaja ranjivosti, različite moći ili povjerenja u seksualne svrhe, uključujući, ali ne ograničavajući se na, novčanu, društvenu ili političku korist od seksualnog iskorištavanja drugog (Glosar UN o seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju iz 2017. godine, str. 6). Seksualno zlostavljanje je stvarni fizički ulazak ili prijetnja fizičkim upadom seksualne prirode, bilo silom ili pod nejednakim ili prisilnim uslovima (Glosar UN o seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju iz 2017. godine, str. 5). Seksualno uznemiravanje je

svaki neželjeni seksualni napad, zahtjev za seksualnim uslugama i drugo verbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode. Radnicima na projektu zabranjeno je da počine bilo kakve radnje SEA/SH. Projektni radnici su dužni da potpišu Kodeks ponašanja na početku zapošljavanja. Radnici na projektu će proći obuku o Kodeksu ponašanja i prevenciji SEA/SH.

Zakoni FBiH zabranjuju uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu. Uznemiravanje je u Zakonu o radu definisano kao svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva osobe koja traži zaposlenje, ili zaposlene osobe, koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u oblasti seksualnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljstvo, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine (koji nije usvojen na entitetskom nivou) propisano je da se uznemiravanje, seksualno uznemiravanje ili seksualna iznuda na radu ili u vezi sa radom, koje zaposlenik počini prema drugom zaposlenom smatra povredom radnih obaveza i predstavlja osnov za otkaz ugovora o radu i isključenje zaposlenog sa rada. Zaposleni treba da obavijesti poslodavca u pisanom obliku o okolnostima koje ukazuju na njegovu/njenu izloženost uznemiravanju, seksualnom uznemiravanju ili seksualnoj ucjeni i zahtijeva efikasnu zaštitu.

Uznemiravanje je u Zakonu o radu definisano kao svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva osobe koja traži zaposlenje, ili zaposlene osobe, koja izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva osobe koja traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u oblasti seksualnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

15.7. Starost za angazman na projektu

Bosna i Hercegovina je ratifikovala i Konvenciju ILO o minimalnoj starosnoj dobi (C138) i Konvenciju ILO o najgorim oblicima dječjeg rada (C182). Starost sa kojom se dozvoljava zapošljavanje je 18 godina, kako je propisano Zakonom o radu u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Minimalna starost za zapošljavanje za ovaj projekat biće 18 godina i, da bi se osigurala usklađenost, svi zaposleni će morati da prilože jedan od dole navedenih dokumenata u svrhu provjere starosti:

- dokument kojim se potvrđuje starost lica (izvod iz matične knjige rođenih i/ili knjižica zdravstvenog osiguranja); ili
- lična karta ili pasoš; ili
- školska svjedodžba.

Neophodni uslovi i minimalna starosna dob za svako radno mjesto utvrđuju se u postupku prijema sa posebnim osvrtom na činjenicu da se lica mlađa od 18 godina ne smiju angažovati na poslovima koji mogu biti opasni po psihičko ili fizičko zdravlje lica.

Ukoliko se utvrdi da je maloljetno lice angažovano na projektnim aktivnostima, FMERI će o tome obavijestiti nadležnu inspekciju rada i na odgovoran način raskinuti radni odnos, vodeći računa o najboljem interesu djeteta. Nikakva druga starosna ograničenja neće biti nametnuta tokom zapošljavanja.

15.8. Odredbe i uslovi

U ovom odjeljku navode se pojedinosti u vezi s:

- Konkretnim platama, satima i drugim odredbama koje se primjenjuju na projekat.
- Maksimalnom broju sati u toku kojih se može raditi na projektu.
- Svim kolektivnim ugovorima koji se odnose na projekat. Kada je relevantno, treba navesti listu sporazuma i opisati ključne karakteristike i odredbe.
- Drugim posebnim uslovima.

Poslodavci i direktnih radnika i radnika po ugovoru dužni su da pripreme informacije i neophodnu dokumentaciju koja je za radnike jasna i razumljiva u pogledu uslova njihovog zapošljavanja. Pripremljene informacije i dokumentacija moraju biti u skladu sa Zakonom o radu FBiH.

Na osnovu ovih zakona, uslovi angažmana projektnog radnika moraju ispunjavati, između ostalog, sljedeće standarde:

- Projektnom radniku treba unaprijed biti jasan posao koji će obavljati i plata/zarada/naknada koju će dobiti.
- Projektnom radniku će biti plaćano redovno, najmanje jednom mjesečno, ili, ako je tako dogovoreno, po završetku određenih aktivnosti, u skladu sa ugovorom o radu ili ugovorom o angažmanu.
- Osigurati poslodavcima da izvrše odgovarajuću procjenu rizika prije stupanja na posao osoba između 15 i 18 godina.
- Obezbijediti da dijete mlađe od 18 godina ne bude angažovano na noćnom radu.
- Uključiti kolektivne ugovore koji se odnose na zaposlene, ako postoje.
- Prema Zakonu o radu Federacije BiH radna sedmica traje pet dana, a redovno radno vrijeme 40 sati. Prekovremeni rad ne može trajati duže od osam sati sedmično.
- Projektni radnik će raditi 8 ili manje sati dnevno. Svaki rad duži od 8 sati smatra se prekovremenim radom i projektni radnik treba da dobije dodatnu platu za sate

prekovremenog rada. U svakom slučaju, projektni radnik ne može raditi više od 12 sati dnevno.

- Projektni radnik ima pravo na dnevni odmor od najmanje 12 sati u roku od 24 sata.
- Projektni radnik ima pravo na sedmični odmor u trajanju od najmanje 24 uzastopna sata.
- Prosječni sedmični radni sati u periodu od šest mjeseci ne mogu biti duži od 40 sati.
- Projektni radnik ima pravo na godišnji odmor, bolovanje, porodiljsko i porodično odsustvo, kako to zahtijevaju Zakoni o radu u oba entiteta. Kada nacionalno zakonodavstvo ne predviđa pravo na odsustvo po bilo kom osnovu (tj. privremeni ili sezonski rad), ugovorna strana će projektnom radniku, na njegov/njen zahtjev, osigurati razuman period odsustva uzimajući u obzir sve okolnosti.
- Ugovor o radu ili ugovor o angažovanju, osim u slučaju stalnog radnog odnosa, prestaje danom isteka, osim ukoliko se obje strane drugačije ne dogovore. U slučaju prijevremenog raskida, pismeno obavještenje će biti dostavljeno najmanje 15 dana unaprijed. Raskid ugovora o radu i isplata svih pripadajućih prava izvršiće se u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Sve zarađene plate, naknade socijalnog osiguranja, neiskorišćeno vrijeme odsustva, penzijski doprinosi i sva druga prava biće isplaćena na dan ili prije prestanka ugovora o radu. Otkazni rokovi moraju biti u skladu sa zahtjevima Zakona o radu FBiH.
- Treća strana će procijeniti rizik u vezi sa određenim poslovima. U skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, treća strana će biti odgovorna za preduzimanje preventivnih i zaštitnih mjera kako bi se obezbjedilo bezbjedno i zdravo radno okruženje i informisanje projektnih radnika o svim relevantnim pitanjima i uslovima koji utiču na njegovo/njeno zdravlje i bezbjednost na radu. Projektni radnik će poštovati propise koji se odnose na bezbjednost i zaštitu života i zdravlja na radu kako ne bi doveo u opasnost svoj život i zdravlje ili život i zdravlje drugih.
- Treća strana će se potruditi da uspostavi mehanizme koji će spriječiti diskriminaciju, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje na poslu i osigurati jednak tretman i jednake mogućnosti za sve.
- Projektni radnici imaju pravo da osnivaju sindikat ili se pridruže sindikatu ili drugim organizacijama po svom izboru i da kolektivno pregovaraju, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Poslodavac (treća strana) se neće miješati u pravo radnika da odabere organizaciju ili se odluči za alternativni mehanizam zaštite svojih prava u pogledu radnih uvjeta i uslova zaposlenja
- Projektni radnik će moći da podnese svoje pritužbe koristeći mehanizam pritužbi koji mu je saopšten.

U proceduri upravljanja radom izvođača će se odrediti uslovi za radnike po ugovoru. Ovi uslovi i odredbe će biti u skladu, kao minimum, sa ovom procedurom upravljanja radom, nacionalnim

Zakonom o radu i Opštim uslovima Standardne tenderske dokumentacije Svjetske banke i uporedivim industrijskim standardima.

15.9. Mehanizam za žalbe radnika

U skladu sa standardom ESS2, mehanizam pritužbi (grievancemechanism- GM) mora da bude osiguran za sve direktne radnike i radnike po ugovoru, s ciljem rješavanja problema na radnom mjestu. Osnovni cilj radničkog mehanizma GM je da obezbijedi blagovremeno, djelotvorno i efikasno rješavanje pritužbi i prigovora u vezi sa radom i uslovima rada. Radnici će biti obaviješteni o mehanizmu pritužbi u vrijeme zapošljavanja i o mjerama poduzetim da ih se zaštiti od odmazde za njegovo korištenje. Poduzeće se mjere kako bi mehanizam za podnošenje pritužbi bio lako dostupan svim projektnim radnicima. Projektni radnici će moći da iznesu zabrinutost u vezi sa širokim spektrom pitanja vezanih za rad i zapošljavanje, uključujući uslove i odredbe zapošljavanja, diskriminaciju, SEA/SH, nebezbedne ili nezdrave radne situacije, putem mehanizma pritužbi. Obrazac za pritužbe radnika priložen je u Prilogu 1 ovog ESMPa.

U skladu sa zahtjevima standarda ESS2 i nacionalnim zakonodavstvom koje se odnosi na klauzule o kolektivnim ugovorima, mehanizam pritužbi uspostavljen u skladu sa standardom ESS2 ne zamjenjuje niti poništava zahtjeve za obezbjeđivanje procesa na radnom mjestu za prijavu radnih situacija za koje radnik na projektu vjeruje da nisu bezbedne ili zdrave iz stava 27. standarda ESS2. Zajmoprimac i treće strane obavještavaju direktne radnike i radnike po ugovoru o dostupnim mehanizmima pritužbi i tome kako oni funkcionišu. Relevantne informacije treba da budu dostupne tokom trajanja projekta na način koji je jasan, razumljiv i dostupan radnicima, na primjer, uključivanjem u priručnike za radnike, na oglasnim pločama ili putem sličnih mehanizama komunikacije.

Procedura LMP uključuje razumne mjere tako da direktni radnici i radnici po ugovoru ne budu podvrgnuti bilo kakvom obliku odmazde kao rezultat bilo kakve pritužbe. Takve mjere mogu uključivati potrebu za povjerljivošću. Mehanizam pritužbi neće ometati pristup drugim sudskim ili administrativnim lijekovima koji bi mogli biti dostupni prema zakonu ili kroz postojeće arbitražne procedure, niti zamijeniti mehanizme pritužbi predviđene kolektivnim ugovorima. Neki od ovakvih mehanizama opisani su u Prilogu 2ESMPa.

RMU Zenica će razviti i implementirati mehanizam pritužbi za direktne radnike kako bi se pozabavili problemima na radnom mjestu. Mehanizam pritužbi će biti uspostavljen do početka implementacije projekta i održavaće se tokom trajanja projekta.

Mehanizam za podnošenje pritužbi radnika će uključivati najmanje:

- proceduru za primanje pritužbi kao što je obrazac za komentare/žalbe, kutije za sugestije, adresa elektronske pošte, telefonska dežurna linija, odjeljenje za kontakt osobe;
- predviđene vremenske okvire za odgovor na pritužbe i za rješavanje slučajeva;
- registar za evidentiranje i praćenje blagovremenog rješavanja pritužbi;

- odgovorno odjeljenje za primanje, evidentiranje, adresiranje i praćenje rješavanja pritužbi.

Mehanizam za podnošenje pritužbi radnika će biti opisan u uvodnim obukama osoblja, koje će biti pružene svim projektnim radnicima. Mehanizam će se zasnivati na sljedećim principima:

- Proces će biti transparentan i omogućiti radnicima da izraze svoju zabrinutost i podnesu pritužbe.
- Neće biti diskriminacije i odmazde prema onima koji izražavaju pritužbe, a sve pritužbe će se tretirati povjerljivo.
- Anonimne pritužbe će se tretirati jednako kao i ostale pritužbe, čije je porijeklo poznato.
- Uprava će ozbiljno tretirati pritužbe i preduzeti pravovremene i odgovarajuće mjere kao odgovor.
- Svaki radnik, uključujući podizvođače, može izraziti zabrinutost, pritužbe i prigovore u bilo koje vrijeme, bez straha od odmazde i osvete.
- Sve pritužbe će biti tretirane pravedno i sa poštovanjem.
- Anonimne pritužbe će se tretirati jednako kao i ostale pritužbe čije je porijeklo poznato.
- Kada se pritužba primi, jedinica PIU će osigurati da potvrdi njen prijem u roku od 15 dana. U tom trenutku, podnosilac pritužbe će takođe dobiti informacije o vremenu odgovora, narednim koracima i kontaktu unutar tima.
- Sve pritužbe će biti dokumentovane u mehanizmu pritužbi, uključujući one primljene od strane nadzornog organa, menadžera projekta ili bilo kojeg rukovodećeg osoblja.
- Mehanizam pritužbi će uključivati posebnu proceduru za rješavanje pritužbi koje se odnose na uznemiravanje na radnom mjestu i seksualno uznemiravanje. Mehanizmom za podnošenje pritužbi zbog seksualnog uznemiravanja upravljace obučeno osoblje, a pritužbe će se evidentirati i čuvati u zaštićenoj bazi podataka,

Informacije o postojanju mehanizma pritužbi će biti dostupne svim radnicima na projektu (direktnim radnicima i radnicima po ugovoru) putem oglasnih ploča, prisutnosti „kutija za sugestije/pritužbe“ i drugim sredstvima po potrebi.

Fokalne tačke GM će biti obučene za rad sa mehanizmima pritužbi i za održavanje povjerljivosti.

Mehanizam za pritužbe projektnih radnika neće spriječiti radnike da koriste bilo koje druge administrativne ili sudske mehanizme predviđene nacionalnim zakonima.

Rješenjem Direktora imenovana je „Komisija za žalbe i prigovore radnika“ u čijem sastavu je i predstavnik sindikata.

Komisija za žalbe i prigovore radnika razmatra pritužbe radnika RMU Zenica koje se tiču problema na radnom mjestu. Svaki radnik ima pravo da podnese žalbu Komisiji za žalbe dok traje

implementacija projekta. Žalba se može podnijeti i anonimno. Komisija će svaku žalbu razmatrati u roku od 15 radnih dana od prijema žalbe i odgovoriti na žalbu. Komisija će sa žalbom i odgovorom na nju upoznati i Upravu Rudnika.

Radnik može žalbu podnijeti na sljedeće načine:

- Na protokol Rudnika u zatvorenoj koverti sa naznakom: „Ne otvaraj-Komisija za žalbe“,
- Poštom na adresu rudnika: Rudnik mrkog uglja „Zenica“ d.o.o Stjepana Radića 2, 72000 Zenica, u zatvorenoj koverti sa naznakom: „Ne otvaraj-Komisija za žalbe“,
- Na mail adresu: rmuzenica.zalberadnika@outlook.com

Svaka žalba će biti evidentirana i dokumentovana u Knjizi „Registar žalbi“ u kojoj će se unositi žalba i odgovor na žalbu.

U svom radu komisija će se pridržavati sljedećih principa:

- Proces će biti transparentan i omogućiti radnicima da izraze svoju zabrinutost i podnesu pritužbe.
- Neće biti diskriminacije i odmazde prema onima koji izražavaju pritužbe, a sve pritužbe će se tretirati povjerljivo.
- Anonimne pritužbe će se tretirati jednako kao i ostale pritužbe, čije je porijeklo poznato.
- Uprava će ozbiljno tretirati pritužbe i preduzeti pravovremene i odgovarajuće mjere kao odgovor.
- Svaki radnik, uključujući podizvođače, može izraziti zabrinutost, pritužbe i prigovore u bilo koje vrijeme, bez straha od odmazde i osвете.
- Sve pritužbe će biti tretirane pravedno i sa poštovanjem.
- Anonimne pritužbe će se tretirati jednako kao i ostale pritužbe čije je porijeklo poznato.

PLAN UKLJUČENJA ZAINTERESOVANIH STRANA

16. Plan uključenja zainteresovanih strana

U toku pripreme Projekta Pravedne tranzicije u odabranim regijama bogatim ugljem u BiH pripremljen je Plan Uključivanja zainteresiranih strana (SEP). SEP je javno objavljen i konsultovan u Oktobru 2024 i dostupan je na web stranici Federalnog Ministarstva Energetike, Rudarstva i industrije.⁵⁰

Plan uključivanja zainteresiranih strana u ovom ESMPu predstavlja detaljni plan aktivnosti koji će se provoditi u cilju uključivanja svih zainteresiranih strana u toku Pripremnih radova (izvlačenje opreme- široko čelo) na zatvaranju Jame Raspotočje. Objava informacija vršit će se kontinuirano tokom implementacije aktivnosti u skladu sa procedurama Standarda Svjetske banke ESS10 o uključivanju zainteresiranih strana, a prema tabeli ispod.

Aktivnosti uključivanja zainteresiranih strana predložene su kako bi se zainteresiranim stranama pružile relevantne informacije i mogućnosti da izraze svoje stavove o temama koje su njima važne. Angažiranje zainteresiranih strana također će biti primjereno spolu. Projekt će potaknuti učešće žena i naglasiti karakteristike Projekta koje su osmišljene da odgovore na njihove potrebe i povećaju im pristup projektnim koristima. Projekt će provesti ciljane konsultacije s ranjivim pojedincima i grupama kako bi se razumjele njihove zabrinutosti / potrebe u pogledu pristupa informacijama.

Vrste aktivnosti i njihov vremenski raspored prilagođeni su trima glavnim fazama projekta:

- Priprema projekta (uključujući izradu OODU, PODO, PUR, LULRF i PUZS; izradu posebnih LULRP i PUOD za svaku lokaciju);
- Implementacija projekta (uključujući pozive za apliciranje na bespovratna sredstva, nabavku ugovarača i dobavljača, pružanje usluga/građevinske radove);
- Monitoring projekta (u toku i nakon implementacije projekta).

⁵⁰<https://fmeri.gov.ba/vijesti/posts/2024/october/javni-poziv-za-uvic-u-dokumente-i-odrzavanje-javne-rasprave-vezano-za-realizaciju-projekta-pravedne-tranzicije-u-odabranim-regijama-bogatim-ugljem-u-bosni-i-hercegovini/>

Ciljane zainteresirane strane	Informacije/dokumenti koji se objavljuju	Kanal za objavljivanje	Vrijeme/učestalost	Nosioci
Svezainteresirane strane	<ul style="list-style-type: none"> Projektni dokumenti u skladu sa politikama Svjetske banke (ESMP, LMP SEP) 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/FMERI , web stranica RMU Zenica 	<p>Nakon izrade nacrt dokumenata radi omogućavanja javnih konsultacija, zatim objaviti konačne verzije</p> <p>Tromjesečno</p>	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI, RMU Zenica
	<ul style="list-style-type: none"> Kratki izvještaji o napretku projekta Sažeci aktivnosti uključivanja zainteresiranih strana 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/FMERI i RMU Zenica 		<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI RMU Zenica
	<ul style="list-style-type: none"> Najave projekta(vremenski raspored projektnih aktivnosti i srodne informacije) Pozivi na javne konsultacije 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/FMERI i RMU Zenica Objave putem različitih medija i priopćenja za javnost 	<p>Redovno u skladu s dinamikom projekta</p>	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI RMU Zenica
Svi OU i ranjivi pojedinci / domaćinstva	<ul style="list-style-type: none"> Informacije o procesu mehanizma za rješavanje žalbi (MRŽ) (uključujući informacije o lokalnim kanalima za prijem žalbi) 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/FMERI i RMU Zenica 	<p>Nakon identifikacije pod-projekata</p>	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI RMU Zenica
<p>OU i ranjivi pojedinci / domaćinstva:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sindikati FBiH, Banovića, Zenice i Kreke Radnici rudnika Banovići, Zenica i Kreka; Lokalne poslovne zajednice Lokalne zajednice Nezaposleni radnici; 	<ul style="list-style-type: none"> Uspostava internih jedinica za tranziciju radne snage u rudnicima Informacije o novčanim podsticajima i produktivnim mjerama za podršku dobrovoljnom prelasku na drugo radno mjesto Informacije o jačanju kapaciteta lokalnih biroa i kantonalnih službi za zapošljavanje Mjere tržišta rada Mjere i podsticaji za prijevremeno umirovljenje 	<p>Web stranice:</p> <ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI Jedinica lokalne samouprave / lokalnih zajednica u pod-projektnim područjima Kantonalnih službi za zapošljavanje Lokalnih biroa za zapošljavanje Objave putem različitih medija i priopćenja za javnost <p>Oglasne ploče / info pultovi u rudnicima uglja</p> <p>Sastanci uživo – po potrebi</p> <p>Konsultacije sa zajednicama i radnicima</p> <p>Pisane informacije – brošure, plakati, letci, web stranice</p>	<p>Nakon identifikacije pod-projekata</p>	<ul style="list-style-type: none"> Rudnici Banovići, Zenica i Kreka i sindikati PIU/FMERI Nadležne službe u kantonima i jedinicama lokalne samouprave Kantonalne službe za zapošljavanje Lokalni biro za zapošljavanje
<p>OZS:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mediji(TV,radio,elektronski) 	<ul style="list-style-type: none"> Najave projekta(vremenski raspored projektnih aktivnosti i srodne informacije) Pozivi na javne konsultacije Informacije o planiranim sastancima Ostale relevantne informacije o projektu,prema potrebi 	<ul style="list-style-type: none"> Službena korespondencija(email/faks/pošta) 	<p>Redovno u skladu s dinamikom projekta</p>	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI

Sve zainteresirane strane bit će, također pravovremeno i kontinuirano konsultovane u skladu sa ESS10, a prematabeli ispod:

Ciljanezainteresirane strane	Tema konsultacija	Metoda konsultacija	Lokacija/učestalost	Nosioci
Priprema projekta (uključujući izradu OODU, PODO, PUR, LULRF i PUZS; izradu posebnih LULRP i PUOD za svaku lokaciju);				
Sve ključnezainteresirane strane	<ul style="list-style-type: none"> Projektni dokumenti u skladu s politikama Svetske Banke 	Sastanci za javne konsultacije	Zenica Nakon odobrenja dokumenata od strane SB	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI, RMUZenica
Sve zainteresirane strane	<ul style="list-style-type: none"> Kratki izvještaji o napretku projekta Sažeci aktivnosti uključivanja zainteresiranih strana 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/ FMERI i jedinica lokalne samouprave 	Tromjesečno	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI Nadležne službe u kantonima i jedinicama lokalne samouprave
	<ul style="list-style-type: none"> Najave projekta (vremenski raspored projektnih aktivnosti i srodne informacije) Pozivi na javne konsultacije 	<ul style="list-style-type: none"> Web stranice PIU/FMERI i kantonalnih vlada i jedinica lokalne samouprave Objave putem različitih medija i priopćenja za javnost 	Redovno u skladu s dinamikom projekta	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI Nadležne službe u kantonima i jedinicama lokalne samouprave
Implementacija projekta izvlačenje opreme				
<ul style="list-style-type: none"> Radnici rudnika Lokalne zajednice Ranjivi pojedinci/domaćinstva Lokalni NVO/OCD Akadska zajednica /fakulteti Predstavnici Vlade FBiHi kantonalnih vlada Općine u Zeničko-dobojskom kantonu 	<ul style="list-style-type: none"> Plan pripremnih radova Rudnika Zenica (za zatvaranje jame Raspotočje Informacije o procesu mehanizma za rješavanje žalbi (MRŽ) (uključujući informacije o lokalnim kanalima za prijem žalbi) 	<ul style="list-style-type: none"> Javni i odvojeni sastanci Objava na web stranicama PIU/FMERI i kantonalnih vlada i jedinica lokalne samouprave Objave putem različitih medija i priopćenja za javnost Izvještavanje lokalnih radijskih i TV stanica Izlaganje dokumentacije u papirnom obliku na predviđenim javnim mjestima u zahvaćenim lokalnim zajednicama Oglasne ploče / info pultovijedinica lokalne samouprave/lokalnih zajednica u 	Nakon izrade nacрта dokumenata	<ul style="list-style-type: none"> Elektroprivreda BiH Vlada FBiHi PIU/FMERI Nadležne službe u kantonima i jedinicama lokalne samouprave RMU Zenica

Ciljanezainteresirane strane	Tema konsultacija	Metoda konsultacija	Lokacija/učestalost	Nosioци
<ul style="list-style-type: none"> Radnici RMU Zenica koji ce raditi na pripremnim radovima za zatvaranje jame Raspotočje 	<ul style="list-style-type: none"> OiD principi, rizici i mjere za ublažavanje Senzibilizacija o problemima uključenosti/isključenosti, pitanjima radne snage, kao i rizicima od rodno zasnovanog nasilja Proces MŽ za radnike Mjere zaštite na radu, rizici tokom građevinskih radova, mjere opreza pri upravljanju otpadom i opasnim materijalima, ZRO Kodeks ponašanja 	pod-projektним područjima <ul style="list-style-type: none"> Letak s informacijama o MRŽ Obuke	Prije početka aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI, RMU Zenica
OZS: <ul style="list-style-type: none"> Mediji(TV,radio,elektronski) 	<ul style="list-style-type: none"> Najave projekta (vremenski raspored projektnih aktivnosti i srodne informacije) Pozivi na javne konsultacije Informacije o planiranim sastancima Ostale relevantne informacije o projektu,prema potrebi 	<ul style="list-style-type: none"> Službena korespondencija (e-mail/faks/ pošta) 	Redovno u skladu s dinamikom projekta	<ul style="list-style-type: none"> PIU/FMERI, RMU Zenica

16.1. Odgovornost za implementaciju Plana za uključivanje zainteresiranih strana

Odgovornost za implementaciju plana za uključivanje zainteresiranih strana za pripreme radova na zatvaranju jame Raspotočje imat će RMU Zenica. Konkretno za ovo će biti zadužen Tehnički sektor RMU „Zenica“ d.o.o. Zenica.

FMERI će imati ulogu izvještavanja Svjetske banke o implementaciji aktivnosti za uključivanje zainteresiranih strana.

PRILOG 1: Obrazac za žalbe

Referentni broj:	
Puno ime i prezime (neobavezno)	
Kontakt informacije (neobavezno) <i>Molimo označite na koji način želite da budete kontaktirani (putem pošte, telefona, elektronske pošte).</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Putem pošte: Molimo navesti adresu za dostavu pošte: _____ • Putem telefona: _____ • Putem elektronske pošte: _____ • Putem web stranice _____
Preferirani jezik komunikacije	<ul style="list-style-type: none"> • bosanski/hrvatski/srpski • engleski (po mogućnosti) • drugo _____
Opis incidenta za žalbu	Šta se je desilo? Gdje se je to desilo? Kome se je to desilo? Šta je rezultat problema?
Datum incidenta / žalbe	
	<ul style="list-style-type: none"> • Incident/žalba koji su se desili jednom (datum _____) • Desili su se više od jednog puta (koliko puta? _____) • Tekući (problem koji trenutno postoji)
Šta biste željeli da se dogodi?	

Potpis: _____

Datum: _____

Molimo vratiti ovaj obrazac na:

Na pažnju: LORZ RMU, „Zenica“ d.o.o Zenica
 Adresa: Stjepana Radića 2, 72000
 Telefon: +387603196974
 Faks: 032401000
 E-mail: rmuzenica.zalbe@outlook.com

PRILOG 2: Obrazac za pritužbe radnika

Referentni broj:	
Puno ime (<i>opciono</i>)	
Kontakt informacije (<i>opciono</i>)	☐ Poštom: Molimo navedite poštansku adresu: _____ _____ _____ ☐ Telefonom: _____ ☐ Elektronskom _____ poštom: _____ ☐ Na vebsajtu
<i>Molimo označite kako želite da vas kontaktiramo (pošta, telefon, elektronska pošta).</i>	
Jezik komunikacije kojem dajete prednost	☐ bosanski/hrvatski/srpski ☐ engleski (ako je moguće) ☐ drugi _____
Opis incidenta za pritužbu	Šta se desilo? Gdje se to dogodilo? Kome se to desilo? Šta je rezultat problema?
Datum incidenta / pritužbe	
	☐ Jednokratni incident/pritužba (datum _____) ☐ Desilo se više puta (koliko puta? _____) ☐ U toku (problem trenutno postoji)
Šta biste željeli da vidite da se desi?	

Potpis: _____

Datum: _____

PRILOG 2: Mehanizmi pritužbi u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

Navedeni mehanizmi elaborirani u nastavku predviđeni zakonodavstvom BiH i FBiH smatraju se minimalnim standardom koji treba postići u rješavanju nezadovoljstva radom i ako se smatra da je došlo do maltretiranja.

Zakoni koji uređuju državnu službu, na nivou države BiH i FBiH i Zakon o radu institucija BiH

Za **državne službenike** u institucijama Bosne i Hercegovine i Federacije BiH već postoje uspostavljene žalbene komisije za prigovore radnika. Ovi odbori su osnovani na osnovu zakona kojim se uređuje državna služba, usvojenog kako na nivou Bosne i Hercegovine, tako i na nivou FBiH.

Na nivou *države Bosne i Hercegovine*, državna *Komisija službe za žalbe*, kao stalno tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, i Hercegovine, uspostavljena je Odlukom o uspostavljanju komisije koju je donijelo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 16/02 i 1/04). Nadležnosti Komisije su propisane *Zakonom o državnoj službi u institucijama BiH*⁵¹. U skladu sa članom 63. Zakona, Komisija je nadležna za preispitivanje svih konačnih odluka, preduzetih ili propuštenih radnji institucija BiH i/ili Agencije za državnu službu, a koje se odnose na radnopravni status državnih službenika i žalbe kandidata na konkursni postupak, te vodi drugostepeni disciplinski postupak protiv državnih službenika radi zaštite pravnih interesa državnih službenika, kandidata za državne službenike i institucija BiH u skladu sa Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti državnih službenika u institucijama BiH⁵².

Zakonom o radu institucija BiH uređuju se radni odnosi zaposlenih u institucijama Bosne i Hercegovine i njenim tijelima koji nisu državni službenici, a koji su izričito izuzeti od Zakona o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine, te namještenika koji su zaposleni u javnim preduzećima Bosne i Hercegovine, udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine, pravnim licima osnovanim od strane institucija Bosne i Hercegovine, međuentitetskim korporacijama i drugim institucijama za vršenje dodatnih nadležnosti u Bosni i Hercegovini, osim ukoliko drugim zakonom nije propisano drugačije. Ovim zakonom je propisano da o pravima, obavezama i odgovornostima zaposlenog iz radnog odnosa odlučuje poslodavac na osnovu ovog i drugih zakona, kolektivnog ugovora i podzakonskih akata, ukoliko zakonom nije drugačije određeno. Članom 83. i 84. Zakona propisano je da zaposleni, koji smatra da mu je poslodavac povrijedio neko pravo iz radnog odnosa, može zahtijevati od poslodavca ostvarivanje tog prava, a poslodavac je dužan da to riješi u roku od 30 dana. Zaposlenik također može podnijeti tužbu Sudu Bosne i Hercegovine zbog povrede prava iz radnog odnosa, kao i u slučaju da poslodavac nije riješio

⁵¹Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 12/2002, 19/2002, 8/2003, 35/2003, 4/2004, 17/2004, 26/2004, 37/2004, 48/2005, 2/2006, 43/2009, 8/2010, 40/2012 i 93/2017);

⁵²(„Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 20/03 i 94/10);

tužbeni zahtjev u propisanom roku. Strane u sporu mogu se dogovoriti da rješavanje radnog spora povjere arbitraži.

U Federaciji BiH *Komisija za žalbe državne službe* je samostalan organ za obavljanje poslova utvrđenih Zakonom o državnoj službi Federacije BiH⁵³. Komisija je nadležna za odlučivanje po svim žalbama izjavljenim na rješenja rukovodilaca državne službe, žalbama uložnim na odluke disciplinske komisije i žalbama uložnim na rješenja direktora Agencije za državnu službu FBiH. Prema Poslovniku⁵⁴, žalbe se mogu podnijeti neposredno ili poštom organu čije se rješenje pobija (prvostepeni organ). Prvostepeni organ ispituje da li je žalba dozvoljena i blagovremeno podnesena od strane ovlašćenog lica. U roku od osam dana od dana prijema žalbe, prvostepeni organ dostavlja Komisiji za žalbe sve spise u vezi sa predmetom. Komisija za žalbe će donijeti odluku u roku od 60 dana od prijema žalbe i spisa u vezi sa prvostepenom odlukom.

Diskriminacija / Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine

*Zakon o zabrani diskriminacije*⁵⁵ u BiH, koji se odnosi na obje grupe, direktne radnike i radnike po ugovoru, daje jasne procedure koje treba slijediti u svakom slučaju diskriminatornih radnji, nepravednog postupanja ili zabrinutosti zbog nepoštivanja zakona. Ovaj zakon se primjenjuje na postupanje svih javnih organa na nivou države, entiteta, kantona i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, opštinskih institucija i organa, te pravnih lica sa javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizička lica, u oblastima predviđenim članom 6. Zakona. Neke od ovih oblasti su: zapošljavanje, rad i uslovi rada, kao i uslovi rada, naknade, unapređenja i otpuštanja; obrazovanje, nauka i sport; socijalna zaštita; osposobljavanje, uključujući početno osposobljavanje i kontinuirano stručno osposobljavanje, sve vrste i sve nivoe stručnog vođenja, napredno stručno osposobljavanje, dokvalifikacija i prekvalifikacija, uključujući sticanje praktičnog radnog iskustva; članstvo u profesionalnim organizacijama, uključujući članstvo u organizaciji radnika ili poslodavaca ili u bilo kojoj organizaciji čiji članovi obavljaju određeno zanimanje; učešće u takvim organizacijama i beneficije koje takve organizacije pružaju; i drugi. Oblici diskriminacije regulisani su članovima 3-5 Zakona. Zakon o zabrani diskriminacije podrazumijeva *postupke pred Ombudsmanom za ljudska prava Bosne i Hercegovine, upravni i sudski postupak*.

Ombudsmen BiH ima širok mandat i može mu se obratiti svako fizičko lice ili institucija koja ima legitimne interese. Vezano za diskriminaciju, to je centralna institucija odgovorna za zaštitu od diskriminacije⁵⁶. U okviru zakonom definisanog domena, Ombudsman BiH prima pojedinačne i

⁵³Zakon o državnoj službi u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine BiH“, br. 29/2003, 23/2004, 39/2004, 54/2004, 67/2005, 8/2006, 77/2006 - Odluka US, 34/2010 - odluka US, 45/ 2010 - drugi zakon, 4/2012, 99/2015 i 9/2017 - odluka Ustavnog suda);

⁵⁴„Službene novine FBiH“ br. 101/12;

⁵⁵„Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16;

⁵⁶*Diskriminacijom*, u smislu ovog zakona, smatra se svaki drugačiji tretman, uključujući bilo kakvo isključenje, ograničenje ili preferentni tretman zasnovan na stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi prema bilo kojoj osobi ili grupi lica i onima koji su s njima povezani porodičnim ili drugim odnosima na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veza s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, materijalnog stanja, članstva u

grupne pritužbe u vezi sa diskriminacijom, te prilikom pokretanja sudskih postupaka pruža pomoć licima i grupama osoba koje su podnijele pritužbu zbog diskriminacije, vrši razmatranje pojedinačnih prijava do pokretanje sudskog postupka, prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije, podnosi godišnje, a po potrebi i vanredne izvještaje o pojavama diskriminacije nadležnim organima, obavještava javnost o pojavama diskriminacije i sprovodi istraživanja na terenu diskriminacije. Prema godišnjim izvještajima o slučajevima diskriminacije u Bosni i Hercegovini, konstatovano je da se u strukturi zaprimljenih pritužbi najveći broj pritužbi odnosi na povrede prava iz radnog odnosa. Djelatnost Ombudsmana, koja u konkretnom slučaju može doprinijeti sprječavanju diskriminacije, je predlaganje pokretanja postupka medijacije u skladu sa odredbama Zakona o posredovanju⁵⁷.

Diskriminacija u odredbama Zakona o radu FBiH

Odredbe o zabrani diskriminacije utvrđene su članovima 10-13. *Zakona o radu FBiH*. U slučajevima diskriminacije, radnik, kao i lice koje traži zaposlenje, može zatražiti zaštitu od poslodavca u roku od 15 dana od dana saznanja za diskriminaciju. Ako poslodavac ne udovolji zahtjevu u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva, radnik može podnijeti prigovor nadležnom sudu u narednih 30 dana. Radnik, sindikat, poslodavac i radničkisavjet mogu podnijeti zahtjev inspektoratu rada za sprovođenje inspekcijaskog nadzora, što je regulisano članom 162. Zakona.

Uznemiravanje na poslu

Član 9. *Zakona o radu* u Federaciji BiH zabranjuje poslodavcu i drugim osobama zaposlenim kod poslodavca uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, rodno zasnovano nasilje, kao i sistematsko uznemiravanje na radu ili u vezi sa radom (mobing) radnika i lica koja traže posao kod poslodavca. Članom 13. Zakona utvrđeno je pravo na vođenje krivičnog ili parničnog postupka, u slučajevima diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, rodno zasnovanog nasilja i mobinga na radnom mjestu ili u vezi sa radom, a nijedna odredba ovog zakona neće se tumačiti kao ograničenje ili smanjenje prava na pokretanje krivičnog ili građanskog postupka.

Mirno rješavanje radnih sporova

*Zakon o mirnom rješavanju radnih sporova FBiH*⁵⁸ omogućava rješavanje individualnih i kolektivnih pritužbi i potraživanja iz radnog odnosa i radnih situacija bez upućivanja na pravosuđe putem posredovanja medijatora i arbitara i dogovora uključenih strana. Načelo dobrovoljnosti je istaknuto kao osnovno načelo u Zakonu, jer strane u sporu odlučuju o mirnom rješavanju spora, kao i izboru miritelja ili arbitra. Proces mirnog rješavanja pojedinačnih i kolektivnih sporova

sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodno identiteta, seksualnih karakteristika, kao i bilo koje druge okolnosti koja ima za cilj ili posljedicu da onemogući ili zaprijeti onemogućavanjem bilo kojoj osobi da ravnopravno dobije, uživa ili ostvaruje prava i slobode u svim oblastima života.

⁵⁷„Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 37/04.

⁵⁸„Službene novine FBiH”, br. 49/21;

pokreće se podnošenjem prijedloga *Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike*. Postupak za mirno rješavanje pritužbe uređen je u članovima 11-23. Zakona.

PRILOG 3: Uzorak kodeksa ponašanja

KODEKS PONAŠANJA ZA PROJEKTNE RADNIKE

Mi smo Izvođač radova, [*unesite ime Izvođača*]. Potpisali smo ugovor sa [*unesite ime poslodavca*] za [*unesite opis radova*]. Ovi radovi će se izvoditi na [*unesite naziv gradilišta i druge lokacije na kojima će se radovi izvoditi*]. Naš ugovor od nas zahtijeva da implementiramo mjere za rješavanje okolišnih i socijalnih rizika u vezi sa Radovima, uključujući rizike seksualne eksploatacije i zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja.

Ovaj Kodeks ponašanja dio je naših mjera za suočavanje sa okolišnim i socijalnim rizicima u vezi sa Radovima. Primjenjuje se na sve naše osoblje, radnike i druge zaposlene na gradilištu ili drugim mjestima gdje se radovi izvode. To se takođe odnosi na osoblje svakog podizvođača i bilo koje drugo osoblje koje nam pomaže u izvođenju radova. Sva takva lica nazivaju se „**osoblje Izvođača**“ i podliježu ovom Kodeksu ponašanja.

U ovom Kodeksu ponašanja identifikuje se ponašanje koje zahtijevamo od cjelokupnog osoblja Izvođača.

Naše radno mjesto je okruženje u kojem se neće tolerisati nesigurno, uvredljivo, zlostavljačko ili nasilno ponašanje i gdje bi se sve osobe trebalo da se osjećaju ugodno u postavljanju pitanja ili zabrinutosti bez straha od odmazde.

PONAŠANJE KOJE SE ZAHTIJEVA

Osoblje Izvođača će:

1. obavljati svoje dužnosti kompetentno i marljivo;
2. pridržavati se ovog Kodeksa ponašanja i svih primjenjivih zakona, propisa i drugih zahtjeva, uključujući zahtjeve za zaštitu zdravlja, bezbjednosti i dobrobiti drugog osoblja Izvođača i bilo koje druge osobe;
3. održavati sigurno radno okruženje uključujući:
 - a. osiguravanje da su radna mjesta, mašine, oprema i procesi pod kontrolom svake osobe sigurni i bez opasnosti po zdravlje;
 - b. nošenje potrebne lične zaštitne opreme;
 - c. korišćenje odgovarajućih mjera koje se odnose na hemijske, fizičke i biološke supstance i agense; i
 - d. poštivanje važeće operativne procedure za hitne slučajeve.
4. prijaviti radne situacije za koje smatra da nisu bezbjedne ili zdrave i udaljiti se od radne situacije za koju opravdano vjeruje da predstavlja neposrednu i opasnost po njegov život ili zdravlje;
5. tretirati druge ljude s poštovanjem i ne diskriminirati određene grupe kao što su žene, osobe sa invaliditetom, radnici migranti ili djeca;

6. ne upuštati se u bilo koji oblik seksualnog uznemiravanja, uključujući neželjene seksualne napade, zahtjeve za seksualnim uslugama i drugo neželjeno verbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode sa drugim Izvođačevim ili Poslodavčevim osobljem;
7. ne sudjelovati u seksualnom iskorištavanju, što znači bilo kakvu stvarnu ili pokušanu zloupotrebu položaja ranjivosti, različitog nivoa moći ili povjerenja, u seksualne svrhe, uključujući, ali ne ograničavajući se na, novčanu, društvenu ili političku korist od seksualne eksploatacije drugog. U projektima/operacijama koje finansira Svjetska banka, seksualna eksploatacija se dešava kada se pristup robi, radovima, konsultantskim ili ne-konsultantskim uslugama koje finansira Banka ili koristima od njih iskorištava za izvlačenje seksualne koristi;
8. ne sudjelovati u silovanju, što znači fizički prisilno ili na drugi način prisilno prodiranje – čak i ako je nezatno – u vaginu, anus ili usta penisom ili drugim dijelom tijela. Također uključuje prodiranje predmeta u vaginu ili anus. Silovanje uključuje silovanje u braku i analno silovanje/sodomiju. Pokušaj da se to učini poznat je kao pokušaj silovanja. Silovanje osobe od strane dva ili više počinitelja poznato je kao grupno silovanje;
9. ne sudjelovati u seksualnom napadu, što znači bilo koji oblik seksualnog kontakta bez pristanka koji ne rezultuje penetracijom niti uključuje penetraciju. Primjeri uključuju: pokušaj silovanja, kao i neželjeno ljubljenje, milovanje ili dodirivanje genitalija i zadnjice, ne upuštati se u bilo koji oblik seksualne aktivnosti sa osobama mlađim od 18 godina, osim u slučaju već postojećeg braka;
10. završiti relevantne kurseve obuke koji će biti obezbeđeni u vezi sa okolišnim i socijalnim aspektima Ugovora, uključujući pitanja zdravlja i bezbjednosti, i seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (sexualexploitationandsexualabuse - SEA);
11. prijaviti kršenje ovog Kodeksa ponašanja; i
12. ne vršiti odmazdu protiv bilo koje osobe koja prijavi kršenje ovog Kodeksa ponašanja, bilo nama ili poslodavcu, ili koja koristi [Mehanizam za [Rješavanje] pritužbe na projekat].

PRIJAVLJIVANJE ZABRINUTOSTI

Ako bilo koja osoba primijeti ponašanje za koje smatra da može predstavljati kršenje ovog Kodeksa ponašanja, ili koje ga/ju na drugi način zabrinjava, treba odmah pokrenuti to pitanje. To se može učiniti na jedan od sljedećih načina:

1. Kontaktirati [*unesite ime specijaliste za socijalna pitanja Izvođača sa relevantnim iskustvom u rješavanju rodno zasnovanog nasilja, ili ako takva osoba nije potrebna po Ugovoru, druge osobe koju je Izvođač odredio da se bavi ovim pitanjima*] pisanim putem na ovoj adresi [] ili telefonom na [] ili lično na []; ili
2. Pozovite broj [] da dođete do telefonske linije Izvođača (*ako postoji*) i ostavite poruku.

Identitet osobe će biti povjerljiv, osim ako je prijavljivanje navoda propisano zakonom zemlje. Anonimne pritužbe ili optužbe se također mogu podnijeti i biće razmotrene na odgovarajući način. Ozbiljno shvatamo sve prijave o mogućim nedoličnom ponašanju i istražit ćemo i preduzeti odgovarajuće mjere. Obezbjedit ćemo pozitivne preporuke pružiocima usluga koji mogu pomoći u podršci osobi koja je doživjela navodni incident, prema potrebi.

Neće biti odmazde protiv bilo koje osobe koja u dobroj namjeri izrazi zabrinutost zbog bilo kakvog ponašanja zabranjenog ovim Kodeksom ponašanja. Takva odmazda bi predstavljala kršenje ovog Kodeksa ponašanja.

POSLEDICE KRŠENJA KODEKSA PONAŠANJA

Svako kršenje ovog Kodeksa ponašanja od strane osoblja Izvođača može rezultovati ozbiljnim posljedicama, sve do i uključujući raskidanje i moguće upućivanje slučaja nadležnim organima.

ZA OSOBLJE IZVOĐAČA:

Primio sam primjerak ovog Kodeksa ponašanja napisan na jeziku koji razumijem. Razumijem da ako imam bilo kakva pitanja o ovom Kodeksu ponašanja, mogu kontaktirati [*unesite ime kontakt osobe Izvođača s relevantnim iskustvom u rješavanju rodno zasnovanog nasilja*] i zatražiti objašnjenje.

Ime osoblja izvođača: [umetnuti ime]

Potpis: _____

Datum: (dan mjesec godina): _____

Potpis ovlaštenog predstavnika Izvođača:

Potpis: _____

Datum: (dan mjesec godina): _____